

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

Szczecin, dnia 20 października 2025 r.

Poz. 4411

UCHWAŁA NR XIII/90/25 RADY MIEJSKIEJ W POLANOWIE

z dnia 31 marca 2025 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami na lata 2025-2028.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2024r., poz. 1465 ze zm.) oraz art. 87 ust. 1 i ust. 3 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024r., poz. 1292), po zaopiniowaniu przez Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie, Rada Miejska w Polanowie uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program opieki Nad Zabytkami na lata 2025-2028, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Polanowa.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

Przewodniczący Rady

Janusz Parszczyński

G M I N A
P O Ł A N Ó W
WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
na lata 2025 – 2028

Opracowanie:
*Biuro Dokumentacji
Zabytków w Szczecinie
Maria Witek*

SZCZECIN 2024

SPIS TREŚCI

Wstęp	s. 3
1. Podstawa prawna i cele opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	s. 7
2. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce s.	8
3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Polanów	s. 19
4. Charakterystyka krajobrazu i dziedzictwa kulturowego Gminy Polanów	s. 42
5. Ochrona krajobrazu i dziedzictwa kulturowego Gminy Polanów ustanowienia prawne	s. 58
6. Polityka w zakresie opieki i ochrony nad zabytkami w świetle działań Gminy Polanów	s. 65
7. Ocena stanu zachowania i funkcjonowania dziedzictwa kulturowego Gminy Polanów	s. 74
8. Cele i zadania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Polanów	s. 79
9. Instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami	s. 90
10. Kryteria oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	s. 91
11. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	s. 92

WSTĘP

Podstawowym zadaniem gminnych programów opieki nad zabytkami jest określenie kierunków działań i zadań służących poprawie kondycji dziedzictwa kulturowego - zarówno stanu zachowania zabytków, jak i udziału zabytków w kształtowaniu rozwoju i wizerunku gminy.

Programy opieki nad zabytkami służyć mogą rozwojowi gminy poprzez określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystanie zabytków dla potrzeb społecznych, gospodarczych i edukacyjnych. Głównym celem sformułowania dokumentu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego Gminy Polanów poprzez określenie podstawowych uwarunkowań oraz rozwiązań, które temu służą.

Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego mogą w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców.

Drugi **Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Polanów na lata 2025 – 2028**¹ opracowano w oparciu o odpowiednie przepisy, akty prawa miejscowego przyjęte przez Radę Miejską w Polanowie, krajowe, wojewódzkie i powiatowe dokumenty typu strategicznego, materiały i dokumentacje z zasobu Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie, Delegatura w Koszalinie, Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, Narodowego Instytutu Dziedzictwa oraz wiedzę i doświadczenie autorów.

Na wstępie opracowania przedstawiono informację dotyczącą aktów prawa polskiego oraz europejskiego ustanawiających i regulujących zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

Gminna polityka w zakresie opieki nad zabytkami powinna być spójna ze strategiami rozwoju województwa i miasta. Z tego względu omówiono (w zarysie) strategiczne dokumenty wojewódzkie, powiatowe i gminne, ze szczególnym uwzględnieniem założeń programowych dotyczących ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz jego rewitalizacji i rewaloryzacji, które służą procesom rozwojowym. Istotnym dokumentem w tym zakresie jest Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024 dla Województwa Zachodniopomorskiego².

W przygotowaniu niniejszego opracowania - programu - korzystano z: „Poradnika metodycznego – gminny program opieki nad zabytkami”, opracowanego przez Zespół powołany przez Dyrektora Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie w 2008 roku³.

¹ Pierwszy program na lata 2016-2019, przyjęty Uchwałą na XXXVIII/203/17 RM w Polanowie z dnia 26 kwietnia 2017 r.

² Uchwała Nr XXIX/338/21 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 28 października 2021 r. (Dz. Urz. Woj. Zachodniopomorskiego z 2021 r., poz. 5593).

³ Od 2010 r. Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków nosi nazwę Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Główne materiały wykorzystane w tworzeniu programu:

1. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2021–2024 dla
2. Województwa Zachodniopomorskiego, opr. Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie 2021 r.
3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego (zwany dalej „PZPWZ 2020”), oprac. Regionalne Biuro Gospodarki Przestrzennej Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin 2020 r⁴.
4. Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030 (zwana dalej „SRWZ 2030”)⁵.
6. Aktualizacja „Studium zasobów i stanu zachowania oraz kształtowania krajobrazu kulturowego województwa zachodniopomorskiego” do zmiany planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego. Dziedzictwo i krajobraz kulturowy. Projekt ochrony. oprac. BDZ, 2009 r.
7. Wytyczne i zasady zagospodarowania w obszarach kulturowo-krajobrazowych (wyodrębnione w „Studium zasobów i stanu zachowania oraz kształtowania krajobrazu.”), oprac. BDZ 2010.
8. Wytyczne i zasady zagospodarowania w obszarach kulturowo-krajobrazowych (wyodrębnionych w „Studium zasobów i stanu zachowania wartości kulturowych...”), oprac. BDZ 2010.
9. Program Opieki nad Zabytkami Gminy Polanów na lata 2016-2019.
10. Zasób archiwalny WUOZ w Szczecinie Delegatura w Koszalinie, Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, Narodowego Instytutu Dziedzictwa: dokumentacje konserwatorskie, karty ewidencyjne zabytków architektury i budownictwa, karty zabytków ruchomych karty cmentarzy, dokumentacje parków.
11. Opracowania studialne – strona www. UG Polanów.
12. Bieżąca konsultacja z UG w Polanowie.

Zastosowane skróty:

AZP	- Archeologiczne Zdjęcie Polski
BDZ	- Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie
GEZ	- Gminna ewidencja zabytków
GPR	- Gminny Program Rewitalizacji
JST	- Jednostki samorządu terytorialnego
MKiDN	- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MPZP	- Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego
NID	- Narodowy Instytut Dziedzictwa
OKK	- Obszary Kulturowo-Krajobrazowe
GPONZ	- Gminny Program Opieki nad Zabytkami
PPONZ	- Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami

⁴ Uchwała Nr XVII/214/20 z dnia 24 czerwca 2020 r. Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego.

⁵ Uchwała Nr VIII/100/19, z dnia 28 czerwca 2019 r. Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego.

PZPWZ 2020 - Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego

- SKZ - Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków
SRWZ - Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego
SUiKZP - Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego t.j. - tekst jednolity
UMWZ - Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego „ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003
WEZ - Wojewódzka ewidencja zabytków
WPoNZ - Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami
WUOZ - Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
ZWKZ - Zachodniopomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków

BIBLIOGRAFIA:

- Güter Adressbuch für die Provinz Pommern. 1898, [w:] *Landwirtschaftliche Güteradressbücher*. Leipzig: Verlag von Neukammer's Adressbüchern G.m.b.H.
- Güter Adressbuch für die Provinz Pommern. 1928, [w:] *Landwirtschaftliche Güteradressbücher*. Leipzig: Verlag von Neukammer's Adressbüchern G.m.b.H.
- Jarzewicz, M., 1996. *Majątki Wielkopolskie*. T. IV. Powiat Leszczyński. Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego. Szreniawa.
- Stępiński W. 2000. Wieś pomorska w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku, [w:] *Historia Pomorza*, t. IV, cz. 1, (red.) S. Salmanowicz, Toruń: Towarzystwo Naukowe, s. 137-365.
- Tiedemann L. von 1898. *Das Landwirtschaftliche Bauwesen*, Hale
- Witek W. 2006. Kilka uwag o architekturze folwarcznej na Pomorzu Zachodnim, [w:] *Zamki i rezydencje na Pomorzu*, (red.) M. Słomiński, E. Prync-Pommerencke, Z. Pawlicki. Szczecin: Wydawnictwo Zamek Książąt Pomorskich, 91-100.
- Böttger L., *Baudenkmäler der Provinz Pommern*, T. 3 *Der Regierungsbezirk Köslin*, H. 3 *Kreis Schlawe*, Stettin 1892.
- A. Dropko, *Polanów w latach 1918-1945*, mps pracy magisterskiej, Słupsk 2006, w zbiorach Biblioteki Publicznej w Koszalinie.
- „Gazeta Ziemska” 2001-2020.
- Gemeindelexikon für die Provinz Pommern*, Berlin 1908.
- Gemeinden und Gutsbezirke der Provinz Pommern und ihre Bevölkerung*, Berlin 1874
- Historia i kultura Ziemi Sławieńskiej*, t. X *Miasto i gmina Polanów*, red. W. Rączkowski, J. Sroka, Sławno-Polanów 2010.
- Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, B. 2 – *Die Städte und Landgemeinden*, Hrsg. M. Vollack, Husum 1989.
- Z. Szultka, *Historia Wielina do 1945 roku*, Sławno 2013.
- W krainie Gryfitów. Podania, legendy i baśnie Pomorza Zachodniego*, oprac. S. Świrko, Poznań 1976.

J. Żelazny, *Duchy polanowskich wzgórz*, Polanów 2006.

J. Żelazny, *Ptaki Świętej Góry*, Polanów 2010.

Konsultacje przy opracowaniu GPONZ dla Gminy Polanów:

dr Anna Bartczak – historyczka

mgr inż. arch. Aleksandra Hamberg-Federowicz – architekt, konserwatorka zabytków

mgr Waldemar Witek – rzeczoznawca Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków

w dziedzinie: architektura i budownictwo, krajobraz kulturowy; specjalności:

budownictwo ryglowe, ruralistyka oraz zespoły zabytkowe

mgr Marta Żukowska-Bosy – archeolożka, konserwatorka zabytków

kierująca zespołem:

mgr Maria Witek

1. PODSTAWA PRAWNA I CELE OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Przygotowanie i realizacja programu opieki nad zabytkami, będącego istotnym instrumentem opieki nad zabytkami i ochrony zabytków, należy do ustawowych obowiązków samorządu gminnego, nałożonych ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 84 - 87, Dz.U. z 2003 r., Nr 162 poz. 1568 z późn. zm., t.j. Dz.U. z 2024 r. 1292– z późn. zm.), w której określono tryb sporządzenia oraz cele gminnego programu opieki nad zabytkami.

- Gminny program sporządza wójt (**burmistrz**, prezydent miasta).
- Gminny program opieki nad zabytkami sporządza się na okres 4 lat.
- Programy gminne przyjmowane są uchwałą Rady Gminy.
- Przed uchwaleniem Program przedstawia się Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków do zaopiniowania.
- Wójt (**burmistrz**, prezydent miasta) obowiązany jest do sporządzania, co 2 lata sprawozdania z realizacji Programu.
- Uchwalony program podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

• **Cele gminnego programu opieki nad zabytkami** zdefiniowano w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w której stwierdza się, że programy opieki mają na celu w szczególności:

- *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych (wojewódzkich, powiatowych, gminnych) wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
- *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
- *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania;*
- *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
- *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;*
- *wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
- *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków;*
- *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

Podstawowym celem sporządzania i realizacji gminnych programów opieki nad zabytkami jest utrzymanie walorów krajobrazu kulturowego i zabytków na terenie władania samorządu, poprzez różnorodne działania służące utrzymaniu i poprawie stanu materialnej substancji zabytków, ich zagospodarowaniu w sposób odpowiadający wartościom zabytkowym oraz działania zmierzające do podniesienia wiedzy o zabytkach i świadomości potrzeby utrzymania dziedzictwa kulturowego.

2. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek Państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP).

Podstawowym aktem prawa regulującym ochronę i opiekę nad zabytkami jest **ustawa z 23 lipca 2003 r. - o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zwana dalej „ustawa o ochronie zabytków 2003”** (Dz.U. z Dz.U. z 2024 r. 1292 - z późn. zm.)⁶ wraz z aktami wykonawczymi⁷, w której określono przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi.

Wśród aktów wykonawczych istotnych dla programów opieki nad zabytkami jest Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz.U. 2021 poz. 56).

Wybrane akty wykonawcze i rozporządzenia związane z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- ❖ Uchwała nr 242 Rady Ministrów z dnia 08 grudnia 2023 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023–2026” (M.P. 2023, poz. 1470).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. 2021 poz. 81).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz.U. 2014, poz. 110).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz.U. 2021, poz. 56).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. 2004 nr 30, poz. 259).

⁶ Ilość aktów zmieniających ustawę: 22. Poprzednie akty jednolite ze zmianami: t.j. Dz.U. z 2014 r., poz. 1446, z 2017 r., poz. 2187).

⁷ Ilość aktów wykonawczych do ustawy: 122.

- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. 2004 nr 71, poz. 650).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 lipca 2015 r. w sprawie nagród za znalezienie zabytków lub materiałów archiwalnych (Dz.U. 2015, poz. 979).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2019, poz. 1470).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. 2011 nr 89, poz. 510).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury z 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz.U. 2004 nr 124, poz. 1304, z późn. zm.).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. 2004 nr 212, poz. 2153).

Przedmiotem ochrony i opieki jest z a b y t e k, którego definicje według art. 3 „ustawy oozionz 2003” brzmią:

- **zabytek** - *nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związana z jego działalnością i stanowiąca świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;*
- **zabytek nieruchomy** – *nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, posiadających cechy j.w.;*
- **zabytek ruchomy** – *rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, posiadających cechy j.w.;*
- **zabytek archeologiczny** - *zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;*
- **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** - *przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;*
- **historyczny zespół budowlany** - *powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;*
- **krajobraz kulturowy** - *przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;*

- **otoczenie zabytku** - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Przedmiot ochrony doprecyzowany został w art. 6, ust. 1 „ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 2003”, który wskazuje, że opiece i ochronie podlegają bez względu na stan zachowania:

- zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - krajobrazami kulturowymi,
 - układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - dziełami architektury i budownictwa,
 - dziełami budownictwa obronnego,
 - obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. (Dz.U. z 2018 r., poz. 574 i 1669),
 - instrumentami muzycznymi,
 - wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - cmentarzyskami,
 - kurhanami,
 - reliktnymi pozostałościami gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać także zabytki niematerialne - nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6, ust. 2 ustawy).

Formami ochrony zabytków są (art. 7 „ustawy o ochronie 2003”):

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 3) uznanie za pomnik historii;
- 4) utworzenie parku kulturowego;
- 5) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków należy do kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków (decyzje o wpisie podejmowana są z urzędu lub na wniosek posiadacza zabytku położonego na terenie województwa).

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik historii ustanawia Prezydent RP, na wniosek ministra właściwego ds. kultury, w drodze rozporządzenia. Pomnikiem historii można uznać zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury – określa to art. 15 ustawy ust.1, ust.2 precyzuje, iż wniosek może zostać złożony po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Zgodnie z ust. 4 istnieje możliwość przedstawienia Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosku o wpis pomnika historii na „Listę dziedzictwa światowego” w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego, przyjętej w Paryżu w dniu 16 listopada 1972 r.

Utworzenie **parku kulturowego** oraz sporządzanie **miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego** z odpowiednimi zapisami dotyczącym ochrony dziedzictwa kulturowego (obowiązek wynikający też z ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2018 r, poz. 1945, z późn. zm.) leży w kompetencjach samorządu gminy.

Ochrona zabytków realizowana jest przez organy administracji publicznej, co określa art. 4 „ustawy o ochronie 2003”. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;

- uwzględnianie działań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza wg art. 5 „ustawy o obojętne 2003” polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z „ustawą o obojętne 2003” zabytki podlegają ochronie i opiece bez względu na stan ich zachowania (art.6).

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami w innych dokumentach, planach i strategiach.

„Ustawa o obojętne 2003” precyzuje (w art. 18 ust. 1.), iż ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy:

- ❖ strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw,
- ❖ planowaniu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej,
- ❖ analizie i studium z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- ❖ decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy,
- ❖ decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej,
- ❖ decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami musi być zawarta w dokumentach strategicznych i planistycznych województwa, powiatu, gminy (art. 18 ust.2), m.in. poprzez:

- uwzględnienie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- określenie rozwiązań niezbędnych do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków,
- zapewnienie ochrony zabytków przy realizacji inwestycji,
- ustalenie rozwiązań mających na celu przywracanie zabytków do jak najlepszego stanu,

- ustalenie przeznaczenia i zasad zagospodarowania terenu uwzględniającego opiekę nad zabytkami.

Szczegółowe zasady ochrony poszczególnych zabytków i obszarów zapisywane są, zgodnie z art. 19.1. i 1a w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (m.p.z.p.), a także w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ochronę zabytków uwzględnia się także w uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń.

Gminna ewidencja zabytków (GEZ)

Zgodnie z **art. 21 „ustawy oozionz 2003”** ewidencja zabytków jest podstawą sporządzania programów opieki nad zabytkami przez gminy, powiaty, województwa. Opracowanie wszelkiego rodzaju koncepcji, wytycznych, projektów rewaloryzacji czy też planów adaptacji i przekształceń obiektów zabytkowych, a także studiów zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego opiera się na wiedzy o zasobie zabytkowym, stąd działania te powinny poprzedzać działania ewidencyjne.

Zgodnie z **art. 22 ust. 4 „ustawy oozionz 2003”** wójt (**burmistrz**, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków, zaś zgodnie z ust. 2 wojewódzką ewidencję zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

GEZ nie jest ustawową formą ochrony zabytków, ale faktycznie funkcjonuje jako taka poprzez inne przepisy:

- art. 7, pkt. 4 „ustawy oozionz 2003” łącznie z przepisami ustawy Prawo budowlane (art. 36, ust. 3) i ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
- obowiązek uwzględniania GEZ w programach opieki wojewódzkich, powiatowych i gminnych („ustawa oozionz 2003”, art. 21), które z kolei uwzględnia się przy sporządzaniu planów zagospodarowania przestrzennego;
- obowiązek uwzględniania GEZ w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego („ustawa oozionz 2003”, art. 19, ust. 1, pkt. 2);
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

UWAGA!

Zmiana „ustawy o ochronie zabytków z 2003 r.” – z 22 czerwca 2017 r.⁸ w zakresie art. 81.1 – wprowadza możliwość **udzielenia dotacji na prace konserwatorskie (...) dla obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków przez organ stanowiący gminy**, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków (...) nie dotyczy GEZ uchwalonych przed wejściem w życie w/w rozporządzenia. Dotyczy ono w szczególności trybu wpisywania i skreślania z zasobu WEZ, GEZ, obowiązku informowania o podjęciu zamiaru o wpisaniu do ewidencji (lub skreślenia) właścicieli zabytków, współpracy samorządów z Wojewódzkimi Konserwatorami Zabytków.

Podział kompetencji i organizacja organów ochrony zabytków określone są w art. 89-101 „ustawy o ochronie zabytków z 2003 r.”.

Ustawowo organami ochrony zabytków są:

1. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.

Do kompetencji GKZ należy m.in. opracowywanie krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, podejmowanie działań związanych z wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacja kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami, sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków, prowadzenie krajowej ewidencji zabytków, promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków. Przy ministrze ds. kultury działa Rada Ochrony Zabytków, jako organ opiniotawczy-doradczy. Przy Generalnym Konserwatorze Zabytków działa Główna Komisja Konserwatorska, jako organ opiniotawczy.

2. Wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Do zadań wojewódzkiego konserwatora zabytków należy m.in.: realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, sporządzanie, w ramach przyznaných środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie; wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych; sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych; organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; opracowywanie wojewódzkich planów ochrony na wypadek konfliktu

⁸ Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2017 poz. 1595.

zbrojnego i sytuacji kryzysowych; upowszechnianie wiedzy o zabytkach; współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków. Przy WKZ działa Wojewódzka Rada Ochrony Zabytków, jako organ opiniotwórczy.

Zmiany w „ustawie o oozionz 2003”

W latach 2017–2022 uwzględniono m.in. zmiany wprowadzone:

- 1) ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych (Dz.U. poz. 397),
- 2) ustawą z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz.U. poz. 774),
- 3) ustawą z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach (Dz.U. z 2016 r. poz. 1330 i 1887),
- 4) ustawą z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustaw regulujących warunki dostępu do wykonywania niektórych zawodów (Dz.U. poz. 1505),
- 5) ustawą z dnia 4 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach (Dz.U. poz. 1887),
- 6) ustawą z dnia 16 listopada 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz.U. poz. 1948 oraz z 2017 r. poz. 379),
- 7) ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r. poz. 60),
- 8) ustawą z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (Dz.U. poz. 1086),
- 9) ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1595)

Wprowadzono zmiany m.in. w:

- zasadach wywozu zabytków za granicę,
- udzielaniu pozwoleń na prowadzenie prac przy zabytku,
- uprawnień do prowadzenia, kierowania i nadzoru nad pracami przy zabytku,
- restytucji zabytków,
- powoływania wojewódzkich konserwatorów zabytków,
- powoływania członków ciał doradczych: Rady Ochrony Zabytków, Głównej Komisji Konserwatorskiej, Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków.

Nowe są zasady karania za działania przeciw zabytkom, z wprowadzeniem kar aresztu i ograniczenia wolności do lat 5 oraz wysokich kar pieniężnych - do trzydziestokrotności minimalnego wynagrodzenia (rozdział 10a i 11 uoozionz 2003). Powołany został (art. 83b uoozionz) nowy państwowy fundusz celowy: **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**, którego dysponentem jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, zasilany finansowo z ww. kar pieniężnych.

Na mocy zmian, **od 2017 r. obowiązuje możliwość udzielania przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego dotacji** na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane także przy zabytkach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81 ust. 1. uoozionz). Zasady

udzielania dotacji mają zostać określone w uchwałach organów udzielających dotacji.

W 2018 roku ustawa o ochronie zabytków otrzymała kolejny tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r. poz. 2067, 2245. Uwzględniono m.in. zmiany wprowadzone:

- 1) ustawą z dnia 24 listopada 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018 r. poz. 10), w zakresie przepisów wykonawczych dotyczących usunięcia drzew lub krzewów;
- 2) ustawą z dnia 3 lipca 2018 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1669);
- 3) ustawą z dnia 22 listopada 2018 r. – o zmianie ustawy Prawo oświatowe, ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw;
- 4) ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. 2020 poz. 282, z późn. zm. (782 i 1378 dot. planowania).

W 2020 roku wprowadzony został tekst jednolity ustawy uwzględniający wszystkie poprzednie zmiany (Dz.U. 2020 poz. 282). Uwzględniono m.in. zmiany wprowadzone:

- ustawą z dnia 22 listopada 2018 r. o zmianie ustawy - Prawo oświatowe, ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2245 oraz z 2019 r. poz. 1287);
- ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (DZ.U. poz. 1696) oraz zmian wynikających z przepisów ogłoszonych przed dniem 6 lutego 2020 r.;
- ustawą z dnia 21 lutego 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z zapewnieniem stosowania rozporządzenia parlamentu europejskiego i rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/we (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (DZ.U. poz. 730).

Po publikacji tekstu jednolitego, w 2020 r. wprowadzone zostały jeszcze dwie zmiany do ustawy o ochronie zabytków, wynikające z wprowadzonych zmian w ustawach:

- ustawie z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw (DZ.U. 2020 poz. 1378);
- ustawie z dnia 16 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy - prawo geodezyjne i kartograficzne oraz niektórych innych ustaw (DZ.U. 2020 poz. 782).

W 2021 roku wprowadzone zmiany dotyczyły m.in.:

- wpisów i skreśleń z rejestru zabytków (odniesienie do katastru nieruchomości),
- uwzględniania tematyki ochrony zabytków w dokumentach planistycznych i strategicznych.

W 2022 roku - tekst jednolity ustawy (Dz.U. 2022, poz. 840).

30 maja 2023 r. ogłoszono nowy tekst jednolity ustawy o ochroni zabytków i opiece nad zabytkami (Duz. 2023, poz. 951). Zmiana uwzględnia wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dn. 18 maja 2023 r. w sprawie gminnej ewidencji zabytków (art. 22, ust. 5, pkt. 3).

Trybunał Konstytucyjny orzekł:

Art. 22 ust. 5 pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840) w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia, jest niezgodny z art. 64 ust. 1 i 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami należy do zadań własnych gminy.

Art. 7, ust. 1, pkt. 9 ustawy określa zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy”. W szczególności zadania własne obejmują m.in. zagadnienia:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych; wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną i ciepłą oraz gaz;
- gminnego budownictwa mieszkaniowego,
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych,
- targowisk i hal targowych;
- zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy.

INNE uregulowania prawne dotyczące zabytków:

- ✓ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2024, poz. 1130, z późn. zm.) z aktami wykonawczymi;
- ✓ Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. z 2024, poz. 725 z późn. zm.);
- ✓ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. z 2024 poz. 54) z aktami wykonawczymi, z której wynika obowiązek wykonania opracowania ekofizjograficznego do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (art. 72 ust. 4 i 5) z uwzględnieniem walorów zabytkowych;

- ✓ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2024, poz. 1478 z późn. zm.), uwzględnia się w niej ochronę krajobrazów (zachowanie cech charakterystycznych danego krajobrazu), a wśród walorów chronionych wymienia się wartości kulturowe. Jedną z form ochrony wg tej ustawy są parki krajobrazowe – obszary chronione ze względu na wartości przyrodnicze, ale także walory historyczne i kulturowe;
- ✓ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2024 r., poz. 1145 z późn. zm.);
- ✓ Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2024 r., poz. 87 z późn. zm.);
- ✓ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2024 r., poz. 1491 z późn. zm.);
- ✓ Ustawa z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. z 2024 r., poz. 1112 z późn. zm.). Na mocy w/w ustawy ochrona „obszarów o krajobrazie mającym znaczenie historyczne, kulturowe lub archeologiczne, zabytków i krajobrazu kulturowego, objęte istniejącą dokumentacją, w szczególności rejestrem lub ewidencją zabytków” otrzymuje dodatkowe umocowanie prawne.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, **tzw. ustawa krajobrazowa** (Dz.U. 2015, poz. 774 z późn. zm.). Nowa ustawa nakłada na władze samorządowe nowe obowiązki, m.in. w zakresie krajobrazu kulturowego i sporządzenia audytu krajobrazowego.

Uchwała reklamowa nie jest obowiązkowa – to od gminy zależy, czy ją sporządzi. Ustalenia dotyczące reklam, obiektów małej architektury i ogrodzeń nadal będą wówczas obowiązywać, jeżeli zawierają je uchwalone miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Regulacje miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obowiązujących w dniu wejścia w życie ustawy i przyjętych na podstawie art. 15 ust. 3 pkt 9 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym”, w brzmieniu dotychczasowym, obowiązują do dnia wejścia w życie uchwały reklamowej.

3. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY POLANÓW

3.1. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W USTALENIACH MIĘDZYNARODOWYCH

Najistotniejsze dla dziedzictwa kulturowego ustalenia międzynarodowe, przyjęte przez Polskę to:

- ❖ **Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji w Paryżu**
(Dz.U. z 1976 r. nr 32, poz. 190, załącznik)

Konwencja zobowiązuje do: ustanowienia „skutecznego systemu ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości, zorganizowanego w sposób stały i zgodny z metodami współczesnej nauki”; uprawiania polityki zmierzającej do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączenia ochrony tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego; podejmowania środków prawnych, naukowych, technicznych, administracyjnych i finansowych w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, waloryzacji i reanimacji tego dziedzictwa.

- ❖ **Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) – 16 stycznia 1992 r. - La Valetta**
(Dz.U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564)

Konwencja dotycząca dziedzictwa archeologicznego, które stanowi źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zobowiązuje do wprowadzenia systemu prawnej ochrony dziedzictwa archeologicznego, zapewniającego prowadzenie ewidencji archeologicznego dziedzictwa, łączenia potrzeb archeologii z wymaganiami planów zagospodarowania, zapewnienia finansowego wsparcia dla badań archeologicznych od władz państwowych, regionalnych i gminnych.

❖ **Europejska konwencja krajobrazowa – 22 października 2000 r. – Florencja** (Dz.U. z 2006 r., Nr 14, poz. 98)

Konwencja zobowiązuje do: ustanowienia i wdrożenia polityki w zakresie krajobrazu, który przyczynia się do tworzenia kultur lokalnych i jest podstawowym komponentem europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego) ukierunkowanej na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazu. W konwencji tej zwrócono uwagę na współpracę transgraniczną (na szczeblu regionalnym i lokalnym) służącą przygotowaniu i wdrażaniu wspólnych programów dotyczących krajobrazu (krajobrazy transgraniczne). Ustanowiono Nagrodę Krajobrazową Rady Europy - wyróżnienie przyznawane organom lokalnym i regionalnym, które wykażą się skutecznymi i znaczącymi osiągnięciami w dziedzinie ochrony, gospodarki lub planowania krajobrazu.

❖ **Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r.**

(Dz.U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585)

Celami konwencji są m.in.: ochrona i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego; tworzenie takich warunków dla kultur, by mogły się w pełni rozwijać i swobodnie na siebie oddziaływać w sposób przynoszący im wzajemne korzyści; promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na płaszczyźnie lokalnej, krajowej i międzynarodowej; potwierdzenie znaczenia związku między kulturą a rozwojem dla wszystkich krajów. Za zasady uznano: komplementarność ekonomicznych i kulturowych aspektów rozwoju - z uwagi na fakt, że kultura jest jedną z głównych sił napędowych rozwoju, kulturowe aspekty rozwoju są równie istotne jak jego aspekty ekonomiczne.

Ochrona, promowanie i zachowanie różnorodności kulturowej są podstawowym warunkiem trwałego i zrównoważonego rozwoju dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń.

- ❖ **Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy** przyjęta 3 października 1985 r. w Granadzie, weszła w życie 1 grudnia 1987 r. Przez Polskę została podpisana 19 października 2011 r. (Dz.U. 2012 poz.2010)

Zasadniczym celem dokumentu jest ochrona europejskiego dziedzictwa architektonicznego. Konwencja definiuje pojęcie dziedzictwa architektonicznego i zwraca uwagę na potrzebę jego ochrony nie tylko na szczeblu krajowym, ale i europejskim. Konwencja zakłada współudział społeczeństwa w procesie ochrony zabytków, podkreśla rolę promocji dziedzictwa i rozwijania świadomości społecznej w zakresie ochrony zabytków. Zobowiązuje również strony do wymiany informacji na temat polityki konserwacji zabytków.

- ❖ **Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE** (*Infrastructure for Spatial Information In Europe*)

W ustawie o infrastrukturze informacji przestrzennej z dnia 4 marca 2010 r., która weszła w życie 7 czerwca 2010 r. (Dz.U. 2010 nr 76 poz. 489) Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego został zdefiniowany (art. 3, pkt. 7c) jako organ wiodący i współodpowiedzialny, wraz z Ministrem Środowiska, w zakresie tematu danych przestrzennych w części dotyczącej zabytków nieruchomych w rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa stanowi przeniesienie na grunt legislacyjny Polski zapisów dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady Europy – INSPIRE.

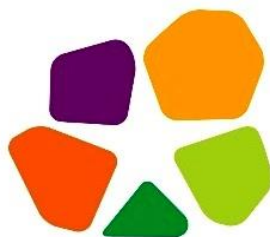
Założeniem dyrektywy jest opracowanie baz danych GIS oraz udostępnienie tych danych za pomocą usług sieciowych (serwisów internetowych) w celu upowszechnienia, oraz darmowego dostępu, danych stanowiących rejestr publiczny (wraz ze zdefiniowaniem ograniczeń dostępu do tych danych, jeśli wymaga tego interes Państwa).

- ❖ **Znak Dziedzictwa Europejskiego**

(decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady Europy nr 1194/2011 z dnia 16 listopada 2011 r. ustanawiająca działania Unii Europejskiej na rzecz ZDE)

Unia Europejska (UE) ustanawia Znak Dziedzictwa Europejskiego przyznawany znajdującym się na terytorium Unii obiektom odgrywającym istotną rolę w historii, kulturze oraz w budowaniu Unii. Jego zadaniem jest zwrócenie uwagi na **wspólne dziedzictwo kulturowe** w celu wzmocnienia poczucia przynależności do Unii wśród obywateli oraz wzmocnienia dialogu między kulturami. Ponadto, w szczególności przez turystykę kulturalną, dziedzictwo odgrywa ważną rolę w rozwoju gospodarczym regionów europejskich, które skorzystałyby z nadania mu odpowiedniej rangi.

Nacisk został położony na **europejską wartość symboliczną** obiektów i ich **wymiar pedagogiczny** ; odróżnia znak dziedzictwa europejskiego od inicjatyw w zakresie dziedzictwa realizowanych przez UNESCO i Radę Europy.

ZNAK DZIEDZICTWA EUROPEJSKIEGO

Kryteria przyznawania

Do przyznania znaku kwalifikują się zabytki, miejsca naturalne, obiekty podwodne, archeologiczne, przemysłowe lub miejskie, krajobrazy kulturowe, miejsca pamięci, dobra i obiekty kultury i dziedzictwo niematerialne związane z danym miejscem, w tym dziedzictwo współczesne.

Wspólne wnioski mogą być składane dla **obiektów międzynarodowych** usytuowanych w kilku państwach członkowskich, które łączy jeden konkretny temat, jak również dla **krajowych obiektów tematycznych** obejmujących kilka obiektów usytuowanych w tym samym państwie członkowskim, które łączy taki sam temat.

➤ **Znak Błękitnej Tarczy** (znany także jako „Blue Shield”)

Znak został stworzony do oznakowania obiektów kultury, aby zapewnić im ochronę przed atakiem w razie konfliktu zbrojnego. Jest kulturowym odpowiednikiem Czerwonego Krzyża. Symbol zaprojektowany przez Polaka prof. Jana Zachwatowicza, został określony w Konwencji haskiej z 1954 r.

(Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 r.).

Zgodnie z art. 12 „ustawy o zabytkach 2003” Starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie. Wzór znaku opartego na Błękitnej Tarczy, jego wymiar i miejsce umieszczenia na zabytku nieruchomym określa rozporządzenie Ministra Kultury z 09 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U.2004, nr 30, poz. 259). Umieszczanie znaku na zabytku jest elementem promocji dziedzictwa narodowego, ma przyczynić się także do podniesienia świadomości u mieszkańców i turystów o wartości danego

zabytku. Zwolenie na umieszczenie znaku na zabytku wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

3.2. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

❖ KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO 2030 („KSRR 2030”)⁹

Przyjęta uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r., Monitor Polski, z 2019 r., poz. 1060.

Strategia zastąpiła „Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie”. Rozwija postanowienia *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*, określone w filarze rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony. „KSRR 2030” jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r. Dokument przedstawia cele polityki regionalnej oraz działania i zadania, jakie do ich osiągnięcia powinien podjąć rząd, samorządy: wojewódzkie, powiatowe i gminne oraz pozostałe podmioty uczestniczące w realizacji tej polityki w perspektywie do roku 2030¹⁰.

❖ KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI na lata 2023-2026, zwany dalej („KPOZioNZ 2023-26”)

(Przyjęty uchwałą Nr 242 Rady Ministrów z dnia 08 grudnia 2023 r., Monitor Polski z 2023, poz. 1470)

⁹ <https://www.mirr.gov.pl/strony/zadania/polityka-rozwoju-kraju/zarzadzanie-rozwojem-kraju/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego-2030/>

¹⁰ <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego>

W „KPOZiOnZ 2023-26” dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce, w trzech podstawowych obszarach:

- 1) organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- 2) stanu zachowania zabytków w Polsce, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- 3) komunikacji, partycypacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków w Polsce.

Głównym celem **„KPOZiOnZ 2023-26”** jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce. Do realizacji tego celu opracowano trzy cele szczegółowe dotyczące:

- weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnienia narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości;
- wzmocnienia potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków;
- roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Do realizacji wszystkich celów i zadań wymienionych w **„KPOZiOnZ 2023-26”** opracowano szczegółowy harmonogram wraz z planem finansowym programu. Dokument jest uzupełniony o projekt systemu wdrażania, monitoringu i ewaluacji oraz analizę ryzyka.

Rozwiązaniem porządkującym zagadnienia przedstawione w **„KPOZiOnZ 2023-26”** są kierunki działań, wskazujące na konkretne zadania priorytetowe w obszarze ochrony zabytków, przyjęte do realizacji do 2026 r. Są to:

- podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju;
- ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości;
- realizacja międzynarodowych zobowiązań;
- cyfryzacja procesów administracyjnych;
- wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków;
- reforma finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych;
- edukacja – podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Budżet **„KPOZiOnZ 2023-26”** wynosi 55,8 mln zł, a podmiotami koordynującymi zadania są:

- Departament Ochrony Zabytków
- Narodowy Instytut Dziedzictwa
- Narodowy Instytut Konserwacji Zabytków

Niektóre zadania szczegółowe, zapisane w **„KPOZiOnZ 2023-26”**, mogą mieć odniesienie do realizacji zadań w ramach Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Koszalina na lata 2024-2027. Przykładowo takimi zadaniami są:

1.1.2. Weryfikacja i klasyfikacja zabytków techniki kolejowej

– np. Koszalińska Kolej Wąskotorowa

1.2.4. System bezpieczeństwa zabytków

- np. wypracowanie katalogu i rekomendacji w zakresie kategorii i znaczenia zabytków w danym regionie
- 2.2.3. Rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D
 - np. typowanie obiektów (w porozumieniu z WKZ) do cyfryzacji
- 2.3.1. Premia zabytkowa
 - tworzenie nowego instrumentu finansowego dla właścicieli zabytków
- 3.1.2. Wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami
 - np. konspekty / poradniki / szkolenia
- 3.1.5. Warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich
 - np. podczas „Jarmarków Jamneńskich”
- 3.1.6 Wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych
 - np. udział Muzeum w Koszalinie w organizacji warsztatów i pokazów
- 3.1.7. Proces prowadzenia inwestycji w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów
- 3.2.1. Włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach

❖ **OCHRONA DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO**

16.08.2011 roku w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

(Polska ratyfikowała Konwencję 22.10.2010 r., Dz.U. 2011 Nr172 poz. 1018)

Narodowy Instytut Dziedzictwa (instytucja kultury, stanowiąca zaplecze eksperckie MKiDN) zajmuje się zagadnieniami związanymi z dziedzictwem niematerialnym i jego ochroną w Polsce, w odniesieniu do Konwencji UNESCO z 2003 roku. Przygotowano założenia i procedury dotyczące ochrony dziedzictwa niematerialnego, wytyczne w sprawie składania wniosków o wpis na krajową listę dziedzictwa niematerialnego, formularze wniosku zgłoszeniowego, załączniki do wniosku oraz instrukcje i stronę internetową.

(www.zabytek.pl, www.nid.pl, <http://niematerialne.nid.pl/>).

Obejmowane ochroną na terenie Polski elementy niematerialnego dziedzictwa kulturowego powinny:

- być żywe (istniejące i kultywowane), odzwierciedlające zarówno tradycyjne, jak i współczesne praktyki, w których wyraża się tożsamość grup kulturowych;
- mieć charakter (...) włączający, nie służący przypisywaniu wyłączności na określone praktyki danej grupie, lecz wzmacnianiu spójności społecznej, podtrzymywanej w różnorodnych przejawach niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- ponieważ niematerialne dziedzictwo jest zakorzenione we wspólnotach, oznacza to, iż może zostać uznane za element tożsamości i tradycji określonych wspólnot tylko i wyłącznie przez nie same i za ich zgodą;
- elementy wpisane na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego mogą być następnie wpisane na listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa ludzkości - prowadzoną przez UNESCO.

Dziedzictwo niematerialne to m.in.:

- tradycje i przekazy ustne (np. bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe), w tym w języku jako nośniku niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne (np. tradycje wokalne, instrumentalne i taneczne; widowiska religijne, karnawałowe i doroczne);
- praktyki społeczno-kulturowe (np. zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne: chrzciny, wesela, pogrzeby; ceremonie lokalne i środowiskowe; zwyczaje odpustowe i pielgrzymki; gry i zabawy; folklor dziecięcy; sposoby świętowania; praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich);
- wiedza i praktyka dotycząca przyrody i wszechświata (np. tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie; meteorologia ludowa, tradycyjne sposoby gospodarowania, tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania: miłosne, medyczne);
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzona przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Wpis dokonywany jest na wniosek: grup, wspólnot oraz organizacji pozarządowych. W uzasadnionych przypadkach, tj. jeżeli dany element dziedzictwa niematerialnego kultywowany jest jedynie przez pojedyncze osoby, również na wniosek jednostek.

https://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/

Narodowy Instytut Dziedzictwa prowadzi również krajowy rejestr dobrych praktyk w zakresie ochrony dziedzictwa niematerialnego. Jest to platforma do wymiany doświadczeń oraz inspiracji dla wszystkich stron zainteresowanych ochroną niematerialnego dziedzictwa.

[\(http://niematerialne.nid.pl/Ochrona_dziedzictwa/Dobre_praktyki/\)](http://niematerialne.nid.pl/Ochrona_dziedzictwa/Dobre_praktyki/)

Z województwa zachodniopomorskiego na listę dobrych praktyk w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego są wpisane dwa zjawiska:

- Tradycyjne śpiewy majowe przy kapliczkach w Żabnicy;
- Spotkanie czterech świec (kołęd), w którym uczestniczą wierni czterech wyznań chrześcijańskich zamieszkujących gminę Trzebiatów.

3.3. POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W DOKUMENTACH SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

❖ STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO („SRWZ 2030”) do roku 2030

(Przyjęta dnia 28 czerwca 2019 r. uchwałą nr VIII/100/19 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego).

Strategia wskazuje wizję rozwoju regionu, obszary priorytetowe, główne cele działań, wykraczające czasem poza sferę bezpośrednich kompetencji samorządu województwa. Zmiany demograficzne, aktywność społeczno-publiczna, edukacja, „niebieska gospodarka”, odnawialne źródła energii oraz turystyka to atuty, jakimi dysponuje Pomorze Zachodnie, a równocześnie wyzwania jakie przed nim stoją. By móc się rozwijać, poprawiać jakość życia trzeba budować otwartą społeczność, dynamiczną gospodarkę, sprawny samorząd i partnerski region. To cele wyznaczone w nowej Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030¹¹.

Wśród zasad zrównoważonego rozwoju wskazuje się na potrzebę poszanowania zasobów środowiska i zachowanie spójności przestrzennej, poprzez zarządzanie i planowanie zapewniające utrwalanie ładu przestrzennego na każdym szczeblu samorządu.

❖ REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO na lata 2021-2027

Program Regionalny to jedna z metod realizacji Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego.

Dokument „Fundusze Europejskie dla Pomorza Zachodniego 2021-2027. Roboczy opis celów szczegółowych (wersja z października 2023 roku)” wskazał m.in. priorytet 5: PRZYJAZNE MIESZKAŃCOM POMORZE ZACHODNIE działanie (10):

- rozwój i wzmocnienie potencjału turystycznego Regionu,
- cel szczegółowy VI – wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.

❖ PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO, zwany dalej („PZPWZ 2020”)

(Przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego Nr XLV/530/2010 z dn. 29.10.2010 r. Przystąpienie do zmiany planu nastąpiło Uchwałą nr 555/18 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dn. 09.04.2018 r. przyjmującą

¹¹ <http://bip.rbip.wzp.pl/arttykul/strategia-rozwoju-wojewodztwa-zachodniopomorskiego-do-roku-2030>

projekt zmiany Planu zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego wraz z Prognozą oddziaływania na środowisko oraz uruchomienia procedury opiniowania i uzgadniania projektu.)

UWAGA:

W 2020 r. nastąpiła aktualizacja Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego (Uchwała Nr XVII/214/20 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dn. 24 czerwca 2020 roku)

Jest to opracowanie o charakterze regionalnym, które stanowi integralny element szeroko pojętego planowania strategicznego w zakresie przestrzennej koordynacji działań; formułuje cele gospodarowania przestrzenią województwa i zasady jej kształtowania oraz określa kierunki polityki przestrzennej w długiej perspektywie.

Strategicznym celem zagospodarowania przestrzennego województwa jest zrównoważony rozwój służący integracji przestrzeni regionalnej z przestrzenią europejską i krajową; spójności wewnętrznej województwa; zwiększeniu jego konkurencyjności oraz podniesieniu poziomu i jakości życia mieszkańców do średniego poziomu w Unii Europejskiej.

Przez właściwe wykorzystanie przestrzeni należy rozumieć m.in.:

- ochronę i zachowanie jej niezbywalnych wartości jakimi są bioróżnorodność, walory przyrodnicze, krajobrazowe i **dziedzictwo kulturowe**;
- harmonizację działań wpływających lub mogących mieć wpływ na przekształcenia przestrzeni (w tym eliminacja konfliktów i zagrożeń).

Ustalenia „PZPWZ 2020” nie stanowią prawa miejscowego i tym samym nie naruszają autonomii gmin w zakresie gospodarki przestrzennej, umożliwiają jednak ubieganie się o środki finansowe regionalne, krajowe i unijne na realizację zadania celu publicznego.

Uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z **terenu województwa zachodniopomorskiego**, z uwzględnieniem konieczności uzgodnień z ZWKZ, leży w kompetencjach gmin.

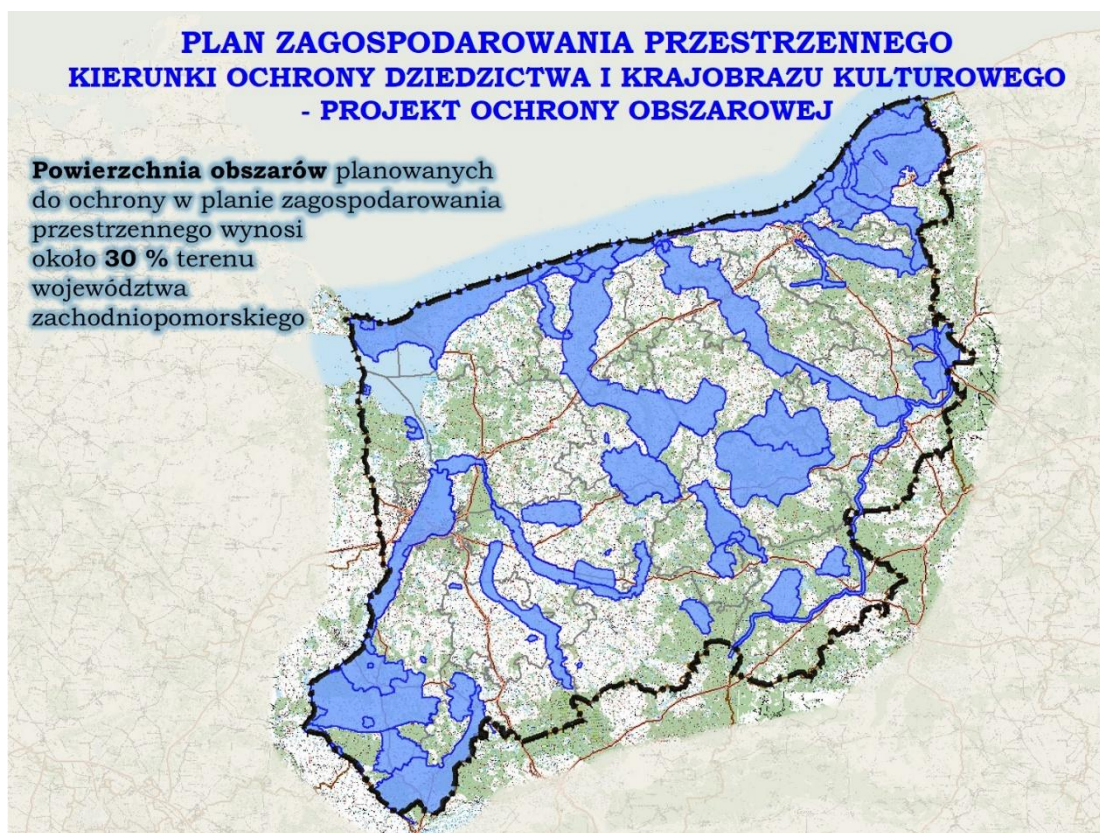
We wszystkich planach dotyczących obszarów wpisanych do rejestru zabytków – np. układów staromiejskich, zabytkowych zespołów folwarcznych, pałacowych, parkowych – znajdują się zapisy ustalające warunki ochrony zabytków. Dla innych obszarów chronionych, na których znajdują się np. obiekty z wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków, także wprowadzane są indywidualne zapisy. Plany i ich aktualizacje tworzone są zgodnie z potrzebami poszczególnych samorządów lub inwestorów.

Jednym z ważniejszych elementów planu jest część poświęcona zachowaniu dziedzictwa kulturowego opracowana przez Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie¹², pn. „Aktualizacja Studium i stanu zachowania oraz kształtowania krajobrazu kulturowego województwa zachodniopomorskiego” do zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego”.

Opracowanie to wskazało **Parki Kulturowe (PK) i Obszary Kulturowo-Krajobrazowe (OKK).**

¹² Biuro Dokumentacji Zabytków to instytucja kultury samorządu województwa zachodniopomorskiego, wyspecjalizowana w ochronie i dokumentacji dziedzictwa kulturowego; opracowanie powstało w 2010 r.

W „PZPWZ 2020” wskazano kategorię obszarów kulturowo-krajobrazowych (**OKK**) z zaleceniem uwzględniania ich w polityce przestrzennej jednostek samorządu terytorialnego¹³. Na obszarze woj. zachodniopomorskiego wyodrębniono **30 OKK**.

GMINA POLANÓW – OBSZARY KRAJOBRAZOWO-KULTUROWE

Gmina miejsko-wiejska Polanów¹⁴ położona jest na Pomorzu Środkowym, w północnowschodniej części województwa zachodniopomorskiego (do 1998 roku w województwie koszalińskim) w powiecie koszalińskim. Leży na terenie Puszczy Koszalińskiej, 45 kilometrów od Morza Bałtyckiego. Znajduje się ona na granicy Pojezierza Drawskiego i Wysoczyzny Bytowskiej. Gmina graniczy od zachodu z gminami Sianów i Manowo, od południa z gminami Bobolice i Biały Bór, od północy z gminami Malechowo i Sławno (w pow. sławieńskim), a od wschodu z dwiema gminami w woj. pomorskim – Miastkiem i Kępicami. Gmina zajmuje powierzchnię 394,2 km², co stanowi 23,6% powierzchni powiatu i 1,72% powierzchni województwa. W 2022 liczba mieszkańców wynosiła 8208 osób (w mieście Polanów 2724 osoby). Sieć osadniczą Gminy Polanów tworzy miasto Polanów i 82 wsie, osady, przysiółki w 28 sołectwach.

Obszar o zróżnicowanej rzeźbie i krajobrazach: w górnym biegu rzeki Grabowa malowniczy krajobraz wysoczyzny morenowej, ze zwartymi kompleksami leśnymi; w części środkowej łagodnie pofałdowany z czytelną wysoczyzną i szerokimi osiami widokowymi wzdłuż doliny; w części dolnej płaski, o otwartych przestrzeniach.

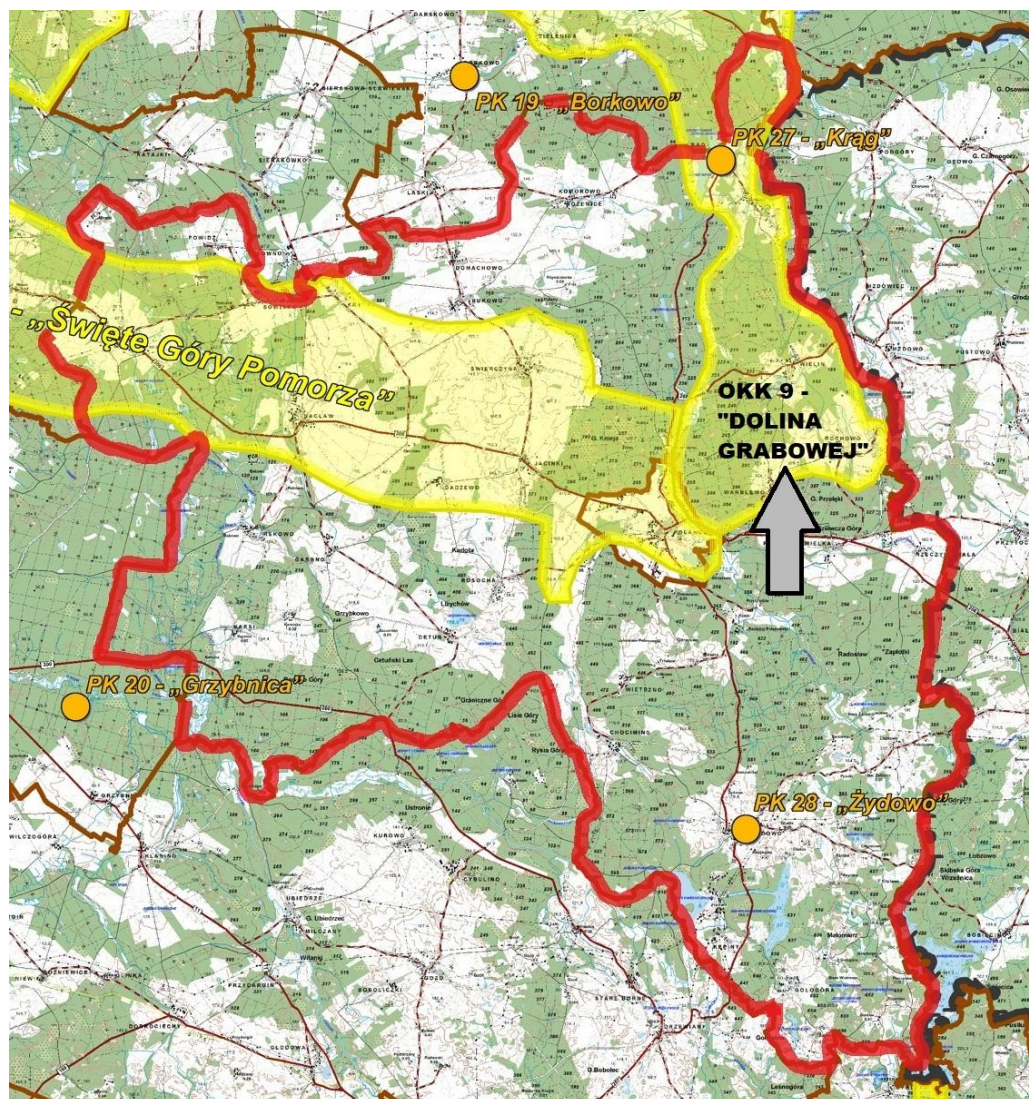
¹³ Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego, Szczecin 2020

¹⁴ Dane za „Raport o stanie gminy Polanów za 2022 r.”.

W Gminie Polanów znajduje się 21 wzniesień (gór), z najwyższą Górą Złocien (231,5 m n.p.m.). Obszar „Doliny Grabowej” o wybitnych walorach krajobrazowych, z różnorodnością siedlisk i ostoji w ramach Natura 2000: Dolina Grabowej PLH 320003, z rezerwatem przyrody „Wieleń”.

Gmina Polanów znajduje się w strefie dwóch Obszarów kulturowo-krajobrazowych (plan zagospodarowania przestrzennego WZPWZ 2020 r.)

OKK 09 „Dolina Grabowej”

Obszar w północno-wschodniej części woj. zachodniopomorskiego, w granicach gminy: Polanów, Sławno, Malechowo i Darłowo, wytyczony wzdłuż doliny rzeki Grabowej, od źródeł w okolicach Polanowa, aż po ujście do rzeki Wieprzy w okolicach Darłówka. „Dolina Grabowej” o szerokości od 2 do 5 km, przecina Wysoczyznę Polanowska i Równinę Sławieńską.

Walory kulturowe

Archeologia: Przystawy – wczesnośredniowieczne grodzisko stożkowate, położone nad brzegiem rzeki Grabowej; Krag – grodzisko, Polanów – grodzisko, Niemica – w centrum wsi, na wyniesieniu znajdowało się grodzisko wczesnośredniowieczne,

obecnie stoi tam kościół; *Borkowo* – okazały grobowiec megalityczny z młodszej epoki kamienia (neolitu); *Janiewice* – grodzisko wczesnośredniowieczne o kształcie prostokątnym ze słabo zarysowanym wałem położone nad jez. Chaniec.

Obszar o zróżnicowanym krajobrazie kulturowym ze wsiami dworsko-folwarcznymi (w okolicach Polanowa i Malechowa) oraz typowymi wsiami chłopskimi - w dolnym biegu rzeki, które stanowią również element obszaru „Kraina w Kratę”. Dolina rzeki Grabowej, z wysoczyzną, sprzyjała osadnictwu, z gospodarką rolno-hodowlaną.

W XIII i XIV w. lokowano wioski związane z dobrami cystersów (np. Gorzyca, Jeżyczki, Malechowo, Niemica, Przystawy, Sulechowo), pozostałe wsie stanowiły własność rodów rycerskich (np. Krag, Lejkowo, Laski, Ostrowiec, Podgórki, Żegocino). Średniowieczne wsie zachowały historycznie ukształtowane układy ruralistyczne: owalnicowe (np. Niemica), wielodrożne, wykształcone z dawnych wsi placowych (np. Malechowo, Górzycza, , Przystawy) i ulicowe – Jeżyce, Porzecze.

Historycznie na rzece Grabowej znajdowały się liczne młyny i elementy infrastruktury technicznej (mosty, przepusty, kanały, itp.). Obecnie dzieła hydrotechniczne, zachowały się w: Lejkówku – młyn ryglowy (nieczynny), Nowym Żytniku – elektrownia wodna z 1913 r. oraz w Polanowie – młyn.

Głównym elementem krajobrazu kulturowego w górnym biegu rzeki jest średniowieczna wieś Krag (projektowany park kulturowy), związana z rodem von Podewils.

Elementy charakterystyczne

Wsie o średniowiecznej metryce z zabudową zagrodową (ryglową) oraz liczne zabytki architektury gotyckiej (kościół) i renesansowo-barokowej (zamek, dwory). Elementy wodnej infrastruktury technicznej (młyny, elektrownia, mosty i przepusty. Wartości krajobrazowe posiadają przede wszystkim miejscowości usytuowane po obu stronach pradoliny rzeki Grabowej z dalekimi powiązaniami widokowymi.

Zalecenia do ochrony i kształtowania krajobrazu obszaru OKK 09 „Dolina Grabowej”:

Ochrona krajobrazu

- zachowanie specyficznych wartości kompozycyjnych zespołów krajobrazu otwartego w osi doliny, ukazujących harmonijne współistnienie działalności człowieka i środowiska naturalnego, o wartościach poznawczych i estetycznych;
- zachowanie i wyeksponowanie zasadniczych elementów krajobrazu kulturowego obrazujących historię procesów osadniczych;
- utrzymanie zabudowy w granicach historycznych układów przestrzennych, z kontynuacją zasad lokalizacji zabudowy i zagospodarowania terenu, dopuszczalna rozbudowa na zasadzie kontynuacji historycznej kompozycji;
- utrzymanie historycznie ukształtowanej sieci dróg wraz z obsadzeniami (uzupełniane nasadzeń z utrzymaniem składu gatunkowego) z zaleceniem urządzania historycznych tras krajobrazowo-widokowych;
- ochrona zachowanych elementów historycznego urządzenia rzeki Grabowy przez zapisy miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;

- zakaz lokalizacji inwestycji wielokubaturowych (np. hal przemysłowych, magazynów), dominant wysokościowych (np. maszty, wieże elektrowni wiatrowych);
- usunięcie/neutralizacja lub rewitalizacja obszarów/obiektów zakłócających harmonię krajobrazu.

Ochrona układów przestrzennych

- zachowanie i rewaloryzacja historycznych układów wiejskich poprzez regulacje w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zasad: utrzymania lub uczytelnienia historycznego układu komunikacyjnego, ulic i placów, ich przekrojów, nawierzchni, historycznych linii rozgraniczających i linii zabudowy, utrzymanie historycznych podziałów parcelacyjnych, zasad lokalizacji zabudowy w obrębie działki, skali i architektury zabudowy;
- zachowanie zasadniczych proporcji wysokościowych kształtujących sylwetę układu (z dominantami – średniowieczne kościoły), zachowanie osi kompozycyjnych i powiązań widokowych;
- zachowanie historycznych granic zabytkowych założeń dworsko-parkowych i folwarków, zakaz parcelacji parków i lokalizacji na ich terenie zabudowy w ahistorycznej lokalizacji.

Ochrona zabytkowych obiektów

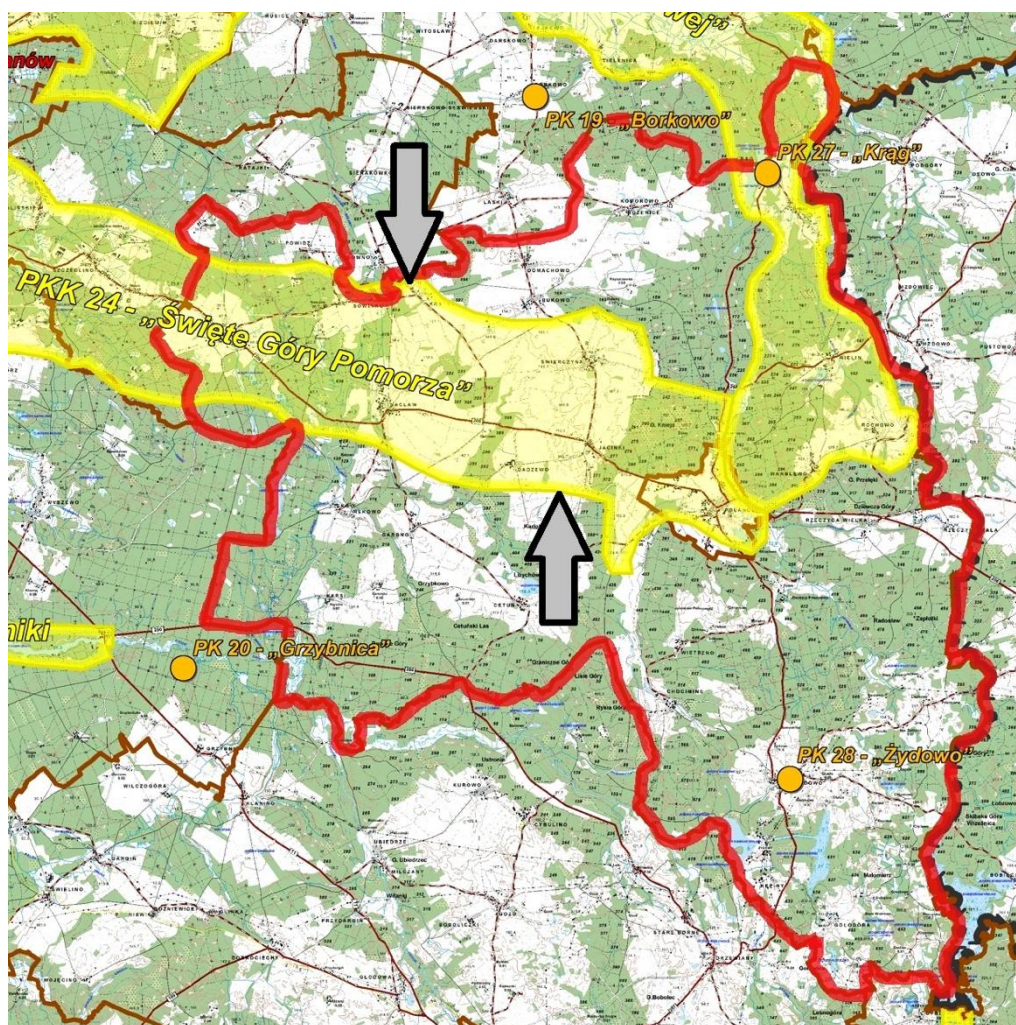
- utrzymanie w dobrym stanie zabudowy o walorach zabytkowych (lokalnych i ponadlokalnych) – zgodnie z zapisami w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- utrzymanie kompozycji architektonicznej, kolorystyki i tradycyjnych materiałów budowlanych zabytkowej zabudowy mieszkalnej, gospodarczej,
- w zabudowie istniejącej, remontowanej i odtwarzanej winna obowiązywać adaptacja (w całości lub części) przy zastosowaniu tradycyjnych materiałów budowlanych,
- nowa zabudowa mieszkalna i gospodarcza winna być realizowana w typie „zabudowy regionalnej”, z poszanowaniem tradycji i nawiązaniem do form historycznych, w tym konstrukcji szkieletowych (ryglowych) widocznych z przestrzeni publicznej,
- ustalenie w planach zagospodarowania przestrzennego rozwiązań w zakresie lokalnego wzoru architektury, stosowanych tradycyjnych materiałów budowlanych i form wykończenia budynku,
- porządkowanie i utrzymywanie historycznych nekropolii (przykościelnych oraz wiejskich), np. w formie lapidariów,
- ochrona relikwów osadnictwa pradziejowego z dopuszczeniem inwestycji na określonych warunkach,
- zachowanie układu topograficznego zabytków archeologicznych posiadających formę przestrzenną (grodzisk, cmentarzysk) i ich otoczenia, zapewnienie ich ekspozycji.

Potencjał turystyczny (istniejące trasy turystyczne, polecane trasy i punkty do turystycznego zagospodarowania)

Obszar o wysokich walorach turystycznych, wyznaczonych przez zróżnicowany krajobraz doliny rzeki Grabowy. (...). Wzdłuż krawędzi wysoczyzny wytyczone są ścieżki rowerowe. Na rzece Grabowej funkcjonują stacje wodne z miejscami do kwalifikowanej turystyki wodnej. We wsiach położonych na obszarze „Doliny Grabowej” działają gospodarstwa agroturystyczne (...)

Należy wytyczyć ścieżki tematyczne (np. śladami gotyckich kościołów, parków dworskich, zabudowy regionalnej), z oznakowaniem najcenniejszych wsi i obiektów, opracowaniem folderów i przewodników.

OKK 24 „Święte Góry”

Obszar w pñ.-wschodniej części woj. zachodniopomorskiego, w granicach miasta Koszalin i gmin: Sianów i Polanów. Jest to obszar szlaku pielgrzymkowego, od Góry Chełmskiej w Koszalinie do Góry Polanowskiej (wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 206); trzecia góra znajduje się w Rowokole k/Smółdzina, w woj. pomorskim.

Walory kulturowe

Archeologia: w Koszalinie od pradziejów ważną rolę religijną pełniła Góra Chełmska – od pogańskiego miejsca kultu do chrześcijańskiego cmentarza w średniowieczu.

Polanów – na terenie obecnego i w jego okolicach zlokalizowanych było we wczesnym średniowieczu kilka osiedli, na terenie jednego z nich w centrum miasta powstał później zamek.

Od XIII do XVI wieku były to znane w Europie pielgrzymkowe miejsca kultu Maryjnego, z kaplicami na Chełmskiej Górze (1 poł. XIII w.), Świętej Górze Polanowskiej (XIV w.) oraz Górze Rowokół (XIV/XV). W okresie średniowiecza miejsca te odegrały ważną rolę w kontekście życia duchowego (pątniczego), a także pełniły rolę czynnika miastotwórczego i żeglugowego.

Największą sławą cieszyła się kaplica na Chełmskiej Górze, pod patronatem cysterek koszalińskich (1278 – XVI w.), otoczona szczególną czcią. Kaplica na Świętej Górze k/ Polanowa słynęła z cudownego obrazu Matki Bożej, bogatego wyposażenia oraz zawsze otwartych drzwi. Po wprowadzeniu reformacji świątynie zostały opuszczone, a z czasem rozebrane (...). Na Świętej Górze k/Polanowa powstała Pustelnia Franciszkańska z kaplicą Matki Bożej Bramy Niebios. Fenomen tych miejsc świętych polega na tym, że człowiek ich nie wybiera, lecz jedynie odkrywa, niekiedy po długich latach przerwy.

Wzdłuż liczącej 33 km drogi Koszalin – Polanów usytuowanych jest 6 wsi o metryce średniowiecznej (Maszkowo, Szczeglino, Mokre, Kościernica, Naclaw, Jacinki) oraz kilka wsi w strefie przyległej do tego szlaku o walorach historyczno-przestrzennych. Wsie średniowieczne objęte są strefami ochrony konserwatorskiej. Odnotowano zabytki architektury, np. gotycki kościół w Kościernicy, szachulcowy kościół w Garbnie, zespoły dworsko-parkowe w Naclawiu, Kościernicy oraz liczne przykłady drewnianego budownictwa szkieletowego zakwalifikowane do wpisu do rejestru zabytków, cmentarze poewangelickie, kaplice grobowe (Kościernica), zabytki techniki („Czerwony Most” w Polanowie).

Walory krajobrazowo-przyrodnicze

Obszar o wybitnych walorach estetyczno-krajobrazowych i nieprzekształconym środowisku przyrodniczym. W bezpośrednim sąsiedztwie i otoczeniu obszaru „Święte Góry” znajdują się rezerваты przyrody „Jodły Karnieszewickie”, florystyczny rezerwat „Wieleń”, faunistyczny „Rezerwat na rzece Grabowej”, obszary chronionego krajobrazu „Koszaliński Pas Nadmorski”, „Okolice Polanowa”, „Okolice Żydowo-Biały Bór”. Na uwagę zasługują zwarte kompleksy leśne Puszczy Koszalińskiej, otwarte przestrzenie Wysoczyzny Polanowskiej” oraz pomnikowe aleje przydrożne (np. bukowa, Kościernica - Jacinki)¹⁵.

Elementy charakterystyczne

Szlak pielgrzymkowy o tradycji średniowiecznej i znaczeniu ponadregionalnym. Teren nasycony zabudową ryglową, kościołami o średniowiecznej proveniencji oraz zespołami dworsko-folwarcznymi. Trasa między dwiema górami, z miejscami kultu religijnego (kaplice i stacje drogi krzyżowej) oraz elementami krajobrazu naturalnego i komponowanego (aleje). Obszar łączy wybitne walory krajobrazu naturalnego, elementy dziedzictwa kulturowego oraz wartości niematerialne – kultu religijnego. (...)

¹⁵ Wpisana do rejestru zabytków: A-2047, z dn. 30.08.2023 r.

Potencjał turystyczny (istniejące trasy turystyczne, polecane trasy i punkty do turystycznego zagospodarowania)

Obszar o wysokich walorach turystycznych, kulturowych i kultowych (pątniczych), wpisany do strategii rozwoju 2004-2015 miasta Koszalina oraz gmin Sianów i Polanów. Opracowano Studia uwarunkowań i możliwości wykorzystania walorów krajobrazowych tras pielgrzymkowych, dokumentacje techniczne, ustawiono kaplice i stacje drogi krzyżowej, oznakowano trasę; od 2001 r. odbywają się cykliczne pielgrzymi między górami. Pieszny szlak pielgrzymkowy nosi nazwę Jana Pawła II oznakowany kolorem żółto-białym.

(...) Europejski Szlak Świętego Jakuba – „Droga Pomorska” (Kościernica – Naclaw – Jacinki – Święta Góra Polanowska; Święta Góra Rosocka – Karlotta – Dadzewo – Garbno – Naclaw – Kościernica) – znajdują się w wojewódzkiej ewidencji zabytków¹⁶.

❖ WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2021–2024, zwany dalej „WPONZ 2021–2024”

(Przyjęty Uchwałą nr XXIX/338/21 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dn. 28 października 2021 roku)¹⁷

Główne cele programów opieki nad zabytkami określone w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku to:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

„WPONZ 2021–2024” zakłada, że Samorząd Województwa sprawując opiekę nad zabytkami będącymi jego własnością lub przez niego administrowanymi, poprzez swoje działania przyczynia się do ochrony zabytków leżących w granicach województwa zachodniopomorskiego. Posiadając ku temu instrumenty (finansowe i organizacyjne – Wydział Kultury i Dziedzictwa Narodowego UMWZP, Biuro

¹⁶ Zgodnie z wykazem ZWKZ w Szczecinie.

¹⁷ Dz. U. Woj. Zachodniopomorskiego z 2021 r., poz. 5593.

Dokumentacji Zabytków) inicjuje, wspiera i koordynuje działania na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego województwa. Wobec innych właścicieli zabytków może pełnić jedynie funkcję wspomagającą, doradczą, opiniodawczą.

Samorząd Województwa w ramach aktualnych możliwości finansowych i organizacyjnych może tworzyć warunki wspierania wybranych działań, uznanych za istotne dla zachowania dziedzictwa kulturowego i tym samym dla realizacji zadań Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego.

Samorząd Województwa określa politykę zagospodarowania przestrzennego województwa (m.in. poprzez Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego) i strategię rozwoju województwa w poszczególnych dziedzinach (m.in. poprzez Strategię Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego, Regionalny Program Operacyjny), w tym w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, zdefiniowaną w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami. Ponieważ dziedzictwo kulturowe jest przedmiotem ustaleń wielu wojewódzkich dokumentów planistyczno-strategicznych naturalnym jest dążenie do kompatybilności i komplementarności kierunków i zadań obejmujących dziedzictwo kulturowe we wszystkich dokumentach.

W osiągnięciu celów „WPONZ 2021–2024” fundamentalną kwestią jest wypracowanie programu finansowania długofalowych działań, ukierunkowanych na osiągnięcie określonego celu, np. poprawa materialnego stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez ustalenie pierwszeństwa w przyznawaniu środków na rzecz określonej grupy zabytków (np. dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane), na określony okres, czy poprzez uwzględnienie w priorytetach Regionalnych Programów Operacyjnych Województwa Zachodniopomorskiego.

Samorząd Województwa nie ma kompetencji do stanowienia ochrony zabytków, a jedynie do opieki nad zabytkami. Jego kompetencje i działania mają charakter wspierający zarówno ochronę (poprzez plan zagospodarowania przestrzennego województwa), jak i opiekę (poprzez uchwalanie Regionalnego Programu Operacyjnego, przy pomocy którego otwierają się przed właścicielami zabytków możliwości uzyskania środków finansowych). Opracowany - zgodnie z dokumentami strategicznymi - Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, przyjmuje uchwałą Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego. Uchwalone programy podlegają publikacji w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego powinien stać się podstawą określania polityki w zakresie opieki nad zabytkami dla samorządów lokalnych.

W kompetencjach samorządu gminy jest stanowienie prawnej ochrony poprzez utworzenie parku kulturowego oraz sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania z odpowiednimi zapisami dotyczącymi ochrony dziedzictwa kulturowego (obowiązek wynikający też z ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym).

Cele „WPONZ 2021–2024” to:

- I. Utrzymanie zabytków jako integralnego elementu krajobrazu kulturowego budującego ład przestrzenny województwa zachodniopomorskiego.
- II. Zwiększenie atrakcyjności zabytków w procesie aktywizacji społecznej, gospodarczej i turystycznej województwa zachodniopomorskiego.
- III. Wzmacnianie otwartego społeczeństwa poprzez wzrost i popularyzację wiedzy o zabytkach i dziedzictwie kulturowym województwa zachodniopomorskiego.

Dla wyznaczonych celów perspektywicznych określono cele operacyjne. Do poszczególnych celów operacyjnych przyporządkowano określone zadania szczegółowe.

Cel perspektywiczny I

„Utrzymanie zabytków jako integralnego elementu krajobrazu kulturowego budującego ład przestrzenny województwa zachodniopomorskiego” wskazano na konieczność utrzymania spójności Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego z celami WPOnZ 2021–2024 oraz uwzględniania ich w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Zachodniopomorskiego (WZ), a także w dokumentach planistycznych dotyczących gospodarki przestrzennej i innych dokumentach programowych WZ, dotyczących np. edukacji, turystyki, środowiska przyrodniczego. Wskazano też na konieczność wspierania procesu opracowywania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami i gminnych ewidencji zabytków oraz monitoring zmian prawa w zakresie ochrony zabytków.

Cel operacyjny: „integracja opieki nad dziedzictwem, krajobrazem kulturowym i środowiskiem przyrodniczym”

– m.in. przez opracowanie **Audytu Krajobrazowego Województwa Zachodniopomorskiego**, a także wzmocnienie wykorzystania potencjału dziedzictwa przez system ochrony krajobrazu kulturowego.

Cel operacyjny: „poprawa materialnego stanu zabytków” wskazuje m.in. na następujące zadania:

- opieka nad drewnianym, rodzimym budownictwem ryglowym, jako wyróżnikiem kulturowym regionu;
- działania na rzecz utworzenia parku etnograficznego i tworzenia „Wirtualnego skansenu przy drodze „OD STAREGO KRAKOWA DO NOWEGO WARPNA”;
- wspieranie działań na rzecz zabezpieczania obiektów zabytkowych przed zagrożeniami;
- wspieranie właścicieli i użytkowników zabytków w prowadzeniu prawidłowej opieki nad zabytkami („dobre praktyki” konserwacji i rewaloryzacji).

Cel operacyjny: „współodpowiedzialność za zabytki i lokalne dziedzictwo zakłada wspieranie samorządów lokalnych w działaniach na rzecz opieki i ochrony zabytków (np. gminne i powiatowe programy opieki, gminne ewidencje zabytków).

Cel perspektywiczny II

„Zwiększanie atrakcyjności zabytków w procesie aktywizacji społecznej, gospodarczej i turystycznej województwa zachodniopomorskiego” zawiera trzy cele operacyjne, z czego jeden dotyczy **form finansowania zadań** związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami – z budżetu Samorządu Województwa Zachodniopomorskiego (np. dotacje na prace renowacyjne i konserwatorskie dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków **i ujętych w gminnych ewidencjach zabytków**) oraz z funduszy strukturalnych i zewnętrznych będących w dyspozycji województwa.

Cel operacyjny: „zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości” wskazuje na następujące zadania:

- rozwój wojewódzkiego samorządowego systemu informacji o zabytkach dostępnych turystycznie;
- rozwój tematycznych szlaków turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe regionu w oparciu o wydarzenia historyczne, zespoły zabytków, tradycje niematerialne i patriotyczne;
- działania na rzecz zagospodarowania obiektów zabytkowych na cele turystyczne i gospodarcze;
- budowa i promocja produktów turystycznych i kulinarnych w oparciu o zasób dziedzictwa kulturowego.

Cel operacyjny: „tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami” kładzie nacisk na wspieranie rozwoju oferty turystycznej opartej o zabytki i elementy dziedzictwa oraz gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach, z wykorzystaniem miejscowych tradycji.

Cel perspektywiczny III

„Wzmacnianie otwartego społeczeństwa poprzez wzrost i popularyzację wiedzy o zabytkach i dziedzictwie kulturowym województwa zachodniopomorskiego” zawiera trzy cele operacyjne związane z edukacją regionalną i promocją zabytków oraz walorów kulturowych regionu, w tym wspieranie funkcjonowania lokalnych muzeów i izb regionalnych.

Cel operacyjny: „edukacja i promocja zabytków i dziedzictwa kulturowego” wskazuje na następujące zadania:

- organizacja wydarzeń związanych z popularyzacją dziedzictwa regionu kierowanych do szerokich grup społecznych – np. Zachodniopomorskie Dni Dziedzictwa, Europejskie Dni Dziedzictwa, Noce Muzeów;
- włączenie problematyki dziedzictwa kulturowego do działań edukacyjnych i promocyjnych województwa;
- popularyzacja wiedzy o historii, zabytkach i dziedzictwie województwa i jego ochronie, ze szczególnym uwzględnieniem dynastii Gryfitów, z wykorzystaniem nowych technologii cyfryzacji zabytków;
- kształtowanie postaw patriotycznych w kontekście historii regionu;

❖ **POLITYKA KULTURALNA WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO**

(Przyjęta uchwałą nr 1257/21 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 30 sierpnia 2021 r. w sprawie przyjęcia dokumentu „Polityka kulturalna województwa zachodniopomorskiego”)

Na podstawie analizy dostępnych danych, opracowań i badań dla Polityki kulturalnej województwa zachodniopomorskiego określono 3 priorytetowe strategiczne obszary interwencji:

1. Dostęp do kultury oraz uczestnictwo w kulturze;
2. Rozwój współpracy międzynarodowej w obszarze kultury;
3. Budowanie kulturalnej pozycji regionu w oparciu o dziedzictwo kulturowe;

Mają one na celu realizację wizji rozwoju kultury w regionie, zgodnie z którą w perspektywie do roku 2030 Pomorze Zachodnie, ze względu na swoje położenie geograficzne oraz zasoby, stanie się regionem przyciągającym osoby twórcze, przedsiębiorcze, aktywne zawodowo, chcące mieszkać w regionie, gdzie zapewniony jest najwyższy poziom usług publicznych, edukacyjnych oraz unikalna oferta kulturalna na najwyższym poziomie artystycznym.

W ramach realizacji priorytetu 3. (Budowanie kulturalnej pozycji regionu w oparciu o dziedzictwo kulturowe) działania będą nakierowane na ochronę rodzimego dziedzictwa materialnego, jak i niematerialnego, mającego wysoką wartość historyczną i kulturową, a zarazem przyczyniającego się pośrednio do rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

W dokumencie zapisano:

„Dziedzictwo kulturowe regionu przez wiele powojennych lat było postrzegane jako swego rodzaju balast. Konsekwencje tego stanu są odczuwane pomimo dużych nakładów na jego ochronę poczynionych w ostatnich latach. Dlatego dalsze inwestowanie w ochronę i rewaloryzację zachowanego dziedzictwa przyczyni się do zniwelowania pewnych niekorzystnych zaszłości oraz do zachowania tego, co cenne i stanowi o tutejszej specyfice wynikającej z uwarunkowań historycznych. Należy podkreślić także inną percepcję dziedzictwa, inną identyfikację mieszkańców regionu z krajobrazem kulturowym niż w innych regionach Polski.

Działania samorządu województwa będą ukierunkowane na ochronę, promocję najcenniejszych i unikalnych obiektów, których ochrona jest potrzebna, aby przekazać przyszłym pokoleniom wielowiekową różnorodną spuściznę zachodniopomorską.

Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego regionu

W ramach celu podejmowane są działania nakierowane na ochronę i rozwój rodzimego dziedzictwa materialnego oraz niematerialnego, mającego wysoką wartość historyczną i kulturową. Realizowane działania mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja celu pozytywnie wpłynie na zwiększenie atrakcyjności regionu, a poprzez wykorzystanie potencjału posiadanego dziedzictwa kulturowego, przyczyni się pośrednio do rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

Badanie, dokumentowanie i promocja zachodniopomorskiego dziedzictwa kulturowego

W ramach priorytetu podejmowane są działania mające na celu podnoszenie zainteresowania problematyką ochrony zabytków oraz promocji zachodniopomorskiego dziedzictwa poprzez wykłady, konferencje naukowe, wystawy, działania edukacyjne oraz wydawnictwa. Kluczowym partnerem jest Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie.

W ramach priorytetu wskazane zostało, iż Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie opracowuje na zlecenie Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami. Podstawę opracowania programu stanowi analiza zasobu kulturowego województwa i potrzeb w zakresie jego ochrony i opieki nad nim, w celu zachowania dla obecnych i przyszłych pokoleń. Program obejmuje szerokie spektrum zagadnień związanych z bogatym dziedzictwem kulturowym Województwa Zachodniopomorskiego, w tym wytycza cele strategiczne i określa zadania opieki nad zabytkami w perspektywie najbliższych czterech lat.”

❖ **POLITYKA SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO W SEKTORZE TURYSTYKI**

(Przyjęta uchwałą Nr 786/16 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 17 maja 2016 r.)

Polityka, określona w perspektywie roku 2030, stanowi element kompleksowego planu działań mających na celu tworzenie jak najlepszych warunków życia i pracy mieszkańców, z postrzeganiem potencjału gospodarczego jako istotnego czynnika wzrostu. Turystyka stanowi istotną dziedzinę gospodarki województwa zachodnio-pomorskiego i jest akceleratorem aktywizacji społecznej, rozwoju regionalnego, pogłębiania procesów integracyjnych. Jako silnie powiązana z rozwojem kultury, w tym dziedzictwem kulturowym, a także sportu, ochroną środowiska, rolnictwem, transportem i zdrowiem, znajduje odniesienia w wielu dokumentach strategicznych na poziomie krajowym i europejskim.

❖ **PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU KOSZALIŃSKIEGO na lata 2022-2025**

(Uchwała NR LX/38/22 Rady Powiatu w Koszalinie z dnia 27 października 2022 r.)

Dokument zawiera właściwe podstawy prawne, informację o cennym zasobie poszczególnych gmin (np. dla Polanowa wymieniono zamek w Kraju i ob. DPS w Cetuniu, Świętych Górach), zasady wspierania prac konserwatorskich, Analizę SWOT oraz informację o źródłach finansowania PPOnZ.

Dofinansowania remontu zabytków

(Uchwała NR XXXI/511/24 Rady Powiatu w Koszalinie, z dnia 15 lutego 2024 roku w sprawie udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie(...) dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków)

Zarząd Powiatu w Koszalinie udzielił 6 dotacji na łączną kwotę 100 tys. złotych (od 10 do 30 tysięcy na obiekt), w tym dla dwóch kościołów w gm. Polanów: Parafii Rzymskokatolickiej w Bukowie i kościoła filialnego w Chociminie.

4. CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY POLANÓW

4.1. POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE

Gmina miejsko-wiejska Polanów położona jest na Pomorzu Środkowym, w północnowschodniej części województwa zachodniopomorskiego (do 1998 roku administracyjnie w województwie koszalińskim). Leży na terenie Puszczy Koszalińskiej, 45 kilometrów od Morza Bałtyckiego; na granicy Pojezierza Drawskiego i Wysoczyzny Bytowskiej. Gmina Polanów graniczy od zachodu z gminami Sianów i Manowo, od południa z gminami Bobolice i Biały Bór, od północy z gminami Malechowo i Sławno (pow. sławieński), od wschodu z gminami Miastko i Kępice w woj. pomorskim.

Miasto Polanów rozlokowane jest nad rzeką Grabową na Wysoczyźnie Polanowskiej, pomiędzy Świętą Górą i Warblewską Górą.

Obszar gminy charakteryzuje się zróżnicowaniem krajobrazu: najwyższe wzniesienie Góra Złocien koło Dalimierz) liczy 231,5 m n.p.m., a doliny rzek Grabowej i Radwi płyną na wysokości kilkudziesięciu m n.p.m. Na obszarze gminy znajdują się różnorodne kompleksy leśne.

4.2. RYS HISTORYCZNY¹⁸

Na potrzeby niniejszego opracowania za optymalną, syntetyczną formę rysu historycznego dla miasta i obszaru dzisiejszej gminy Polanów przyjęto:

KALENDARIUM

6000 p.n.e. – pojawienie się nielicznych mezolitycznych grup osadniczych myśliwsko-zbieraczych (m.in. Żydowo, Naclaw, Rzeczyca Wielka, Polanów, Jacinki)

4500-3000 p.n.e. – neolityczne grupy kultury pucharów lejkowatych (grupa łupawska – Rosochy, Sowinko, Bagnica, Wielin, Gołogóra, Żydowo), amfor kulistych, ceramiki sznurowej

2600-2200 p.n.e. – neolityczne grupy kultury amfor kulistych (Buszyno, Krag)

2300-1700 p.n.e. – neolityczne grupy kultury ceramiki sznurowej (Gołogóra, Żydowo, Rzeczyca Wielka, Sowinko, Kępiny, Polanów)

1700-1000 p.n.e. – w epoce brązu rozwija się m.in. na terenach obecnej gminy lokalna grupa kulturowa – grupa ostrowicka (Naclaw)

1000-550 p.n.e. – schyłek epoki brązu, początek epoki żelaza – wschodniopomorska grupa rolniczych ludów kultury łużyckiej zamieszkuje tereny wokół Polanowa (Żydowo, Buszyno, Kępiny, Rzeczyca Wielka, Chocimino, Polanów, Wielin)

500-100 p.n.e. – osadnictwo kultury pomorskiej – osady i cmentarzyska m.in. w Bożenica, Buszyno, Polanów, Wielin, Rosocha, Krag, Świerczyna

100 p.n.e. – 100 n.e. – niewielkie osadnictwo ugrupowań kultury oksywskiej

¹⁸ *Historia i kultura Ziemi Sławieńskiej*, t. X *Miasto i gmina Polanów*, red. W. Rączkowski, J. Sroka, Sławno–Polanów 2010.

- 50-350 n.e.** - rozwój kultury wielbarskiej (plemiona Wenetów) – m.in. Rzeczyca Wielka, osada w Żydowie, Rosoacha, Krag
- 375-576** – okres „wędrowki ludów” – w miejsce odpływających germańskich ludów z tzw. grupy dębczyńskiej napływają Słowianie
- VIII/IX w.** – słowiańskie grody nad jeziorem Kwiecko i okolicach Polanowa, kilka osad otwartych (Polanów, Żydowo, Kępiny, Wielin)
- 1257** – Żydowo w rękach rodu Święców
- 1307** – pierwsza wzmianka źródłowa o Polanowie (zamek), margrabiowie brandenburscy nadają Polanów rodowi Święców
- 1317** – tereny sławieńsko-słupskie wraz z ziemią polanowską pod panowaniem Gryfitów
- 1319** – lokacja miasta na prawie lubeckim obok zamku nad rzeką Grabową (w literaturze także – ok. 1315)
- 1319(?)** – wzniesienie kaplicy Marii Panny na Świętej Górze
- 1353** – Piotr II Święca sprzedaje tereny obecnej gminy Polanów biskupom kamieńskim
- 1365** – w dokumentach pojawia się nazwa *Vellyn*, czyli dzisiejszy Wielin (Vellin)
- 1385** – pierwsza wzmianka źródłowa o kościele w Polanowie
- 1387** – ziemia polanowska w rękach książąt słupskich
- XV w.** – budowa kościołów gotyckich w Komorowie (majątek rodziny von Kummerow, potem von Podewils), Kościernicy; budowa dworu obronnego w Kragu
- 1456** – pierwsza wzmianka w dokumentach o Cetuniu (*Zetthun*), Naclawiu (*Natzlaff*) i Kościernicy (*Costernitz*, *Kösternitz*)
- 1472** – Peter Glasenapp otrzymuje w lenno od księcia Eryka II wsie Jacinki (*Jatznigen*) i Dadzewo (*Datzow*)
- 1474** – książę Eryk II sprzedaje Polanów Peterowi Glasenapp z Kopriebe w zamian za 6 innych wsi
- 1507** – pierwsza wzmianka źródłowa o Chociminie (*Gutzmin*), w późniejszym okresie z majątkiem związany był folwark Łokwica (*Hildegardshöhe*) – użytkowany jako owczarnia
- 1510** – w dokumentach pierwszy raz pojawia się Żydowo
- 1523** – pierwsza wzmianka dokumentowa o Kościernicy (*Kösternitz*)
- 1590** – pierwsza wzmianka źródłowa o Bożenicy (*Bosens*) - do 1842 majątek był w rękach rodziny Podewils i Buszynie (*Bussin*)
- 1609** – pożar trawi ponad połowę miasta
- 1613** – umowa między miastem a von Glasenappami określająca zobowiązania miasta wobec właścicieli oraz zakres przywilejów (m.in. ustanowienie herbu i pieczęci miejskiej)
- 1617** – budowa ratusza w Polanowie
- 1637** – Polanów i okolice w rękach szwedzkich
- 1653** – tereny obecnej gminy w wyniku układów pokojowych kończących wojnę 30-letnią przechodzą wraz z całą wschodnią częścią księstwa pomorskiego w ręce Brandenburgii
- 1656** – z pożaru miasta ocalało zaledwie 5 domów, kościół, zamek i młyn
- 1698** – budowa ryglowego kościoła w Wielinie
- 1736** – kolejny pożar trawi miasto (spłonęło 89 domów, kościół, młyn); wprowadzenie reform w budownictwie miejskim

- 1738** – król Fryderyk II osiedla w Polanowie 18 rodzin sukienników
1740 – w Polanowie mieszka 426 osób
1741 – odbudowa polanowskiej fary
1764 – budowa ryglowego kościoła w Żydowie
1769 – wybudowanie ryglowego kościoła w Garbnie (na miejscu poprzedniej średniowiecznej świątyni)
1773 – z powodu zadłużenia Glasenappowie sprzedają Polanów majorowi Friedrichowi von Wrangel
1782 – w Polanowie żyje 647 osób
1784 – wzmianka o wsi Krytno (*Krütten, Kritten*)
Pocz. XIX w. – utworzenie kolonii Powidz (*Friedensdorf*) na terenach majątku Sowno
1806 – Polanów przechodzi w ręce rodu von Natzmer
1808 – reforma miejska w Prusach, miasto zyskuje samorządność
1818 – Polanów z zamkiem, folwarkiem, karczmą i dworem myśliwskim – 951 mieszkańców, Krag – 264, Kościernica (wieś i folwark) – 168, Buszyno (wieś i folwark) – 154, Żydowo – 132, Kępiec – 20, Wietrzno – 63, Naclaw (wieś i folwark) – 124, Garbno – 132, Jacinki – 155, Bożenica – (wieś i folwark) – 46, Kopaniec (folwark) – 41, Rosocha – 145, Chocimino (wieś i folwark) – 135, Lipki (folwark) – 8, Komorowo – 38
1819 – miasto odkupuje od von Natzmerów dobra zamkowe za 52 300 talarów
1840 – miasto sprzedaje zamek
1843 – wybudowanie szkoły miejskiej
1848 – oddanie do użytku ratusza w Polanowie
1854–1857 – budowa drogi Polanów–Karwice (połączenie ze Sławnem)
1860–1863 – budowa drogi Koszalin–Polanów
1871 – Polanów liczy 2321 mieszkańców (w tym 98 żydów), Bukowo – 145, Byszyno – 502, Kościernica – 127, Krag – 79, Garbno – 127, Jacinki – 373, Rosocha – 324
1882 – kompleksowa przebudowa kościoła w Polanowie na świątynię neogotycką
1898 – rozpoczyna funkcjonować kolej wąskotorowa na linii Koszalin – Naclaw – Polanów
1899 – rusza kolej wąskotorowa Sławno – Polanów – Golegóra
1900 – miasto zamieszkuje 2445 osób
1900 – budowa neogotyckiego pałacu w Cetuniu
1905 – Polanów ma 2521 mieszkańców (w tym 14 katolików i 28 żydów) w 240 budynkach mieszkalnych, Buszyno (wieś i majątek) – 480, Garbno (wieś i majątek) – 325, Jacinki – 305, Sowinko (wieś i majątek) – 666, Rosocha – 263, Bukowo (wieś i majątek) – 262, Żydowo (wieś i majątek) – 1592, Bożenica – 120, Krag – 374, Komorowo – 128, Naclaw – 645, Wielin – 99, Wietrzno – 101,
1904 – uruchomienie linii kolei Bobolice - Polanów
1908 – Polanów zelektryfikowany
1929 – rozparcelowanie folwarku Łokwica na 4 gospodarstwa rolne; miasto kupuje na licytacji majątek Świerczyna za 920 tys. marek
1939 – liczba mieszkańców: Żydowo – 1817; w granicach dóbr miejskich Polanowa znajdują się 33 niezależne majątki rolne (od 20 do 1109 ha) o łącznej powierzchni 2750 ha
02. 1945 – zajęcie Polanowa przez Armię Czerwoną, zdewastowanie miasta

1945 – gmina Polanów wraz z powiatem sławieńskim włączona do województwa gdańskiego

1946 – gmina wraz z powiatem w granicach nowo utworzonego województwa szczecińskiego

1946 – uruchomienie szkoły podstawowej w Żydowie

1947 – uruchomienie szkoły podstawowej w Bukowie w przedwojennym budynku szkolnym

1950 – gmina Polanów w granicach nowo powstałego województwa koszalińskiego jako część powiatu sławieńskiego; siedzibą gminy jest Polanów, stanowiący jednocześnie odrębną gminę miejską

1952 – gmina składa się z 16 gromad: Bożenica, Bukowo, Chocimino, Garbno, Głogowiec, Gołogóra, Jacinki, Kępiny, Naclaw, Rosocha, Rzyszczewko, Stary Żelibórz, Świerczyna, Warblewo, Wielin, Wietrzno i Żydowo

1954 – reforma administracyjna wprowadza gromady w miejsce gmin

1963-1971 – budowa elektrowni szczytowo-pompowej w Żydowie

1.01.1973 - reaktywacja gmin i likwidacja powiatów

1996 – przyjęcie przez Radę Miejską w Polanowie herbu gminy

1998 – zakończenie rozbudowy szkoły w Bukowie

1.01.1999 – gmina Polanów w granicach województwa zachodniopomorskiego w ramach powiatu koszalińskiego

2000 – podjęcie współpracy z gminą Rothenklempenow w Meklemburgii-Pomorzu Przednim i z Gedern w Hesji, miastem partnerskim Polanowa

2004 – wybudowanie kaplicy franciszkańskiej na Górze Polanowskiej

31.12.2015 – gmina Polanów liczy 9152 mieszkańców, miasto Polanów – 3027, Bożenice – 155, Bukowo – 300, Buszyno – 109, Cetuń – 293, Chocimino – 147, Dadzewo – 191, Domachowo – 259, Garbno – 200, Gołogóra – 118, Jacinki – 200, Karsinka – 22, Kępiny – 51, Kościernica – 265, Krag – 197, Krytno – 184, Naclaw – 569, Nowy Żelibórz – 35, Powidz – 90, Rekowo – 115, Rzeczyca Wielka – 314, Rosocha – 111, Sowinko – 129, Stary Żelibórz - 3 Świerczyna – 222, Warblewo – 57, Wielin – 90, Wietrzno – 87, Żydowo – 903 mieszkańców; sieć osadniczą gminy tworzą głównie miejscowości bardzo małe - wsie duże (ponad 500 mieszkańców) – Naclaw i Żydowo, wsie średnie (300 – 500 mieszkańców) – Bukowo i Rzeczyca Wielka, wsie małe (150 – 300 mieszkańców) – Bożenice, Cetuń, Dadzewo, Domachowo, Garbno, Jacinki, Kościernica, Krag, Krytno, Świerczyna, wsie bardzo małe (do 150 mieszkańców) – pozostałe 59 wsi.

2016 – ustawienie na Górze Polanowskiej ormiańskiego chaczkaru/płyty wotywniej (jednego z dwóch na Pomorzu Zachodnim i dwudziestu w Polsce),

2023 – liczba mieszkańców gminy (wg GUS) wynosi 8532, w tym miasta Polanów 2824

4.3. GMINA POLANÓW – ZASADNICZE ELEMENTY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO (wybrane elementy)

Dziedzictwo archeologiczne

Województwo zachodniopomorskie posiada kompletną ewidencję archeologiczną (w tym Archeologiczne Zdjęcie Polski – AZP)¹⁹.

Wraz z ustąpieniem lądolodu w najstarszym odcinku Dryasu (12 - 11 tysięcy lat p.n.e.) na obszar Pomorza zaczęły docierać pierwsze grupy ludzkie. Ludność ta zajmowała się przede wszystkim myśliswstwem i była wyspecjalizowana w polowaniu na renifery. Wraz z dalszym ocieplaniem się klimatu (9/8 tysięcy lat p.n.e.) człowiek zaczął bazować również na łowiectwie i zbieractwie, a obfitujące w lasy i wodę tereny, były idealnym środowiskiem do tego typu sposobu życia. Pierwsze zaobserwowane ślady pobytu człowieka na terenie obecnej gminy Polanów, pochodzą z okresu mezolitu (8300-4200 r. p.n.e.). Są to nieliczne pozostałości tymczasowych obozowisk, zakładanych przez niewielkie grupy ludzkie.

Wraz z ociepleniem klimatu, pomiędzy 4300 a 3400 r. p.n.e. dokonał się przełom w sposobie życia ludności związanej z tymi terenami. Wiąże się to z przejściem z gospodarki łowiecko-zbierackiej do gospodarki rolniczo-hodowlanej. Nowe grupy ludzkie, a wraz z nimi nowe prądy kulturowe, docierały na teren Pomorza z zachodu, północnego-zachodu oraz południa Europy. Wraz z nimi pojawiła się technologia tworzenia naczyń glinianych, doskonalszej obróbki kamienia, a przede wszystkim nowych sposobów pozyskiwania żywności. Rolnictwo oraz hodowla zwierząt umożliwiła ludziom osiedlenie się na dłuższy czas w danym miejscu. Wraz ze stabilizacją życia, wynikającej z regularnej dostawy żywności i możliwości zabezpieczenia jej na okres zimy, pojawiła się możliwość tworzenia większych skupisk ludzkich a co przez to idzie, również rozwinęła się sfera życia ceremonialnego. Dzięki tym zmianom zaczęły wyodrębniać się wyraźne różnice w stylu oraz rodzaju wytwarzanych przedmiotów oraz sposobie konstruowania budynków i pochówku. W ten sposób, w okresie neolitu (4500 – 1800 r. p.n.e.) na obszarze Europy uformowały się kompleksy kulturowe obejmujące znaczne obszary. Najstarszą kulturą odnotowaną na terenach Polski jest kultura ceramiki wstęgowej rytej, jednakże nie odnotowano jej pozostałości w obrębie gminy Polanów. Pierwsze tego typu znaleziska są wytworem ludności kultury pucharów lejkowatych. Pozostałością po tej grupie jest nie tylko charakterystyczna ceramika i narzędzia kamienne, ale także grobowce o wyjątkowej konstrukcji kamienno-ziemnej, zwane megalitami. W okresie późniejszym, u schyłku neolitu (2600-2200 r. p.n.e.) pojawiła się na tych terenach ludność kultury amfor kulistych, która w wielu aspektach była kontynuatorem dziedzictwa ludności kultury pucharów lejkowatych. Jednakże tylko pojedyncze zabytki poświadczają przebywanie tej grupy ludzkiej na obszarach gminy Polanów. Kolejną przybyłą na te tereny grupą, z którą można wiązać część odkrytych artefaktów, jest ludność kultury ceramiki sznurowej. Ludność ta zajmowała się głównie pasterstwem, a do przemieszczania się używała koni. Związana z nimi była grupa wojowników po której pozostały liczne ilości grotów strzał, noży i toporów bojowych.

Z początkiem epoki brązu (1800/1700 r. p.n.e.), wraz z pojawieniem się metalurgii, doszło do kolejnych zmian kulturowych pod wpływem silnych

¹⁹ Inwentaryzacja AZP (od 1978 r.) opiera się na jednolitych zasadach penetracji terenowej (powierzchniowej) i dokumentacji odkrytych obiektów. Obszar Polski podzielony został na 8.000 tzw. „Obszarów AZP”, o wym. 5 x 7 km, stanowiących pojedyncze (sztucznie wydzielone) jednostki badawcze.

oddziaływań kultury unietyckiej. Z tego okresu pochodzą wykonane z brązu ozdoby obręczowe ramion i nóg. Jest to najliczniejsza grupa odkrytych zabytków. Zmiany nie były gwałtowne i narastały stopniowo, aż do przełomu II/III okresu epoki brązu, kiedy to zaczęły dominować. Osadnictwo wyraźnie zageęściło się i ustabilizowało niosąc ze sobą zmiany, nie tylko w strukturze społecznej, ale także w wierzeniach i obrządku pogrzebowym. Rozległe cmentarzyska świadczą o wielopokoleniowym zasiedlaniu danych terenów, za czym szedł również zwiększony nacisk na gospodarkę opartą na uprawach. W ten sposób w IV-V okresie epoki brązu wydzieliła się kultura łużycka, której ludność była twórcą pierwszych grodzisk – obronnych budowli drewniano-ziemnych, których powstania mogła się podjąć tylko większa, zorganizowana grupa ludzka.

Pojawienie się żelaza (700-550 r. p.n.e.) zapoczątkowało nową epokę. Na terenach Pomorza Zachodniego nadal rozwijała się kultura łużycka, jednakże zaczęła ona stopniowo ulegać wpływom kultury pomorskiej. Od połowy VI w. p.n.e. nastąpiło wyraźne załamanie. Oziębienie się klimatu, a przez to brak możliwości wyżywienia dużej grupy ludzkiej, jak także najazd koczowników scytyjskich spowodowały wyraźne wyludnienie się tych terenów i upadek kultury łużyckiej. Wydarzenia te wymusiły zmiany na dotychczasowym sposobie życia. Gospodarka ponownie zaczęła opierać się na hodowli zwierząt, a pasterski tryb życia związany był z częstą zmianą pobytu. Widoczne jest to w pojawieniu się wśród odkryć archeologicznych dużej ilości niewielkich osad oraz cmentarzysk. Schyłkowy okres rozwoju kultury pomorskiej przypada na lata 400-150 p.n.e. W tym czasie obie grupy społeczne współistniały ze sobą i przejmowały elementy swoich kultur, w ostateczności tworząc cykl kulturowy nazywany łużycko-pomorskim.

W II w. p.n.e. na tereny Pomorza docierają wpływy kultury celtyckiej. To czas głębokich przemian w wyniku których powstała kultura oksywska. Niewiele jest jednak odkryć archeologicznych z tego okresu, co wskazuje na fakt zmniejszenia się sieci osadniczej w tym rejonie. Pod wpływem oddziaływań Imperium Rzymskiego na te tereny, kultura oksywska przekształciła się w kulturę wielbarską. Rozwój jej przypada na okres od drugiej połowy I w. n.e. do początków III wieku naszej ery. Ludność tej kultury była niejednorodna. Skupiała ona Wenetów wiązanych z kulturą oksywską, plemiona wczesnogermańskie oraz przybyłych ze Skandynawii Gotów i Gepidów. Ta różnorodność społeczeństwa wpłynęła na sposób pochówków zmarłych. Groby są birtualne, płaskie i kurhanowe, o bogatym wyposażeniu.

Lata 375 – 576 r. n.e. to czas dużych zmian kulturowych oraz gospodarczych. Jest to czas nazywany „wędrowką ludów”. Wraz z najazdem Hunów na nadczarnomorskie Państwo Gotów oraz upadkiem Imperium Rzymskiego zakończył się okres starożytności. Ludność opuszczała dotychczasowe miejsca bytowania w poszukiwaniu spokojniejszych i bogatszych terenów.

Wiele okolic opustoszało lub zamieszkiwało je niewielu ludzi. W to miejsce przybyła ludność słowiańska, której masowy napływ przypada na VII wiek naszej ery. Ich przybycie rozpoczyna okres wczesnego średniowiecza na Pomorzu. To okres ponownych zmian. Pojawia się nowy typ sieci osadniczej, w której dominują osady obronne, skupiające wokół siebie szereg mniejszych osad otwartych. Grodziska te są często powiązane z osadami podgrodowymi. Co ciekawsze, w tym celu wykorzystano część z założeń obronnych pozostałych po ludności kultury łużyckiej. Okres ten jest

również początkiem stabilizacji osadnictwa, co wpłynęło na wyraźny rozwój sieci osadniczej, który obserwuje się od przełomu VIII i IX wieku. Trwał on aż do drugiej połowy X wieku. Proces ten związany jest także z zanikiem wspólnot rodowo-plemiennych i pojawieniem się stosunków wczesnofeudalnych.

Na terenie gminy Polanów istnieją 852 stanowiska archeologiczne, spośród których 79 znajduje się w obrębie miasta Polanów, zaś 773 w obrębie obszaru wiejskiego. Dla wszystkich stanowisk stworzono indywidualne dokumentacje konserwatorskie w postaci Kart Ewidencji Stanowiska Archeologicznego (KESA), będących elementem składowym większej bazy danych stanowisk archeologicznych obejmujących obszar całej Polski, to jest Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Wśród nich przeważają obiekty, których funkcję określono jako ślady osadnictwa, punkty osadnicze oraz osady. Ponadto wyróżniono także grodziska, kurhany, megality, fortyfikacje, cmentarzyska oraz pozostałości infrastruktury (drogi). Jest także wyjątkowe stanowisko archeologiczne (AZP 16-26/103/7), znajdujące się w obrębie „Świętej Góry” koło Polanowa. Miejsce to było celem pielgrzymek nie tylko w czasach pogańskich, ale również w okresie późniejszym, kiedy na tych terenach pojawiło się chrześcijaństwo. W obrębie Pomorza znane są jeszcze dwie święte góry, które były miejscami kultu: Góra Chełmska koło Koszalina oraz Rowokół koło Smołdzina. Miejsca te pełniły kluczową rolę w regionie, jako miejsca niezwykle. Innym ciekawym archeologicznie miejscem jest najbliższa okolica Jeziora Żydowskiego. W obrębie miejscowości Żydowo, gmina Polanów znajduje się grodzisko (AZP 18-26/10/9) oraz cmentarzysko kurhanowe (AZP 18-26/10/9). W niedalekiej odległości, po zachodniej stronie jeziora odkryto kolejne grodzisko. Leży ono w obrębie miejscowości Stare Borne, gmina Bobolice (AZP 18-26/56/1). Ponadto w okolicy znajdują się pozostałości osad datowanych na okres późnej epoki brązu oraz wczesnego średniowiecza. Odkrycia te świadczą o intensywności zaludnienia w tych dwóch okresach czasu oraz o bogactwie dziedzictwa archeologicznego tego terenu. Niestety, pomimo swojej wyjątkowości grodzisko oraz kurhany znajdujące się w obrębie miejscowości Żydowo nie są wpisane do rejestru zabytków archeologicznych województwa zachodniopomorskiego. Cztery obiekty wpisano do rejestru zabytków archeologicznych województwa zachodniopomorskiego. Są to:

- Krag, gmina Polanów, stanowisko 3 (AZP 14-26/12); decyzja nr 727 z dnia 25 czerwca 1969 roku (znak: Kl.IV.0a/6/69) – późnośredniowieczne grodzisko nizinne typu stożkowatego;
- Polanów, gmina Polanów, stanowisko 4 (AZP 16-26/10); decyzja nr 731 z dnia 25 czerwca 1969 roku (znak: Kl.IV.0a/10/69) – osiedle słowiańskie (domniemane grodzisko);
- Polanów, gmina Polanów, stanowisko 7 (AZP 16-26/13); decyzja nr 732 z dnia 25 czerwca 1969 roku (znak: Kl.IV.0a/12/69) – wczesnośredniowieczna osada otwarta;
- Racibórz Polanowski (obecnie Polanów), gmina Polanów, stanowisko 1 (AZP 17-26/5); decyzja nr 733 z dnia 25 czerwca 1969 roku (znak: Kl.IV.0a/12/69) – grodzisko wyżynne (schyłek epoki brązu i okres wczesnośredniowieczny).

W przypadku jednego stanowiska istnieje rozbieżność pomiędzy dokumentacją KESA, a wpisem do rejestru. Jest to stanowisko 1 (AZP 17-26/5) w Polanowie. Według decyzji wpisu do rejestru obiekt wydatowano na schyłek epoki brązu i okres wczesnośredniowieczny, zaś według karty KESA na wczesne średniowiecze. Sytuacja taka wymaga ponownego przebadania obiektu w celu ustalenia poprawnej chronologii. Dodatkowo w decyzji oraz w literaturze stanowisko to widnieje jako Polanów 10, co nie jest zgodne z zapisami w karcie KESA.

Polanów - rozwój układu przestrzennego

Już w **XIV wieku** na obszarze dzisiejszego miasta istniał zamek obronny; pierwsza wzmianka pisana pochodzi z 1307 r. kiedy to margrabiowie brandenburscy nadają Polanów rodowi Święców. W **1319 r.** – nastąpiła lokacja miasta na prawie lubeckim, obok zamku nad rzeką Grabową²⁰. Przypuszczalnie w tym samym czasie wzniesiono kaplicę Marii Panny na Świętej Górze Polanowskiej²¹. **Od 1353 r.** ziemia polanowska należała do biskupów kamieńskich; od 1357 r. we władztwie książąt śląskich z dynastii Gryfitów Bogusława VIII i Bogusława IX.

W **1474 r.** po sprzedaży przez księcia Eryka II Polanowa Piotrowi Glasenapoowi z Koprieben nastąpiła epoka władztwa rodów niemieckich i pruskich, efektem czego była utrata wcześniej przywilejów. Przez lata trwały spory mieszczaństwa z rodami szlacheckimi i dopiero tragiczny pożar miasta w **1609 r.**²² zmusił Glasenappów do ustępstw. Polanów uzyskał zgodę na używanie własnej pieczęci z gryfem (1613 r.) i budowę ratusza w **1617 r.**

Zmiany związane z reformacją dotarły do Polanowa dopiero w XVI w. Jeszcze w 1650 r. kościół polanowski był świątynią katolicką funkcjonowała także kaplica Maryjna na Górze Polanowskiej. Wojna trzydziestoletnia (**1618-1648**) odcisnęła tragiczne piętno na Polanowie. Przez 15 lat miasto okupowali Szwedzi; w **1653 r.** nastali Brandenburczycy. W **1656 r.** (w czasie tzw. potopu szwedzkiego) Polanów został splądrowany i spalony. Ocalały jedynie pojedyncze budowle (5 domów, kościół, zamek i młyn). Rok **1736** to kolejny niszczycielski pożar. W efekcie zmian wprowadzonych przez króla Prus Fryderyka II odbudowa Polanowa odbywała się zgodnie z restrykcyjnymi wymogami przeciwpożarowymi. W 1773 r. dobiegło końca (z uwagi na zadłużenie musieli sprzedać posiadłości Wranglom) władanie Polanowem von Glasenappów.

W **1808 r.**, w wyniku reform miejskich w Prusach, Polanów zyskał samorządność i stał się miastem samodzielnym. W 1819 r. miasto odkupiło od Natzmerów dobra zamkowe, które w 1840 r. korzystanie odsprzedało. Kolejne dekady XIX w. to rozwój miasta - powstają nowe obiekty użyteczności publicznej; połączenia drogowe i kolejowe²³.

W **1908 r.** Polanów zelektryfikowano. W latach 20. XX wieku wybudowano stadion miejski, a tuż przed wybuchem II wojny światowej powstały korty tenisowe i kąpielisko miejskie. na podmokłych łąkach doliny Grabowej. Działania wojenne oszczędziły Polanów i okolice. Rosjanie zajęli miasto **27 lutego 1945** roku, doszło

²⁰ W literaturze przedmiotu podaje się także rok 1315.

²¹ Co zapoczątkowało ruch pątniczy.

²² Zniszczeniu uległa ponad połowa substancji urbanistycznej.

²³ Patrz Kalendarium

wówczas do podpażeń i plądrowania. Władze polskie przejęły miasto we wrześniu 1945 roku. Na miejsce ludności niemieckiej do Polanowa zaczęli napływać przesiedleńcy z Polski wschodniej oraz ludność ukraińska z Bieszczad (w ramach akcji „Wisła”. Po powrocie do Polski Polanów nie odzyskał już swego znaczenia. Gmina wiejska Polanów powstała po II wojnie światowej na terenie tzw. Ziem Odzyskanych (tzw. III okręg administracyjny – Pomorze Zachodnie). Po 28 czerwca 1946 roku została przyłączona do województwa szczecińskiego. Od 6 lipca 1950 do 31 grudnia 1998 roku gmina wraz z całym powiatem sławieńskim weszła w skład nowego województwa koszalińskiego. Po reaktywowaniu powiatów w 1999 roku weszła w skład powiatu koszalińskiego.

Dziedzictwo sakralne

To niezwykle cenny, zróżnicowany pod względem chronologicznym, typologicznym i materiałowym zasób dziedzictwa kulturowego ziemi polanowskiej, wpisany do rejestru zabytków.

Najstarsze gotyckie, ceglane świątynie znajdują się w Polanowie p.w. Wniebowzięcia NMP.–. XV w., przebudowany w 1850; Komorowie p.w. Niepokalanego Serca NMP – XV w.

Zespół kościołów ryglowych stanowią obiekty w: Chocimlinie p.w. Świętej Teresy od Dzieciątka Jezus (XVIII w.); Garbnie p.w. św. Antoniego z Padwy (1769 r.), Wielinie p.w. Chrystusa Króla (2 poł. XVII w.), Żydowie p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP (1679 w.).

Z XX w. pochodzi ceglany kościół pomocniczy w Polanowie p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego.

Osobną kategorię stanowi kaplica zamkowa w Kraju (XV w.).

Układy ruralistyczne i zespoły folwarczne w krajobrazie kulturowym gminy Polanów²⁴

W okresie średniowiecza wsie lokowano na terenach o potencjalnie dogodnych warunkach rolniczych, np.: Bukowo (*Buckow, Wendisch Buckow*), Cetuń (*Zetthun*), Dadzewo (*Datzow*), Garbno (*Gerbin*), Kościernica (*Kösternitz*) lub w sąsiedztwie historycznych traktów czy rzek, np.: Kraj (*Krangen*), Rzeczyca (*Reetz*), Wielin (*Vellin*). W owym czasie znaczne działy (części) w tych wsiach należały do kilku rodów rycerskich: Cummerow (Bożenice – *Bosens*, Komorowo – *Kummerow*), von Glasenapp (Cetuń, Dadzewo, Garbno, Naclaw – *Natzlaff*), von Lettow (Chocimino – *Gutzmin*, Rzeczyca), von Natzmer (Wielin), von Podewils (Kraj) oraz – przejściowo – do zakonu joannitów i biskupstwa kamieńskiego (Dadzewo) czy klasztoru norbertanek w Słupsku (Bukowo).

Ówczesne wsie miały założenia placowe (głównie owalnice), ulicowo-placowe lub w formie prostych (raczej krótkich) ulicówek.

W kolejnych stuleciach stopniowo powiększały się włości rycerskie i rozwijała się gospodarka folwarczna oparta na pańszczyźnie. Lokowano nowe wsie czy osady folwarczne, które należały do wspomnianych rodów szlacheckich, np.: Rochowo

²⁴ Na podstawie: Maria Witek, Waldemar Witek zespoły folwarczne w krajobrazie kulturowym gminy Polanów (w): Historia i kultura ziemi sławieńskiej, t. X. Miasto i gmina Polanów, Sławno-Polanów 2010

(*Rochow*) – von Lettow i von Glasenapp, Świerzyna (*Schwarzin*) – von Podewils, Wietrzno (*Vettrin*) – von Glasenapp.

Na obszarze obecnej gminy Polanów odnotowano i udokumentowano 12 założeń rezydencyjno-parkowych i 19 zespołów folwarcznych²⁵, w tym z obiektami wpisanymi do rejestru zabytków (rezydencje i parki). W wyniku zmian geopolitycznych, gospodarczych i technologicznych wiele zespołów zabudowy folwarcznej uległo dekompozycji (np. Cetuń, Komorowo, Krytno), modernizacji (np. Wietrzno), a nawet zniszczeniu (np. Rzeczyca Mała). Tylko pojedyncze zespoły folwarczne (np. Dadzewo, Domachowo, Naclaw, Rochowo, Świerzyna) lub obiekty w ramach podwórz gospodarczych (np. Bożenice, Chocimino, Garbno, Gilewo, Kościenica, Wietrzno) były użytkowane zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem. W całości natomiast użytkowane są (zamieszkałe) domy robotników folwarcznych.

Większość, zachowanych obiektów rezydencjonalnych (6 dworów i 5 pałaców) wzniesiono w XIX wieku i przebudowano w pierwszej połowie XX wieku. Są to budynki o neostylowych lub eklektycznych formach architektonicznych. Na uwagę zasługuje zespół zamkowy w Kraгу, o XIV-wiecznej metryce, z renesansową formą z 1580 roku (i późniejszymi nawarstwieniami), zaadaptowany na cele hotelowe („Hotel Podewils – Kraг”). W rejestrze zabytków znajdują się:

pałace w: Cetuniu, Garbnie, Naclawiu, Wielinie; dwór w Komorowie, zamek w Kraгу

W polanowskich zespołach pofolwarcznych dominowały dwa typy kompozycji przestrzennej:

- 1) geometryczne (czworoboczne) – zamknięte, w kształcie prostokąta, z dworem i parkiem na osi oraz kolonią mieszkalną przy drodze dojazdowej do podwórz (np. Bożenice, Bukowo, Chocimino, Dadzewo, Rochowo);
- 2) geometryczne, w kształcie podkowy otwartej od strony drogi (np. Domachowo, Kościenica, Krytno, Wielin) z drugim (czworobocznym) podwórzem gospodarczym (np. Cetuń, Naclaw, Rzeczyca Wielka, Świerzyna) oraz koloniami mieszkalnymi dla robotników rolnych przy drogach wiejskich.

Kształt dziedzica folwarcznego określały również uwarunkowania topograficzne oraz komunikacyjne, stąd np. w Bożenicy, Chociminie czy Kościernicy podwórz miały formę trapezową lub wieloboczną.

Kolonie mieszkalne dla robotników folwarcznych stanowiły z reguły zwarte, liniowe ciągi zabudowy, rozlokowane po obu stronach drogi wiejskiej, złożone z wielorodzinnych domów i budynków gospodarczych. Poza podwórzami lokowane były inne budynki mieszkalne, np. domy leśniczego (Bożenice, Domachowo, Kraг, Naclaw), urzędników folwarcznych (Cetuń); ogrodnika (Komorowo); obiekty wiejskiej infrastruktury, np. szkoły (Dadzewo, Naclaw, Rzeczyca Wielka) i gospody (Naclaw).

W 1991 roku całość państwowej gospodarki rolnej została przejęta przez Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa, a następnie przez Agencję Nieruchomości Rolnych. Obecnie większość nieruchomości ziemskich i zespołów pofolwarcznych jest dzierżawiona, m.in. przez: spółki (cywilne i z ograniczoną odpowiedzialnością), koła łowieckie (Garbno, Gilewo) lub stanowi własność prywatną (Komorowo, Rochowo, Rzeczyca Mała, Wielin).

²⁵ Karty ewidencyjne zabytków architektury i budownictwa zespołów folwarcznych w archiwum WUOZ, Delegatura w Koszalinie.

Zieleń komponowana

W gminie Polanów zarejestrowano 19 historycznych założeń parkowych. To obiekty zróżnicowane pod względem chronologicznym – od połowy XVIII w. do pocz. XX w, jak i kompozycyjnych (Warblewo - romantyczny, Rochowo, Chocimino – naturalistyczny). Stanowiły one swoistą oprawę zespołów dworskich bogatych junkrów (von Below, Glasenapp, Lettow, Podewils). Obecnie w rejestrze zabytków znajduje się 14 parków: Chocimino, Domachowo, Karsina, Komorowo, Kościernica, Krytno, Naclaw, Rochowo, Rzeczyca Mała, Świerczyna, Warblewo, Wielin, Żydowo. Wpisano także do rejestru zabytków aleję bukową na trasie Jacinki – Naclaw. W większości te zabytkowe obszary wymagają stałych prac konserwatorskich.

Historyczne nekropolie²⁶

Od czasów wprowadzenia chrześcijaństwa zmarłych grzebano s uświęconej ziemi wokół kościołów (m.ni. Garbno, Chocimie, Komorowo, Kościernica). Nieco później przy kościołach w Wielinie i Żydowie. Cmentarze przykościelne zachowały się w większości jako trawiaste i zadrzewione place z pojedynczymi elementami sepulkralnymi (np. upamiętnienia poległych w I wojnie światowej) – w Kościernicy). Od połowy XVIII w. zaczęto zakładać nekropolie wiejskie z dala od siedzib ludzkich (głównie za względów sanitarnych, chociaż w gm. Polanów powstawały one dopiero w 2 połowie XIX w. (Warblewo, Gołogóra, Żydowo).

Po 1945 r. – w wyniku zmian geopolitycznej i w związku z przerwaniem ciągłości kulturowej historyczne cmentarze protestanckie uległy powolnej dewastacji.

Pamiętać należy, że wszystkie nekropolie historyczne znajdują się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Upamiętnienia

Na obszarze Gminy Polanów znajduje się fragment Wału Pomorskiego – zbudowany w l. 30 XX w. jako pozycja umocniona osłaniająca Pomorze Zachodnie (w granicach III Rzeszy) w razie uderzenia ze wschodu.

Elementami – niejako - stałymi w krajobrazie kulturowym po 1945 r. są kapliczki i krzyże przydrożne oraz krzyże misyjne w przestrzeni publicznych. Wskazaniem wydaje się ich zewidencjonowanie, zwłaszcza, że część kapliczek powstała na miejscu historycznych upamiętnień I-wojennych.

Dziedzictwo techniczne²⁷

Reprezentowane skromnie. Główny obiekt to **zespół młyński z Polanowa**. Zbudowany w latach 1850-1880. Zachowane obiekty, w tym ryglowy budynek młyna oraz urządzenia hydrotechniczne.

„Czerwony Most”: stalowy 120 m długości, nad rzeką Grabową, historyczny element linii kolejowej łączącej Polanów i Korzybie.

²⁶ Konstanty Kontowski, Cmentarze gminy Polanów (w): Historia i kultura ziemi sławieńskiej, t. X. Miasto i gmina Polanów, Sławno-Polanów 2010

²⁷ Należy pamiętać, że część infrastruktury folwarcznej związanej z przemysłem rolno-spożywczym uległa zniszczeniu po 1945 r.

4.4. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

Wspomniana wcześniej Konwencja UNESCO dotycząca ochrony dziedzictwa niematerialnego mówi o objęciu ochroną niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup i jednostek rozumianego jako: „praktyki, wyobrażenie, przekazy, wiedza i umiejętności jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową, które wspólnoty, grupy i w niektórych przypadkach jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego”.

Dziedzictwo niematerialne poprzez stałe odtwarzanie jest przekazywane z pokolenia na pokolenie, przyczyniając się do wzrostu poczucia własnej tożsamości oraz poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dlatego utrwalenie i przekazanie przyszłym pokoleniom dorobku naszych kultur jest priorytetem Konwencji.

Zmiany geopolityczne po zakończeniu II wojny światowej; włączenie do Polski „Ziem Odzyskanych”, niemalże całkowita wymiana ludności na tych terenach; skutkowałe dramatycznym przerwaniem ciągłości kulturowej. Budowa tożsamości, poczucia swojskości nowej ojczyzny, adaptacja do nowego środowiska i jego akceptacja to procesy długotrwałe, o niejednokrotnie dramatycznym przebiegu. Nowi mieszkańcy regionu przybyli z różnych stron dawnej Rzeczypospolitej, pochodzący z odmiennych środowisk zderzyli się z nową rzeczywistością.

Zmiany ustrojowe w Polsce po 1989 r., wejście w życie nowych pokoleń, dla których Polanów to strony rodzinne (prywatna ojczyzna) stworzyły klimat sprzyjający pielęgnowaniu dziedzictwa historycznego miasta i regionu. Wpłynęły także na dostrzeżenie wartości wielokulturowości w najbliższym otoczeniu; wiele wydarzeń okolicznościowych odnoszących się do najnowszych dziejów Gminy Polanów pozwala na szczególny wzrost poczucia swojskości i traktowanie historycznego dziedzictwa, w tym niematerialnego jako wspólnego, pomorskiego (a nie „poniemieckiego”).

Elementem rozpoznawalnym poza terenem gminy jest **Święta Góra Polanowska**, miejsce kultu słowiańskiego i miejsce pielgrzymek do kaplicy z obrazem(?) Maryjnym. Według zapisów na stronie gminy „jeszcze przed 1270 r. z fundacji Glasenappów został wzniesiony tutaj pierwszy, drewniany kościół poświęcony Najświętszej Maryi Pannie. Założyciel miasta Polanowa, Piotr Święc, ufundował w 1321 r. kościół i klasztor”, innym miejscu zapis, że kaplica zbudowana przez cystersów w XIV w. (zburzona), „cudowne źródło”.

Święta Góra Polanowska²⁸

W czasach przedchrześcijańskich wszystkie trzy święte góry Pomorza (Polanowska, Chełmska, Rowokół) były najprawdopodobniej pogańskimi miejscami kultu, które zostały w późniejszym okresie zaadaptowane na potrzeby chrześcijaństwa. Głównie poprzez wznoszenie w świętych miejscach pogan kościołów lub kaplic.

²⁸ Za: Tomasz Siemiński, *Święta Góra w Polanowie* (w): Historia i kultura ziemi sławieńskiej, t. X. Miasto i gmina Polanów, Sławno-Polanów 2010.

Święta Góra koło Polanowa była na średniowiecznej mapie Pomorza ważnym miejscem kultowym, mającym, jak wspomniałem, swoją „oficjalną”, ale i mityczną historię utrwaloną w pamięci mieszkańców.

Po 1945 r. w nowych warunkach geopolitycznych i ludnościowych znaczenie Świętej Góry Polanowskiej uległo odrodzeniu, szczególnie współcześnie, w dobie nowych mediów. Istnieją koncepcje i pomysły na rewitalizację obszarów, w tym projekt „Święte Góry Pomorza”. Dziś Święta Góra w Polanowie znana jest przede wszystkim z istnienia na jej szczycie pustelni franciszkańskiej, zamieszkałej przez czterech zakonników. Idea przywracania dawnych miejsc pielgrzymkowych na Pomorzu narodziła się w 1972 roku. W 2004 roku w pustelni zamieszkali czterej zakonnicy. Budynek pustelni zaprojektował architekt i poeta z Chojnic Jan Sabiniarz. Autorem dwudziestu kapliczek różańcowych ustawionych przy trakcie prowadzącym na szczyt góry jest ludowy rzeźbiarz, Józef Walczak z Więcborka. W kaplicy umieszczono ikonę Matki Boskiej Bramy Niebios – przedstawienie, którego autorstwo przypisuje się św. Łukaszowi (oryginał na greckiej górze Athos).

W pobliżu kaplicy w 2016 r. ustawiono chaczkar - ormiański kamień krzyżowy. W uroczystościach wzięła udział blisko setka członków ormiańskiej diaspory z ambasadorem Republiki Armenii w Polsce na czele. Krzyż upamiętnia ofiary ludobójstwa, dokonanego w 1915 r. na terenie Imperium Osmańskiego, w którym zginęło ok. 1,5 miliona ludzi. Corocznie w czerwcu Ormianie zjeżdżają na uroczystości pod chaczkarem. Święta Góra w Polanowie łączy wiele aspektów współczesności, ma w równym stopniu wymiar religijny, jak i turystyczno-krajoznawczy. Jest nadal ważnym punktem kulturowym na mapie Pomorza, a co równie ważne – jednoczy lokalną społeczność wokół „wspólnej sprawy”.

Obecnie kaplica franciszkanów - kamień węgielny w 1999 r. - wybudowana w 2004 r., relikwie św. Ottona подарowane z Bambergu, stanowi element Drogi św. Jakuba do Composteli. Franciszkanie organizują coroczny „Odpust Kaszubski”.

Popularne jest nawiązywanie do Kaszubów, choć w szkołach Gminy Polanów nie prowadzi się nauki języka kaszubskiego, za to w SP i LO jest przedmiot „język niemiecki (język mniejszości)” oraz w SP przedmiot „Historia/kultura mniejszości” (Program historii i kultury mniejszości narodowej niemieckiej).

Gmina Polanów wydała dwa tomiki legend opracowanych przez regionalnego autora Jerzego Żelaznego, częściowo w oparciu o podania przedwojenne, częściowo stworzone przez samego autora.

Gmina od 2013 r. (z przerwą 2020-2022) przyznaje **„Gryfy Ziemi Polanowskiej”**, w których w 2023 pojawiła się kategoria „dziedzictwo kulturowe”:

- w 2024 otrzymał Zespół Ludowy Olszyna „z okazji jubileuszu 40-lecia Zespołu, za całokształt działalności kulturalnej, miłość do śpiewu i godną reprezentację Gminy Polanów na licznych przeglądach w kraju i za granicą”
- w 2023 Artur Dropko „za pasję pogłębiania wiedzy na temat historii miasta i gminy Polanów, za pełną zaangażowania pracę na rzecz gromadzenia i opieki nad pamiątkami przeszłości, które są naszym bezcennym dziedzictwem kulturowym i historycznym”.

W 2023 r. w kategorii „twórczość ludowa” – wyróżnienie otrzymał Zespół śpiewaczy Córy Gologóry „z okazji jubileuszu 15-lecia działalności za twórczy współudział w kreowaniu artystycznego wizerunku gminy Polanów oraz popularyzację tradycji ludowej”.

Dostępna jest także **Izba Pamięci Ziemi Polanowskiej działająca** przy POKiS – w planie pracy na 2023-2027 jest zapis o prowadzeniu lekcji muzealnych, na 2024 r. zaplanowano przygotowanie skryptów do tych lekcji i realizację cyklu spotkań z „ciekawymi ludźmi zajmującymi się badaniem historii regionu”. Na 2025 r. zaplanowano opracowanie tekstów tablic do ścieżki edukacyjnej „Śladami polanowskich Tobruków” i spotkania edukacyjne związane z „Akcją Tobruk”.

Gmina Polanów ma 15 świetlic wiejskich podlegających Polanowskiemu Ośrodkowi Kultury i Sportu (wzrost - wcześniej program podawał 13), Bibliotekę Publiczną Miasta i Gminy z 3 filiami (Bukowo, Naclaw, Żydowo) i Centrum Integracji Społecznej.

Ogłoszono w 2024 r. konkurs uwzględniający „walory architektoniczne” gminy.

Organizowana od 2013 r. „Komorowska Biesiada Historyczna” jest spotkaniem miłośników dawnych epok, ich eksperymentalnego nierzadko badania, członków grup rekonstrukcji historycznej, właścicieli zabytkowych pojazdów, kolekcjonerów oraz wszystkich tych, którym leży na sercu los polskich zabytków. Korzystając z uprzejmości parafii rzymskokatolickiej p.w. Niepokalanego Serca NMP w Bukowie, której świątynia jest filią oraz właścicieli gruntów z nią graniczących, Państwa Elżbiety i Józefa Paluszków z Komorowa, w cieniu XV-wiecznego kościoła trwa całodniowy piknik z historią w tle. Dlaczego Biesiada? Bo, jak na polską gościnność przystało, stoły uginają się pod ciężarem przysmaków przygotowanych głównie przez mieszkańców Gminy Polanów. Miła, swobodna atmosfera, świeże powietrze, pełne grzybów lasy, czyste jeziora i łąki sprawiają, że nasze przedsięwzięcie oprócz walorów edukacyjnych i pomocowych to także forma przyjemnego spędzania wolnego czasu.”

W gminie działają **dwa zespoły śpiewacze** przy POKiS:

Zespół Ludowy **Olszyna** - powstał w październiku 1983 r., w ramach Koła Gospodyń Wiejskich w Żydowie. Założyła go pani Bożena, Kadukowska, która do dzisiaj jest kierownikiem zespołu. Instruktorem muzycznym i akompaniatorem jest pan Krzysztof Ciula. Zespół liczy 11 osób, wykonuje pieśni ludowe z różnych regionów kraju, głównie z Podlasia. Uczestniczy w imprezach okolicznościowych oraz przeglądach o charakterze ludowym. Obecnie zespół działa pod patronatem Polanowskiego Ośrodka Kultury i Sportu.

Zespół Śpiewaczy **Córy Gologóry** - powstał 14 lutego 2008 r. w Gologórze z inicjatywy pani Krystyny Kaczki, która w chwili obecnej jest jego kierownikiem. Zespół liczy 7 osób, które przy akompaniamencie akordeonu wykonują różnorodne pieśni i piosenki z całego kraju. Instruktorem muzycznym jest pan Wiesław

Lebioda. Zespół bierze udział w imprezach okolicznościowych oraz przeglądach ludowych

Działa Zespół **Szkół** w Polanowie – kl. 0-III – osobny budynek, klasy IV-VIII i liceum – osobny, filia w Naclawiu + zespół żłobkowo-przedszkolny w Polanowie oraz SP w Bukowie – żadne nie ma w statutach, programach wychowawczych położonego nacisku na lokalność, regionalizm – ogólne sformułowania o patriotyzmie.

Na terenie gminy powstały **stowarzyszenia** z zapisami o regionalizmie w statutach:

- Stowarzyszenie „U źródła Radwi” – akcja „kurhanowa”.
- Stowarzyszenia „Przyjaciele Polanowskich Wzgórz” przy Zespole Szkół.
- „Kurhany we wsi Żydowo – akcja Stowarzyszenia „U źródła Radwi”.
- Od 2004 w Żydowie istnieje stowarzyszenie „U źródła Radwi”. Stworzenie takiej organizacji możliwe było dzięki gromadce zapaleńców, którzy dostrzegając niezwykle walory okolic Żydowa postanowili wypromować okolicę. Przepiękny polodowcowy krajobraz, duże czyste jeziora, piękne lasy pełne uroczysk, oczek wodnych oraz bezimiennych strumieni zachwycają. Dodatkowymi atutami tej ziemi są liczne zabytki archeologiczne świadczące o bogatej i zaskakująco długiej historii osadnictwa na tym terenie.

Chęć upowszechnienia wiedzy dotyczącej okolic Żydowa a także konieczność objęcia ochroną występujących tu śladów przeszłości stały się motywem przewodnim zamierzeń i działań stowarzyszenia. Naszym zdaniem Żydowo wykorzystując walory swych okolic ma duże szanse stać się wsią o charakterze turystycznym. Przykłady podobnych miejscowości na terenie Polski wskazują, że jest to pozytywnie rokujący kierunek rozwoju wsi. Ochrona a jednocześnie popularyzacja dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego to działania pozornie sprzeczne, lecz prowadzone umiejętnie zaowocują szeregiem pozytywnych zmian. Nasz pierwszy projekt - o którym piszemy osobno - „Kurhany we wsi Żydowo” jest swego rodzaju pretekstem do zaprezentowania bogactwa dziedzictwa archeologicznego w naszej wsi i jej okolicach. Pomysły na kolejne działania zawierają się w tworzonym aktualnie programie pod nazwą „LACUM SYDOWE”. Jest to szereg przedsięwzięć mających na celu wypromowanie Żydowa.

„W szczególności Celem Stowarzyszenia jest: [...] 6. wspieranie rozwoju wspólnoty i społeczności lokalnej; 7. integrowanie środowiska lokalnego, w tym osób niepełnosprawnych; 8. pomoc rodzinie, przeciwdziałanie patologiom i wykluczeniu społecznemu; 9. propagowanie rozwoju kultury, kultury fizycznej, rekreacji i turystyki; 10. propagowanie aktywnego sposobu spędzania wolnego czasu i zdrowego stylu życia; 11. kształtowanie postaw patriotycznych i pro obronnych; 12. podtrzymywanie i upowszechnianie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej; 13. wspieranie przedsiębiorczości i edukacji ekonomicznej, 14. propagowanie ochrony środowiska, upowszechnianie postaw ekologicznych i dbałości o środowisko przyrodnicze; 15. upowszechnianie wiedzy obywatelskiej i propagowania postaw obywatelskich, a także działań wspierających rozwój

demokracji; 16. promocja Ziemi Polanowskiej na terenie Polski i za granicą;
17. rozwijanie kontaktów i współpracy międzynarodowej.

Stowarzyszenie realizuje swoje cele w szczególności przez: [...]

- organizowanie zajęć umożliwiających aktywne spędzanie czasu wolnego i rozwijanie pasji; [...]
- prowadzenie różnych działań związanych z edukacją, kulturą, sportem, turystyką, rekreacją, historią regionu i kraju, krajoznawstwem, agroturystyką, ekologią, patriotyzmem, w szczególności poprzez działania: warsztaty twórcze (plastyczne, muzyczne, teatralne, filmowe), zajęcia sportowe, udział i organizacja imprez, zawodów, np. sportowych, zlotów, festynów, turniejów, konkursów, uroczystości, masowych imprez, wyjazdów, wycieczek, obozów, inicjatyw społecznych, prelekcji, wystaw.

5. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY POLANÓW - USTANOWIENIA PRAWNIE

5.1. REJESTR ZABYTKÓW

Jak wyżej wspomniano (rozdz. 2) formy ochrony krajobrazu kulturowego i zabytków reguluje art. 7 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. 1292 – z późn. zm.). Formą ochrony ustanawianą przez wojewódzkiego konserwatora zabytków jest wpisanie do rejestru zabytków.

Zabytki archeologiczne

Na obszarze gminy Polanów cztery obiekty wpisano do rejestru zabytków archeologicznych województwa zachodniopomorskiego. Są to:

- Krag, gmina Polanów, stanowisko 3 (AZP 14-26/12); decyzja nr 727 z dnia 25 czerwca 1969 roku (znak: Kl.IV.0a/6/69) – późnośredniowieczne grodzisko nizinne typu stożkowatego;
- Polanów, gmina Polanów, stanowisko 4 (AZP 16-26/10); decyzja nr 731 z dnia 25 czerwca 1969 roku (znak: Kl.IV.0a/10/69) – osiedle słowiańskie (domniemane grodzisko);
- Polanów, gmina Polanów, stanowisko 7 (AZP 16-26/13); decyzja nr 732 z dnia 25 czerwca 1969 roku (znak: Kl.IV.0a/12/69) – wczesnośredniowieczna osada otwarta;
- Racibórz Polanowski (obecnie Polanów), gmina Polanów, stanowisko 1 (AZP 17-26/5)²⁹; decyzja nr 733 z dnia 25 czerwca 1969 roku (znak: Kl.IV.0a/12/69) – grodzisko wyżynne (schyłek epoki brązu i okres wczesnośredniowieczny).

Zabytki nieruchome

OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW W GMINIE POLANÓW

(stan listopad 2024 r.)

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Nr rej.	Data	Nr decyzji	Uwagi-dawny nr rej.
1.	Bożenice	park dworski	945	20.02.1977	Kl.IV-5340/18/77	
2.	Bukowo	park dworski	946	20.02.1977	Kl.IV-5340/19/77	
3.	Cetuń	park dworski	1626	08.06.1978	Kl.IV-5340/48/78	1019
4.	Cetuń	pałac	1626	03.03.2017	DZ.5130.01.2017.AR	
5.	Chocimino	park dworski	947	25.02.1977	Kl.IV-5340/20/77	

²⁹ W przypadku tego stanowiska istnieje rozbieżność co do datowania. Według decyzji wpisu do rejestru obiekt wydatowano na schyłek epoki brązu i okres wczesnośredniowieczny, zaś według karty KESA na wczesne średniowiecze. Sytuacja taka wymaga ponownego przebadania obiektu w celu ustalenia poprawnej chronologii. Dodatkowo w decyzji oraz w literaturze stanowisko to widnieje jako Polanów 10, co nie jest zgodne z zapisami w karcie KESA.

6.	Chocimino	otoczenie kościoła	1899	28.04.1964	Kl.IV.Oa/42/64	408
7.	Chocimino	kościół św. Teresy od Dzieciątka Jezus	1899	28.04.1964	Kl.IV-Oa/42/64	408
8.	Domachowo	park dworski	1718	25.02.1977	Kl.IV-5340/21/77	948
9.	Garbno	pałac	1902	27.07.1954		23
10.	Garbno	kościół pw. św. Antoniego Padewskiego	24	27.07.1954		
11.	Karsina	park dworski	949	28.02.1977	Kl.IV-5340/22/77	
12.	Komorowo	park dworski	1896	20.02.1978	Kl.IV-5340/17/78	988
13.	Komorowo	otoczenie kościoła	1897	27.07.1954		46
14.	Komorowo	kościół pw. Niepokalanego Serca NMP	1897	27.07.1954		46
15.	Komorowo	dwór	1896	20.02.1978	Kl.IV-5340/17/78	988
16.	Kościerznica	otoczenie kościoła	1900	04.12.1954		25
17.	Kościerznica	kościół pw. MB Królowej Polski	1900	04.12.1954		25
18.	Kościerznica	park dworski	1023	08.06.1978	Kl.IV-5340/52/78	
19.	Krag	kościół pw. Zwiastowania NMP z kaplicą grobową	1903	14.10.1958		157
20.	Krag	zamek	1904	20.06.1956		105
21.	Krytno	park dworski	950	28.02.1977	Kl.IV-5340/23/77	
22.	Naclaw	pałac	928	15.01.1977	Kl.IV-5340/1/77	
23.	Naclaw	park dworski	928	15.01.1977	Kl.IV-5340/1/77	
24.	Polanów	kościół pw. Podwyższenia Krzyża Św.	101	25.10.2002	DZ-4200/34/O/2002	
25.	Polanów	willa, ul. Wolności 26	1224	27.09.1991	Kl.IV-5340/11/91	
26.	Polanów	młyn wodny (zespół), ul. Młyńska	1223/1-3	27.09.1991	Kl.IV-5340/10/91	
27.	Polanów	kościół pw. Wniebowzięcia NMP	1898	30.12.1965	Kl.IV-Oa/128/65	538
28.	Rochowo	park dworski	1130	11.10.1980	Kl.IV-5340/43/80	
29.	Rzeczyca Mała	park dworski	1129	11.10.1980	Kl.IV-5340/42/80	
30.	Świerczyna	park dworski	951	28.02.1977	Kl.IV-5340/24/77	
31.	Warblewo	park dworski	989	20.02.1978	Kl.IV-5340/18/78	
32.	Wielin	park dworski	953	28.02.1977	Kl.IV-5340/26/77	
33.	Wielin	otoczenie kościoła	1901	26.04.1964	Kl.IV.Oa/31/64	397
34.	Wielin	kościół pw. Chrystusa Króla	1901	26.04.1964	Kl.IV-Oa/31/64	397
35.	Wielin	pałac	953	28.02.1977	Kl.IV-5340/26/77	
36.	Żydowo	kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP z otoczeniem	1966	14.02.1966	Kl.IV-Oa/15/66	555
37.	Żydowo	park dworski	952	28.02.1977	Kl.IV-5340/25/77	

38.	Naclaw – Dadzewo - Jacinki	aleja bukowa	2047	30.08.2023	Dz.5130.41.2023.AR	
-----	----------------------------------	--------------	------	------------	--------------------	--

Rejestr nie jest zbiorem zamkniętym. Wpisy dokonywane są na wniosek właściciela lub z urzędu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Na terenie Gminy Polanów występują obiekty o walorach historycznych i architektonicznych, które powinny zostać wpisane do rejestru zabytków (patrz „Studium wartości kulturowych miasta Gminy Polanów” (...) z 2016 r.).

Zabytki ruchome:

Na terenie Gminy Polanów zabytki ruchome to głównie elementy historycznego wyposażenia kościołów (ołtarze, empory itp.).

Wykaz zabytków ruchomych jest dostępny w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Szczecinie Delegatura w Koszalinie.

5.2. WOJEWÓDZKA EWIDENCJA ZABYTEKÓW

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2010 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, Wojewódzki Konserwator w Szczecinie opracował „wykaz zabytków nieruchomych z terenu Gminy Polanów ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków”.

Wojewódzka Ewidencja Zabytków zawierała 115 obiektów.

L.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nazwa własna
1.			stanowisko pierścieniowe 27szt.	relikty Wału Pomorskiego
2.	Bożenica		dwór	
3.	Bożenice		zespół folwarczny	
4.	Bukowo	Bukowo 10	budynek mieszkalny	dom robotników folwarcznych nr 14
5.	Bukowo		cmentarz	wiejski
6.	Bukowo		zespół folwarczny	
7.	Bukowo		dwór	
8.	Buszyno		cmentarz	wiejski
9.	Buszyno	Buszyno 20	młyn	
10.	Buszyno		młyn	
11.	Cetuń		cmentarz	wiejski
12.	Cetuń		zespół folwarczny	
13.	Cetuń		gorzelnia	
14.	Cetuń		pałac	

L.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nazwa własna
15.	Cetuń		obora i spichlerz	nr 5
16.	Chocimino		dwór	
17.	Chocimino		spichlerz	
18.	Chocimino		cmentarz	rodowy
19.	Chocimino		młyn	
20.	Chocimino		cmentarz	wiejski
21.	Chocimino		układ ruralistyczny	
22.	Chocimino		spichlerz	nr 6
23.	Chocimino		zespół folwarczny	
24.	Dadzewo		układ ruralistyczny	
25.	Dadzewo		cmentarz	wiejski
26.	Dadzewo	Dadzewo 1	zespół folwarczny	
27.	Dalimierz		cmentarz	ewangelicki
28.	Domachowo		pałac	
29.	Domachowo		zespół folwarczny	
30.	Domachowo		pałac	"1"
31.	Garbno		cmentarz	ewangelicki
32.	Garbno		zespół folwarczny	
33.	Garbno		układ ruralistyczny	
34.	Gilewo	Gilewo 4	zespół folwarczny	
35.	Gołogóra		układ ruralistyczny	
36.	Gołogóra		cmentarz	wiejski
37.	Gołogóra		cmentarz	wiejski
38.	Jacinki		cmentarz	wiejski
39.	Jacinki		układ ruralistyczny	
40.	Karsina	Karsina 3, 10	zespół folwarczny	
41.	Karsina		gorzelnia	
42.	Karsina		kościół (ruiny) z otoczeniem	
43.	Komorowo		cmentarz	wiejski
44.	Komorowo		zespół folwarczny	
45.	Komorowo		dawny cmentarz ewangelicki	
46.	Kościernica		wielofunkcyjny budynek gospodarczy	nr 3
47.	Kościernica		układ ruralistyczny	
48.	Kościernica		gorzelnia	
49.	Kościernica		kaplica (mauzoleum)	
50.	Kościernica		zespół folwarczny	
51.	Kościernica		cmentarz	rodowy
52.	Kościernica		cmentarz	wiejski

L.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nazwa własna
53.	Kościerznica		cmentarz wiejski (d. ewangelicki)	
54.	Kościerznica-Naław-Jacinki-Święta Góra		Europejski Szlak św. Jakuba - Droga Pomorska	Pomorska Droga św. Jakuba - Święte Góry
55.	Krag	Krag 16	zespół folwarczny	
56.	Krag		park zamkowy	
57.	Krag		cmentarz	ewangelicki
58.	Krytno		zespół folwarczny	
59.	Krytno		obora	nr 4
60.	Krytno		cmentarz	rodowy
61.	Mirotki-Rekowo-Ryszczewko-Grunheide	Mirotki-Rekowo-Ryszczewko-Grunheide	zespół folwarczny	
62.	Naław		zespół folwarczny	
63.	Naław		cmentarz	rodowy, na terenie parku
64.	Naław		cmentarz	wiejski
65.	Naław		budynek poczty	
66.	Naław		dom zarządcy	
67.	Polanów	ul. Sławieńska 1	budynek mieszkalny	
68.	Polanów	ul. Bobolicka 8	gorzelnia	
69.	Polanów	ul. Partyzancka	cmentarz	żydowski
70.	Polanów	ul. Wiejska 3	Lecznica zwierząt	
71.	Polanów		cmentarz	komunalny
72.	Polanów		układ urbanistyczny	
73.	Polanów	ul. J.Korczaka 4	dawny dwór i dom rządcy majątku Świercze, ob. Pogotowie Opiekuńcze	"Srebrny Dwór"
74.	Polanów	linia kolejowa Polanów-Korzybie	stalowy most na rzece Grabowej	"Czerwony Most"
75.	Polanów	ul. Wolności 28	budynek dawnego kina	
76.	Polanów	ul. Bobolickiej 1	budynek poczty	
77.	Polanów	ul. Sławieńska 7	młyn	
78.	Polanów		Święta Góra Polanowska	Święta Góra Polanowska
79.	Polanów	ul. Bobolicka 7	mleczarnia	
80.	Powidz		cmentarz	komunalny, d. wiejski
81.	Powidz		układ ruralistyczny	
82.	Rekowo		układ ruralistyczny	
83.	Rekowo		cmentarz	wiejski
84.	Rochowo		zespół folwarczny	
85.	Rochowo		cmentarz	wiejski
86.	Rosocha		cmentarz	wiejski
87.	Rzeczyca Mała		pałacyk	

L.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nazwa własna
88.	Rzeczyca Mała	Rzeczyca Mała 1	zespół folwarczny	
89.	Rzeczyca Wielka	Rzeczyca Wielka 11	zespół folwarczny	
90.	Rzeczyca Wielka		cmentarz	wiejski
91.	Rzyszczewko		cmentarz	ewangelicki
92.	Sowinko		cmentarz	wiejski
93.	Świerczyna		cmentarz	wiejski
94.	Świerczyna		zespół folwarczny	
95.	Świerczyna		gorzelnia	nr 16
96.	Święta Góra-Rosocha-Karlotta-Dadzewo-Garbno-Naław-Kościernica		Europejski Szlak św. Jakuba - Droga Pomorska	Pomorska Droga św. Jakuba - Święte Góry
97.	Warblewo		cmentarz	wiejski
98.	Warblewo	Polanów 8, 10, 11, 12	zespół folwarczny	
99.	Wielin		cmentarz	rodowy
100.	Wielin		zespół folwarczny	
101.	Wielin		spichlerz	"2"
102.	Wielin		cmentarz	wiejski
103.	Wielin		układ ruralistyczny	
104.	Wietrzno	Wietrzno 1	zespół folwarczny	
105.	Wietrzno	Wietrzno 2	budynek mieszkalny	nr 2
106.	Wietrzno		park	
107.	Wietrzno		pałac	
108.	Wietrzno		dom zarządcy	
109.	Żydowo		cmentarz	ewangelicki
110.	Żydowo		układ ruralistyczny	
111.	Żydowo	Żydowo 14, 16	zespół folwarczny	
112.	Żydowo		cmentarz	ewangelicki
113.	Żydowo		cmentarz	katolicki
114.	Żydowo		cmentarz	parafialny
115.	Żydowo		cmentarz	wiejski

Na obszarze Gminy Polanów znajdują się także zabytki archeologiczne, ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków, objęte strefami (W I, II, W III).

Są to **622 stanowiska archeologiczne**, a działania w ich obszarze wymagają zgody lub konsultacji ze służbami konserwatorskimi (zgodnie z Ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami z 2003 r. wraz z późn. zmianami).

Łącznie na terenie gminy Polanów istnieją 852 stanowiska archeologiczne, spośród których 79 znajduje się w obrębie miasta Polanów, zaś 773 na obszarach wiejskich. Dla wszystkich stanowisk stworzono indywidualne dokumentacje

konserwatorskie w postaci Kart Ewidencji Stanowiska Archeologicznego (KESA), będących elementem składowym większej bazy danych stanowisk archeologicznych obejmujących obszar całej Polski, to jest Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Wśród nich przeważają obiekty, których funkcję określono jako ślady osadnictwa, punkty osadnicze oraz osady. Ponadto wyróżniono także grodziska, kurhany, megality, fortyfikacje, cmentarzyska oraz pozostałości infrastruktury (drogi). Jest także wyjątkowe stanowisko archeologiczne (AZP 16-26/103/7), znajdujące się w obrębie „Świętej Góry” koło Polanowa. Miejsce to było celem pielgrzymek nie tylko w czasach pogańskich, ale również w okresie późniejszym, kiedy na tych terenach pojawiło się chrześcijaństwo. W obrębie Pomorza znane są jeszcze dwie święte góry, które były miejscami kultu: Góra Chełmska koło Koszalina oraz Rowokół koło Smołdzina. Miejsca te pełniły kluczową rolę w regionie, jako miejsca niezwykle i . Innym ciekawy archeologicznie miejscem jest najbliższa okolica Jeziora Żydowskiego. W obrębie miejscowości Żydowo, gmina Polanów znajduje się grodzisko (AZP 18-26/10/9) oraz cmentarzysko kurhanowe (AZP 18-26/10/9). W niedalekiej odległości, po zachodniej stronie jeziora odkryto kolejne grodzisko. Leży ono w obrębie miejscowości Stare Borne, gmina Bobolice (AZP 18-26/56/1). Ponadto w okolicy znajdują się pozostałości osad datowanych na okres późnej epoki brązu oraz wczesnego średniowiecza. Odkrycia te świadczą o intensywności zaludnienia w tych dwóch okresach czasu oraz o bogactwie dziedzictwa archeologicznego tego terenu. Niestety, pomimo swojej wyjątkowości grodzisko oraz kurhany znajdujące się w obrębie miejscowości Żydowo nie są wpisane do rejestru zabytków archeologicznych województwa zachodniopomorskiego.

W przypadku jednego stanowiska istnieje rozbieżność pomiędzy dokumentacją KESA, a wpisem do rejestru. Jest to stanowisko 1 (AZP 17-26/5) w Polanowie. Według decyzji wpisu do rejestru obiekt wydatowano na schyłek epoki brązu i okres wczesnośredniowieczny, zaś według karty KESA na wczesne średniowiecze. Sytuacja taka wymaga ponownego przebadania obiektu w celu ustalenia poprawnej chronologii. Dodatkowo w decyzji oraz w literaturze stanowisko to widnieje jako Polanów 10, co nie jest zgodne z zapisami w karcie KESA.

Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w WEZ - z uwagi na objętość - stanowi odrębny załącznik.

6. POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W ŚWIETLE DZIAŁAŃ GMINY POLANÓW (wybór dokumentów uchwalonych przez Radę Miejską Polanowa)

❖ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Polanów aktualizacja

(Uchwała Nr XXIII/119/16 Rady Miejskiej w Polanowie z dnia 28 kwietnia 2016 r.)³⁰.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (stanowi podstawowy dokument określający politykę gminy na całym jej obszarze i jej podstawowy element strategii rozwoju w dziedzinie zagospodarowania przestrzennego. Studium, nie będąc aktem prawa miejscowego, nie jest przepisem gminnym i nie stanowi podstawy do wydawania decyzji administracyjnych.

Ustalenia studium działają poprzez miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, dla których są wiążące.

Ustalenia planów miejscowych nie mogą naruszać ustaleń studium. W sytuacji konieczności uchwalenia planu miejscowego, którego ustalenia są sprzeczne z ustaleniami Studium, należy przeprowadzić zmianę Studium w zakresie niezbędnym, uwzględniającym wpływ planowanego zagospodarowania i zabudowy na teren ich lokalizacji i tereny sąsiednie.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (**SUiKZP 2016**) zawiera także część dotyczącą dziedzictwa kulturowego i zabytków w tym:

- obiekty i tereny chronione w tym strefy ochrony A,B,K,E
- obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków
- zabytki archeologiczne – wykaz stanowisk i stref ochrony archeologicznej (621 stanowisk, w tym 5 w rejestrze zabytków)
- nie wskazano dóbr kultury współczesnej na obszarze Gminy Polanów

Wskazano zasady ochrony dla obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków (w tym dla obiektów archeologicznych).

„Zgodnie z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego (zatwierdzonym uchwałą Nr XLV/530/10 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 19 października 2010 r.) wytypowano do utworzenia parki kulturowe: PK27 „Krag” oraz PK29 „Żydowo”. Zalecane do utworzenia obszary kulturowo-krajobrazowe to OKK 9 „Dolina Grabowej” oraz OKK 24 „Święte Góry”³¹.

❖ Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego³²

³⁰ Zmiany do SUiKZP Gminy Polanów z 2010 r. Uchwała Nr LIII/440/2010 RM w Polanowie a dnia 28 września 2010 r.)

³¹ SUiKZP 2016, s. 107.

³² Na podstawie Raportu o stanie gminy Polanów za 2023 r.

Obszar gminy objęty jest w niewielkim stopniu obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (odsetek procentowy gruntów objętych planem) wynosi 0,45% - 178,67 ha. W 2023 r. wydano 72 decyzje o warunkach zabudowy dla nieruchomości nieobjętych planem miejscowym oraz 19 decyzji celu publicznego a także uchwałę w sprawie ustalenia lokalizacji inwestycji przy ul. Młyńskiej w Polanowie.

Samorząd Gminy Polanów podjął uchwałę w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu ogólnego

❖ **Dofinansowania remontu zabytków**

(Uchwała Rady Miejskiej w Polanowie NR VI/54/11 z dnia 28.04. 2011 r. o udzielenie dofinansowania na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków(...))

Uchwała zawiera regulamin udzielania dotacji oraz załączniki z wzorem wniosku oraz sprawozdania. W ostatnich latach nie były udzielane dotacje. Samorząd Gminy Polanów nie realizuje także umów z Programu Rządowego Polski Ład „Odbudowa zabytków”.

UWAGA !

Zmiana ustawy 2003 - z 22 czerwca 2017 r.³³ w zakresie art. 81.1 - wprowadza możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie (...) dla obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Art. 81. 1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.”

Gmina Polanów posiada GEZ (Uchwała Rady Miejskiej w Polanowie Nr XXXVIII/203/17 z dnia 26.04.2017 r.) i zasadnym wydaje się rozważenie możliwości wsparcia finansowego dla właścicieli takich obiektów. Stanowi to rodzaj zachęty m.in. dla wspólnot mieszkańców, osób indywidualnych.

³³ Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2017 poz. 1595.

❖ **GMINNA EWIDENCJA ZABYTEKÓW („GEZ”)**

(Uchwała Rady Miejskiej w Polanowie Nr XXXVIII/203/17 z dnia 26.04.2017 r.)

Gminna Ewidencja Zabytków prowadzona przez samorząd nie jest prawną formą ochrony zabytków. Jednak ze względu na wymóg uwzględnienia zabytków ujętych w GEZ w studiach i planach zagospodarowania, a także na fakt, że znajdują się w niej obiekty tworzące zasadniczy krajobraz kulturowy gminy, należy podkreślić jej znaczenie.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw³⁴ wzmacnia znaczenie gminnej ewidencji zabytków w art. 22 ust. 4 otrzymuje brzmienie: „*Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy*”.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (**burmistrza**, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków

Nowelizacja (z 18 marca 2010 r.) ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami art. 3:

W ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118, z późn. zm.) w art. 39 ust. 3 otrzymuje brzmienie:

„W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków”.

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzyskania akceptacji organu ochrony zabytków dla planowanych przy nich działaniach inwestycyjnych. Zgodnie z art. 53 ust. 4 pkt. 2 oraz art. 60 ust.1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r., o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2018, poz. 1945, z późn. zm.), decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, a także decyzje o warunkach zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa, w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków³⁵.

Należy zwrócić uwagę na obowiązującą od 15 listopada 2008 roku ustawę (z 03. października 2008 r.) o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, na mocy, której ochrona „*obszarów o krajobrazie mającym znaczenie historyczne, kulturowe lub archeologiczne, zabytków i krajobrazu*

³⁴ Niniejszą ustawą zmienia się następujące ustawy: ustawę z dnia 17 czerwca 1960 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji z późniejszymi zmianami, ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

³⁵ Na podstawie odpowiedzi MKiDN, w sprawie interpelacji poselskiej nr 13365, z dn. 1203.2013.

kulturowego, objęte istniejącą dokumentacją, w szczególności rejestrem lub ewidencją zabytków otrzymuje dodatkowe umocowanie prawne”.

W „GEZ” powinny być ujęte zabytki nieruchome istotne dla zachowania charakteru lokalnych krajobrazów. Jak wspomniano, zabytki te otrzymują formę ochrony prawnej także poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Zasób zabytków, które powinny być ujęte w GEZ wskazany został w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków, Rejestrze Zabytków, Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

Należy zwrócić uwagę na zmiany w trybie opracowywania Gminnej Ewidencji Zabytków, zawarte w Rozporządzeniu MKiDN z dn. 10.09.2019 r. (Dz.U. z dn. 04.10.2019, poz. 1886), szczególnie w zakresie trybu powiadamiania właścicieli obiektów, uzgadniania GEZ z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz stosowania nowego wzoru karty GEZ. Dotychczasowo opracowane karty i przyjęta gminna ewidencja zabytków są obowiązujące.

Gminna Ewidencja Gminy Polanów zawiera łącznie 674 karty adresowe tj.:

- 622 obiekty archeologiczne
- 115 obiektów ujętych w WEZ
- 38 obiektów w rejestrze zabytków

Wśród kategorii znajdują się:

- **zabytki architektury**, w tym: obiekty sakralne, mieszkalne, obronne,
- gospodarcze, użyteczności publicznej, zabytki techniki
- **cmentarze** – komunalne, wyznaniowe,
- **zieleń komponowana** – parki, aleje;
- **archeologia** – osady, ślady osadnicze

Karty ewidencyjne zawierają m.in. dane o obiekcie, datowanie, materiał i technologie wykonania, opis merytoryczny, lokalizację w terenie, materiał fotograficzny itp³⁶.

Gminna Ewidencja Zabytków jest udostępniona w Referacie geodezji, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska, rolnictwa i leśnictwa.

❖ **Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2016-2019,**

(Uchwała Rady Miejskiej w Polanowie Nr XXXVIII/203/17 z dnia 26.04.2017 r.)

Gmina Polanów wypełniła ustawowy obowiązek uchwalając, pozytywnie zaopiniowany przez ZWKZ w Szczecinie Delegatura w Koszalinie, Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2016-2019. Nie opracowano sprawozdań z realizacji GPONZ w cyklach dwuletnich, co także stanowi obowiązek ustawowy samorządów.

³⁶ W oparciu o rozporządzenie MKiDN z dn. 26.05.2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków (...).

❖ STRATEGIA ROZWOJU GMINY POLANÓW na lata 2016-2025

(Uchwała Nr XXIX/142/16 Rady Miejskiej w Polanowie z dnia 20 września 2016 r.).

Strategia obejmuje najważniejsze sfery funkcjonowania miasta: przestrzeń i infrastrukturę, gospodarkę i turystykę, społeczeństwo oraz środowisko. „Strategia Rozwoju Gminy Polanów na lata 2016-2025” jest spójna z priorytetami i celami dokumentów wyższego szczebla, w tym m.in.: Strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu EUROPA 2020, Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju do 2030 roku, Strategii Rozwoju Kraju 2020, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie, a także Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020.

Autorzy dokumentu – w części opisowej - zaliczyli do atutów Gminy Polanów nie tylko bogatą historię i dobrze zachowane zabytki, ale również atrakcyjne warunki krajobrazowe oraz:

- dobrze zachowane zabytki i bogatą historię
- bogate wydarzenia kulturalne
- szeroką działalność Polanowskiego Ośrodka Kultury i Sportu oraz Biblioteki Publicznej Miasta i Gminy Polanów (wraz z filiami), świetlic wiejskich (13)
- promocja Gminy poprzez działalność zespołów śpiewaczych i tanecznych
- liczne i aktywnie działające stowarzyszenia.

Podkreślono rolniczy charakter Gminy Polanów oraz podnoszenie standardów ekologicznych.

W celach strategicznych znalazły się następujące zapisy:

Cel strategiczny 1. Rozwój przedsiębiorczości wykorzystującej potencjał ekologiczny gminy; dziedzictwo kulturowe zostało powiązane z rozwojem turystyki i szlaków kulturowych.

Cel strategiczny 3. Społeczeństwo obywatelskie.

Zaspokojenie potrzeb kulturalnych mieszkańców gminy m.in. poprzez aktywne instytucje kultury.

Kultywowanie i promocja tradycji poprzez Wspieranie wszelkich działań przypominających i utrwalających tradycje lokalne. Formy to np.: organizacja konkursów artystycznych o charakterze lokalnym, wspieranie tworzenia wystaw, zespołów kultywujących lokalną twórczość, poszukiwanie partnerów, rozszerzenie oferty edukacyjnej poprzez utworzenie pracowni witrażu i fotograficznej, zachowanie dziedzictwa kulturowego poprzez organizację warsztatów artystycznych i rękodzielniczych oraz utworzenie muzealnej izby pamięci ziemi polanowskiej.

Cel strategiczny 4. Rewitalizacja:

Przygotowanie planów urbanistycznych dla zidentyfikowanych obszarów zdegradowanych bądź wymagających modernizacji, przygotowanie scenariuszy realizacji projektowanych działań naprawczych, stymulowanie na poziomie lokalnym współpracy w formie partnerstwa publiczno-prywatnego, dbanie o kondycję substancji mieszkaniowej (remonty, renowacje), szerokie konsultacje społeczne.

Wykonanie niezbędnych prac remontowych w obiektach zabytkowych w gminie oraz stała dbałość o ich dobrą kondycję techniczną w celu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Rewitalizacja zabytkowych parków i obiektów na terenie Gminy,

Zorganizowanie finansowania, wybór wykonawców i obiektów najbardziej potrzebujących modernizacji, poprawa zdrowotności drzewostanu, wykonanie nowych ścieżek, ławek, oświetlenia oraz obiektów małej architektury, dbałość o stan techniczny i sposób użytkowania obiektów dziedzictwa historycznego w gminie.

❖ **RAPORT O STANIE GMINY POLANÓW za 2023 r.**

Ten standardowy dla gmin dokument zawiera m.in. informacje o strukturze Urzędu, realizacji budżetu, inwestycjach ze środków zewnętrznych.

Inwestycje przy obiektach historycznych to m.in. remonty dachów (ze środków władnych gminy) świetlic wiejskich w Rososze i Wielinie.

Projekty realizowane w partnerstwie:

„Tradycja i współczesność” w ramach Programu Społecznik na lata 2022-2024, realizator: KGW Świerczyna (5000 zł);

„Na styku lasu i pola znajdziemy zioła” w ramach Programu Społecznik na lata 2022-2024, realizator: KGW Domachowo (5000 zł).

Obszar gminy objęty jest w niewielkim stopniu obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (odsetek procentowy gruntów objętych planem) wynosi 0,45% - 178,67 ha. W 2023 r. wydano 72 decyzje o warunkach zabudowy dla nieruchomości nieobjętych planem miejscowym oraz 19 decyzji celu publicznego a także uchwałę w sprawie ustalenia lokalizacji inwestycji przy ul. Młyńskiej w Polanowie.

Samorząd Gminy Polanów podjął uchwałę w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu ogólnego gminy Polanów (LXXV/456/23 z dnia 28 grudnia 2023 r.).

Na utrzymanie czystości na cmentarzach na terenie gminy, wydatkowano w 2023 r. kwotę 2 079,20 zł. Cmentarze komunalne znajdują się w Polanowie, Krytnie, Kościernicy i Powidzu. Budowa ciągu pieszego na cmentarzu komunalnym w Polanowie wyniosła 295 279,40 zł.

Placówki oświatowe Gminy Polanów: Zespół Szkół Publicznych w Polanowie z siedzibą przy ul. Gradowe Wzgórze 5; Szkoła Podstawowa w Polanowie z oddziałami przedszkolnymi, ul. Wolności 14; Liceum Ogólnokształcące, ul. Gradowe Wzgórze 5; Filialna Szkoła Podstawowa w Naclawiu z oddziałem przedszkolnym, Naclaw 12; Przedszkole Gminne w Polanowie, z siedzibą przy ul. Dworcowej 12 (od 1.09.2023 r.) ;Szkoła Podstawowa w Bukowie z oddziałem przedszkolnym, z siedzibą w Bukowie 19, Żłobek Gminny, z siedzibą przy ul. Stawnej (instytucjonalna forma opieki nad dziećmi do lat 3).

Kultura i dziedzictwo

Wydarzenia kulturalne obok sportu stanowią najbardziej atrakcyjną formę spędzania czasu. w gminie Polanów dbają o to w głównej mierze dwie instytucje: Polanowski Ośrodek Kultury i Sportu z podległymi świetlicami wiejskimi w piętnastu miejscowościach oraz Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy w Polanowie

z trzema filiami w Naclawiu, Bukowie i Żydowie. W działalność kulturalną zaangażowani są również przedstawiciele innych jednostek i organizacji jak np. placówki oświatowe, jednostki OSP, Urząd Miejski, Koła Gospodyń Wiejskich, sołtysi z radami sołeckimi oraz parafie. Wszelkie podejmowane działania i ludzie skupieni wokół kultury to kapitał, który jest silnym impulsem napędzającym aktywność i kreatywność mieszkańców.³⁷

Zakupiono m.in. 1198 książek na kwotę 27819,39 zł (807 pozycji książkowych na kwotę 17050,39 zł ze środków własnych oraz 391 pozycje książkowe na kwotę 10769 zł z dotacji otrzymanej z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego) Polanowskie biblioteki wraz z Koszalińską Biblioteką Publiczną i innymi bibliotekami powiatu koszalińskiego należą do konsorcjum Legimi - polskiej wypożyczalni książek elektronicznych, dzięki czemu czytelnicy mają do dyspozycji katalog z ponad 240 tys. tytułami e-booków i 80 tys. audiobooków. Polanowska Biblioteka w 2023 roku dysponowała 17 kodami miesięcznie. W ciągu roku wykorzystano 214 kodów e-booków LEGIMI. Biblioteka przystąpiła do współpracy z Biblioteką Narodową w ramach cyfrowej wypożyczalni publikacji naukowych ACADEMICA. Od października 2020 roku posiada aktywny, darmowy do niej dostęp. Użytkownicy Biblioteki mają możliwość dostępu do ponad 3 milionów publikacji ze wszystkich dziedzin wiedzy, również najnowszych, objętych ochroną prawa autorskiego.

Polanowski Ośrodek Kultury i Sportu zajmuje się działalnością związaną z upowszechnianiem kultury oraz dziedzictwa narodowego, a także podejmuje działania na rzecz propagowania aktywności fizycznej. W 2023 roku Polanowski Ośrodek Kultury i Sportu administrował 17 obiektami: dom kultury (sala widowiskowa, pracownia muzyczna, Izba Pamięci Ziemi Polanowskiej), pracownia plastyczna (w tym pracownia ceramiczna), 15 świetlic wiejskich: (Bożenice, Chocimino, Domachowo, Garbno, Gologóra, Jacinki, Karsina, Kościernica, Krytno, Naclaw, Rzeczyca Wielka, Rekowo, Sowinko, Świerczyna, Żydowo).

Spośród wielu wydarzeń należy wskazać (w aspekcie GPOnZ) np.:

- IX Kaszubski Odpust na Św. Górze Polanowskiej
- „V Sobótkowe Prezentacje zespołów, kapel oraz twórców ludowych”,
- Sobótko Nad Wodą;
- X Komorowska Biesiada Historyczna;
- Przegląd Kolęd.

Zespoły ludowe i muzyczne w gminie Polanów - 2023 rok.

Funkcjonowały dwa zespoły ludowo-śpiewacze, oba z nich pozostają pod opieką instruktora muzyki Pana Krzysztofa Ciuły z Polanowskiego Ośrodka Kultury i Sportu.

Zespół Ludowy Olszyna - powstał w październiku 1983 r. w ramach Koła Gospodyń Wiejskich w Żydowie. Instruktorem muzycznym i akompaniatorem jest pan Krzysztof Ciuła. Zespół liczy 11 osób, wykonuje pieśni ludowe z różnych regionów kraju, głównie z Podlasia. Uczestniczy w imprezach okolicznościowych oraz przeglądach o charakterze ludowym. Obecnie zespół działa pod patronatem Polanowskiego Ośrodka Kultury i Sportu.

³⁷ S.67 Raportu o stanie \gminy Polanów za 2023 r.

Zespół śpiewaczy Córy Gołogóry - Zespół powstał 14 lutego 2008 r. w Gołogórze z inicjatywy pani Krystyny Kaczki, która w chwili obecnej jest jego kierownikiem. Zespół liczy 7 osób, które przy akompaniamencie akordeonu wykonują różnorodne pieśni i piosenki z całego kraju. Instruktorem muzycznym jest pan Krzysztof Ciuła. Zespół bierze udział w imprezach okolicznościowych oraz przeglądach ludowych.

Dziedzictwo narodowe

Inicjatywa utworzenia Izby Pamięci Ziemi Polanowskiej powstała w 2016 r. Oficjalne otwarcie miało miejsce w listopadzie 2018 r. podczas obchodów 100-lecia odzyskania przez Polskę niepodległości. Od 2021 roku prowadzona jest przez stowarzyszenie o tej samej nazwie. Izba gromadzi wiele bezcennych pamiątek świadczących o przeszłości regionu, mieszkańcach, ich pracy, kulturze i zwyczajach. Wśród eksponatów znajdują się przedmioty związane z wojskowością, przedmioty codziennego użytku, fotografie, prasa, książki, dokumenty i wiele innych unikatowych egzemplarzy z okresu przedwojennego i powojennego.

Na uwagę zasługuje aranżacja okopu wojennego z niesamowitymi przedmiotami wojskowymi, ale także pamiątki z byłego kina „Odra”, produkty reklamowe przedwojennych przedsiębiorców i rzemieślników i wiele innych pamiątek dokumentujących historię naszego regionu. W roku 2023 w ramach działalności prowadzone były liczne wycieczki grupowe i indywidualne a także prelekcje i konkursy historyczne. Izba organizowała rajdy historyczne oraz gry miejskie.

W 2023 roku stworzony został pokój PRL-u. Na bieżąco uzupełniane są eksponaty związane z Polanowem i okolicami. Zadanie publiczne realizowane w roku 2023, na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w zakresie: Podtrzymywanie i upowszechnianie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości oraz rozwój świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej³⁸.

Gmina Polanów podejmuje szereg działań promocyjnych mających na celu budowania marki miasta i gminy. Promocja marki Gminy Polanów realizowana była w następujących obszarach:

- prowadzenie portalu miejskiego **polanow.pl** (nowa, zoptymalizowana i dostosowana do aktualnych standardów strona internetowa),
- prowadzenie konta na fanpage na portalu społecznościowym FB,
- wydawanie bezpłatnej gazety „Polanowskie Wiadomości Samorządowe” (za pośrednictwem Obserwatora Lokalnego),
- nagranie filmów promocyjnych i ich publikacja na stronie internetowej oraz w mediach społecznościowych oraz 5 filmów promocyjnych - tematycznych o położeniu, walorach, kulturze i tradycji gminy Polanów, udostępnianie materiałów promocyjnych gminy podczas imprez i wydarzeń kulturalnych oraz gościom i turystom odwiedzającym Urząd Miejski w Polanowie.

Aktualnie w dyspozycji gmina Polanów posiada: o Przewodnik turystyczny „Polanów i okolice”, o ulotki, o mapy turystyczne gminy Polanów, o widokówki.

W celu popularyzacji marki jak i promocji miasta przeprowadzono kilka akcji dla mieszkańców, w myśl zasady, że najlepszymi ambasadorami każdej Małej Ojczyzny są jej mieszkańcy. Były to m.in.: „Pod Białą-Czerwoną” – kontynuacja akcji

³⁸ Op.cit., s. 72.

z 2021 r., polegającej na rozwijaniu przez władze i mieszkańców podczas ważniejszych świąt państwowych czy też narodowych 50-metrowej biało-czerwonej flagi i przemarszu z nią ulicami Polanowa.

I edycja konkursu na Kartkę Bożonarodzeniową Gminy – przed świętami Bożego Narodzenia przeprowadzono konkurs plastyczny dla uczniów szkół podstawowych mieszkających na terenie gminy na Kartkę Bożonarodzeniową.

Gmina Polanów prowadzi współpracę z niemieckim miastem partnerskim Gedern oraz w ramach Euroregionu Pomerania z Rothenklempenow.

7. OCENA STANU ZACHOWANIA I FUNKCJONOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY POLANÓW

Analiza stanu zachowania i funkcjonowania w obiegu społecznym poszczególnych elementów dziedzictwa kulturowego Gminy Polanów (krajobrazu, zabytków nieruchomych, ruchomych i wartości niematerialnych) pozwala na wskazanie zagrożeń, zestawienie zjawisk pozytywnych i negatywnych oraz nakreślenie perspektyw zachowania dziedzictwa.

7.1. MOCNE STRONY

- ❖ Cenne i różnorodne zasoby dziedzictwa kulturowego o walorach lokalnych i ponadlokalnych (dziedzictwo archeologiczne, historyczne świątynie, nekropole, miejsca pamięci Wał Pomorski).
- ❖ Europejski Szlak Świętego Jakuba – Droga Pomorska, Święta Góra Polanowska.
- ❖ Dziedzictwo historyczne, swoiste *genius loci* Gminy Polanów: dzieje miejscowych rodów rycerskich (np. Glasenapp, Podewils, Natzmer).
- ❖ dobrze rozwinięte szlaki turystyczne, w tym pielgrzymkowe.
- ❖ Stały monitoring stanu zachowania zabytków w zasobach komunalnych (w tym znajdujących się w GEZ) prowadzony przez Referat Geodezji, Gospodarki Nieruchomościami, Ochrony Środowiska, Rolnictwa i Leśnictwa Urzędu Miejskiego w Polanowie (z wykorzystaniem zasobu elektronicznego GEZ).
- ❖ Dobre rozpoznanie i zewidencjonowanie zabytków archeologicznych (AZP), nieruchomych i ruchomych (wiele zabytków posiada opracowania i dokumentacje konserwatorskie, które mogą być wykorzystane do sporządzania programów prac przy zabytkach oraz do badań historii osadnictwa, architektury i in.).
- ❖ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Polanów (aktualizacja 2016) zawierające profesjonalną analizę krajobrazu kulturowego wraz z zaleceniami do ochrony i kształtowania krajobrazu, obowiązujące przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
- ❖ Podjęcie przez Samorząd Gminy Polanów uchwały w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu ogólnego gminy Polanów (LXXV/456/23 z dnia 28 grudnia 2023 r.).
- ❖ Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2016-2019 – uzgodniony z WUOZ (Uchwała Rady Miejskiej w Polanowie Nr XXXVIII/203/17 z dnia 26.04.2017 r.).
- ❖ Gminna Ewidencja Zabytków Uchwała Rady Miejskiej w Polanowie Nr XXXVIII/203/17 z dnia 26.04.2017 r.).
- ❖ Popularyzacja historii i dziedzictwa kulturowego realizowana przez jednostki własne: Polanowski Ośrodek Kultury i Sportu, (wraz z działającą przy

Ośrodku Izba Ziemi Polanowskiej) świetlice wiejskie (15), Bibliotekę Publiczną Miasta i Gminy (wraz z filiami w Bukowie, Naclawiu i Żydowie), Centrum Integracji Społecznej – Punkt Informacji Turystycznej.

- ❖ Wspieranie tożsamości kulturowej poprzez dofinansowywanie działalności stowarzyszeń: „U źródeł Narwi”, „przyjaciele Polanowskich wzgórz, zespołu ludowego „Olszyna i zespołu śpiewaczego „Córy Gołogóry”.
- ❖ Ustanowienie w 2013 r. wyróżnienia „Gryfy Ziemi Polanowskiej” (w tym w zakresie „dziedzictwo kulturowe”).
- ❖ Gmina Polanów prowadzi współpracę z niemieckim miastem partnerskim Gedern oraz w ramach Euroregionu Pomerania z Rothenklempenow.

7.2. SŁABE STRONY

- Brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (0,45% wg Raportu o stanie Gminy Polanów za 2023 r.)
- Brak sprawozdań (w cyklach dwuletnich) z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Polanów na lata 2016-2019.
- Zniszczona historyczna zabudowa średniowiecznego układu urbanistycznego Polanowa. Obecnie z licznymi ahistorycznymi nawarstwieniami kubaturowymi.
- Liczne ubytki i dewastacje historycznych zespołów folwarcznych (zarówno w aspekcie założeń przestrzennych jak i substancji architektonicznej).
- Zagrożenie wprowadzeniem dewaloryzującej zabudowy (leśniczki, jedno-rodzinnej) na obszary wiejskie objęte strefami ochrony konserwatorskiej, postulowanymi w SUiKZP 2016: „A”, „B”, „K” i „E”.
- Dewaloryzujące remonty i nieodpowiednie modernizacje historycznej substancji architektonicznej przy użyciu niewłaściwych materiałów (np. panele zewnętrzne lub styropian); niewłaściwe pokrycia dachowe, okna z PCV, zniszczenia elementów historycznego wystroju elewacji itp.
- Niewystarczający poziom środków wewnętrznych Gminy Polanów na zadania w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad nim, w tym brak aktualizacji Uchwały o dofinansowaniu prac konserwatorskich, restauratorskich (...) także dla obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- pogarszający się stan techniczny części budynków wiejskich (np. w związku z utratą pierwotnej funkcji), co może skutkować skreśleniem ich z ewidencji konserwatorskiej, a w konsekwencji fizycznym unicestwieniem.
- Część historycznych nekropolii w stanie zaniedbania (nieoznakowane), wymaga prac porządkowych.
- Niewystarczający poziom współpracy z podmiotami wojewódzkimi i krajowymi w sferze opieki i ochrony nad zabytkami (w tym stowarzyszeniami, urzędami, instytucjami kultury).

- Brak jednolitych oznakowań i informacji o zabytkach na terenie miasta i gminy (w tym dla obiektów w gminnej ewidencji zabytków, nie tylko w rejestrze).
- Brak aktualizacji planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych³⁹.
- Brak precyzyjnej informacji o możliwościach dofinansowania prac remontowych (oraz dokumentacji remontowo-konserwatorskich) dla właścicieli obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków – w konkursie samorządu Województwa Zachodniopomorskiego, np. w formie zakładki na stronie Urzędu Miejskiego w Polanowie.

7.3. PERSPEKTYWY

- ❑ Gmina Polanów jest gminą eksponującą dobrze utrzymane zabytkowe budowle z rozwiniętą infrastrukturą turystyczną i rekreacyjną.
- ❑ Polanowski Ośrodek Kultury i Sportu wraz z Izbą Ziemi Polanowskiej, Biblioteką Publiczną, świetlicami wiejskimi - jako animatorzy działań w sferze promocji dziedzictwa materialnego i niematerialnego, także o zasięgu ponadregionalnym, tworzące zaplecze merytoryczne dla samorządu gminy, inicjujące kolejne wydarzenia kulturalne, inspirujące i wzbogacające miejscową społeczność.
- ❑ Zwiększona aktywność Gminy w zakresie nawiązywania współpracy z organizacjami i związkami o charakterze ponadgminnym działającymi na rzecz lokalnego dziedzictwa.
- ❑ Stworzenie możliwości prawno-organizacyjnych kierowanych do właścicieli zabytków, skutkujące zwiększeniem udziału w działalności turystycznej (np. porozumienia publiczno-prywatne, publiczno-publiczne).
- ❑ Dobry stan techniczny i odpowiednie zagospodarowanie zabytkowych budynków na całym obszarze gminy.
- ❑ Zachowane walory kulturowe ziemi polanowskiej.
- ❑ Rozwinięta baza agroturystyczna we wsiach o walorach i cechach sprzyjających tej funkcji oraz baza związana z turystyką.
- ❑ Harmonijnie rozwinięte szlaki turystyczne.
- ❑ Promocja dziejów ziemi polanowskiej poprzez pozyskiwanie kolejnych artefaktów muzealnych, podkreślających związek z historią rodzimą – elementem historii regionu oraz stanowiących atrakcję turystyczną.
- ❑ Kształtowanie nowego zagospodarowania na zasadzie kontynuacji lokalnych tradycji; możliwość powołania komisji opiniującej projekty koncepcyjne zabudowy terenów wiejskich.

³⁹ Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 24 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. nr 212, poz. 2153) plan ma być corocznie aktualizowany do 31 marca (§5.1).

- ❑ Działający zintegrowany systemu opieki, zarządzania i monitoringu zagospodarowania (m.in. na cele turystyczne) środowiska naturalnego i kulturowego.
- ❑ Liczne – na dobrym poziomie merytorycznym i edytorskim – wydawnictwa dotyczące historii i jej świadectw na ziemi polanowskiej, w tym opracowania monograficzne.
- ❑ Społeczeństwo świadome historii Pomorza Zachodniego/Środkowego, ziemi polanowskiej, a tym samym akceptujące dziedzictwo kulturowe jako własną – swojską – przestrzeń.
- ❑ Stała współpraca z podmiotami działającymi na rzecz zachowania historycznego dziedzictwa kulturowego (np. Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, Narodowy Instytut Dziedzictwa Oddział Terenowy w Szczecinie), skutkująca szkoleniami dla właścicieli i użytkowników zabytków w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych;
- ❑ Aktywny udział w corocznych wydarzeniach Zachodniopomorskich / Europejskich Dni Dziedzictwa.
- ❑ Opracowany, corocznie aktualizowany plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.
- ❑ Opracowana strategia rozwoju turystyki gminy, lokalny program rewitalizacji gminy.
- ❑ Funkcjonujące dotacje na prace remontowe, konserwatorskie i budowlane przy obiektach zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- ❑ Utworzone w strukturze Urzędu Gminy stanowisko ds. zabytków;
- ❑ Przeciwdziałanie powstawaniu barier w turystyce dla osób niepełnosprawnych;

ZAGROŻENIA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

Pogodzenie wymogów prawnych, koncepcji projektantów z oczekiwaniami mieszkańców to zadanie władz Gminy Polanów na drodze rewitalizacji, zachowania obiektów i zespołów zabudowy, nekropolii, miejsc pamięci. Pozyskiwanie funduszy zewnętrznych, współpraca z partnerami regionalnymi i zagranicznymi, to droga samorządu do skutecznego sprawowania opieki nad spuścizną kulturową (wraz z jej ochroną).

Zagrożenie stanowią również nieumiejętne modernizacje, docieplanie budynków od zewnątrz (znacznie tańsze od wewnętrznych i stąd tak rozpowszechnione), zacieranie lub całkowite zniszczenie elementów historycznego wystroju elewacji i zastępowanie ich ahistorycznymi elementami dostępnymi w marketach budowlanych; nadbudowywanie kondygnacji; różnorodne typy stolarki z PCV w jednym budynku; agresywna (niewspółgrająca z pierwotną) kolorystyka elewacji itp.

Szczególnie zagrożone są te elementy krajobrazu kulturowego, które utraciły swoje pierwotne funkcje. Dotyczy to głównie historycznej zabudowy dawnych zespołów folwarcznych, stodół i budynków inwentarskich w zagrodach chłopskich.

Historyczne nekropolie – nieczynne podatne na dewastację, a zaznaczyć należy, że będąc w wojewódzkiej (a tym samym także w gminnej ewidencji zabytków) podlegają ochronie konserwatorskiej.

Obiekty i obszary o szczególnej wartości dla krajobrazu kulturowego zostały przywołane w *Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego Gminy Polanów z 2016 r.* Większość tych obiektów i zespołów została ujęta w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków oraz w Gminnej Ewidencji Zabytków, ale to na właścicielach spoczywa (ustawowy) obowiązek ich utrzymania w należyтым stanie.

Tym samym niezbędna jest stała współpraca między władzami samorządowymi a właścicielami obiektów. Chęć poprawy warunków i standardów mieszkaniowych (m.in. docieplenia zewnętrzne, wymiana stolarki na PCV) niesie ze sobą realną groźbę dewaloryzacji – istotnych w przestrzeni miejskiej – jednorodnych zespołów zabudowy. Niejednokrotnie takie „nowoczesne” zmiany skutkują zacieraniem lub całkowitym zniszczeniem elementów historycznego wystroju elewacji, nadbudowywaniem kondygnacji, agresywną (niewspółgrającą z pierwotną) kolorystyką itp., niejednokrotnie oryginalne elementy zastępowane są gotowymi, ahistorycznymi elementami wprost ze składów budowlanych. Wspólnoty mieszkańców borykają się nierzadko z brakiem środków, niezbędnych do właściwego utrzymania budynków.

8. CELE I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY POLANÓW

8.1. CELE PERSPEKTYWICZNE

Przegląd zasobów dziedzictwa kulturowego oraz zdiagnozowanie stanu zachowania zabytków, przeprowadzone na wstępnym etapie prac nad Programem Opieki nad Zabytkami stanowią podstawę formułowania celów i zadań. Ich realizacja powinna doprowadzić do stworzenia wizerunku **gminy Polanów** atrakcyjnej dzięki walorom kulturowym na równi z walorami przyrodniczymi, z potencjałem obszarów do rewitalizacji i obiektów do zagospodarowania.

Poniżej wskazano cele perspektywiczne, dalekosiężne, służące osiągnięciu finalnych efektów w trzech podstawowych dziedzinach:

- poprawie stanu dziedzictwa kulturowego (**cel 1**),
- funkcjonowaniu zabytków w procesach aktywizacji ekonomicznej i społecznej oraz budowie atrakcyjności i konkurencyjności (**cel 2**),
- społeczeństwa świadomego walorów historycznych krajobrazów i potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego (**cel 3**).

Osiągnięcie tych celów wymaga wieloletnich, zintegrowanych działań skutkujących zmianami zarówno w sferze materialnej (dotyczącej stanu i zagospodarowania zabytków), jak i mentalnej (zmiany stosunku do zabytku, dobra uznawanego często za kłopotliwe i niezwykle kosztowne w utrzymaniu; dotyczy to zwłaszcza obiektów nie wpisanych do rejestru zabytków).

Określone niżej cele należy traktować jako równorzędne. Poprawa stanu dziedzictwa kulturowego nie będzie możliwa bez powstania świadomej potrzeby jego zachowania oraz działań związanych z użytkowaniem zabytków w sposób odpowiedni dla ich walorów. Suma działań powinna powodować aktywizację społeczną, ekonomiczną i podniesienie atrakcyjności regionu.

Cel perspektywiczny 1.

Utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego.

Osiągnięcie tego celu możliwe jest poprzez:

- uwzględnianie problemów ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w dokumentach strategicznych gminy;
- zintegrowanie ochrony krajobrazu kulturowego z ochroną przyrody i równowagi ekologicznej;
- określenie obszarów wartościowych pod względem krajobrazowym (kulturowym i przyrodniczym) i określenie wytycznych do ich zabudowy i zagospodarowania oraz wskazanie najcenniejszych obszarów do zachowania poprzez wyłączenia z lokalizacji inwestycji o negatywnym wpływie na krajobraz (**z uwzględnieniem wytycznych zawartych w planie zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego**);

- poprawę stanu technicznego zachowania zabytków (rejestranych i ujętych w gminnej ewidencji zabytków), poprzez budżet własny gminy oraz pozyskiwane środki zewnętrzne;
- rewitalizację obszarów niedoinwestowanych, wymagających szczególnej opieki, np. dziedzictwo archeologiczne, zieleń komponowana - parki);
- budowę zintegrowanego systemu informacji, monitoringu stanu i zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego;
- współpracę czynników społecznych (społeczni opiekunowie zabytków, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, fundacje, związki wyznaniowe), samorządowych i rządowych w sprawach dotyczących ochrony krajobrazu kulturowego i naturalnego;
- przypisanie wszystkich zadań związanych z opieką nad zabytkami (GEZ, przepisy prawne, dofinansowania prac remontowych i konserwatorskich, edukacja i promocja) - do określonego stanowiska w strukturze Urzędu Gminy;
- ochrona zabytków gminy na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Cel perspektywiczny 2.

Funkcjonowanie dziedzictwa kulturowego w procesach aktywizacji społecznej i ekonomicznej oraz budowie wizerunku gminy

Osiągnięcie tego celu wymaga:

- tworzenia warunków finansowych i organizacyjnych służących zaangażowaniu dziedzictwa kulturowego w aktywizację ekonomiczną i społeczną,
- stworzenia zintegrowanego systemu informacji o finansowaniu ochrony i opieki nad zabytkami, możliwościach pozyskania dotacji ze środków unijnych, państwowych, wojewódzkich, powiatowych, gminnych oraz prawidłowego przygotowania wniosków,
- racjonalnego wykorzystania środków z funduszy unijnych, rządowych, samorządowych, prywatnych na projekty mające za zadanie poprawę kondycji zabytków (konserwację) oraz rewitalizację i aktywizację obszarów i społeczności,
- zagospodarowania zabytkowych (**nie tylko wpisanych do rejestru zabytków, ale także tych ujętych w gminnej ewidencji zabytków**) budowli na cele kulturalne, turystyczne i inne przy pomocy funduszy prywatnych, gminnych, państwowych i europejskich,
- budowy i promocji produktów turystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe (materialne i niematerialne) i zabytki; współpraca z sąsiednimi gminami;
- budowy profesjonalnego systemu informacji turystycznej, w tym ponadgminnej.

Cel perspektywiczny 3**Budowa świadomych więzi społecznych z dziedzictwem kulturowym i potrzeba jego zachowania**

Osiągnięcie celu poprzez:

- organizację wydarzeń kulturalnych (cyklicznych i jednorazowych), konferencji naukowych, popularno-naukowych pogłębiających wiedzę o dziedzictwie kulturowym, kierowanych do różnych środowisk i grup wiekowych,
- wykreowanie wiodącej imprezy kulturalnej związanej z dziedzictwem kulturowym integrującej różne środowiska,
- wspieranie inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych działających na rzecz popularyzacji wiedzy o zabytkach oraz opieki i ochrony nad zabytkami,
- włączenie/kontynuacja problematyki dziedzictwa kulturowego do programów szkolnych, upowszechnianie edukacji nt. historii i dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie zabytków gminy w nauczaniu dziejów dla różnych grup wiekowych); (czynna rola Polanowskiego Ośrodka Kultury i Sportu, Izby Regionalnej, Biblioteki Publicznej),

8.2. CELE PERSPEKTYWICZNE - CELE OPERACYJNE - ZADANIA

**Propozycje zadań do realizacji w lata 2025-2028 na mocy uchwały Rady
Miejskiej w Polanowie**
(w y b ó r)

- **Programowe cele i zadania podlegają uchwaleniu przez Radę Miejską w Polanowie.**
- **Cele perspektywiczne i operacyjne sformułowane wyżej powinny pozostać, jako zasady programowe. Zadania mogą być modyfikowane, zależnie od bieżących uwarunkowań (w tym możliwości finansowych Samorządu)**
- **Z katalogu zadań przedstawionych, jako propozycja do realizacji w 4-leciu (2025-2028 Samorząd powinien wytypować te, które zamierza realizować. Należy pamiętać, że po dwóch latach od uchwalenia Programu Burmistrz składa Radzie Miejskiej sprawozdanie z jego realizacji.**

CEL PERSPEKTYWICZNY 1.**UTRZYMANIE I WYEKSPONOWANIE ZACHOWANYCH ZASOBÓW I STRUKTURY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO**

Cele operacyjne	Zadania	Propozycja zadań do realizacji w latach 2025-2028 na mocy uchwały Rady Miejskiej w Polanowie
1. Budowa gminnego systemu ochrony i opieki nad zabytkami oraz kształtowania krajobrazu kulturowego	Prowadzenie i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków (sporządzana w 2016, (Uchwała Rady Miejskiej w Polanowie Nr XXXVIII/203/17 z dnia 26.04.2017 r.) Zadanie stałe	1. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (kontynuacja) oraz aktualizacja kart GEZ w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Szczecinie, Delegatura w Koszalinie 2. Udostępnienie GEZ na stronie www. Urzędu Gminy w Polanowie w formie informacji (mapy) geoprzestrzennej (rozbudowa/kontynuacja)?
	Rozszerzenie chronionego wpisem do rejestru zabytków zasobu dziedzictwa kulturowego	Rozważenie możliwości wystąpienia do Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (Delegatura w Koszalinie) o wpisanie z urzędu do rejestru zabytków wskazanych w studium uwarunkowań (aktualizacja 2016)
	Ochrona krajobrazu kulturowego, ładu przestrzennego	Sporządzanie aktów planowania przestrzennego, zawierających zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.
	Realizacja prawnych obowiązków gminy w zakresie opieki nad zabytkami	Monitorowanie zmian prawnych dotyczących dziedzictwa, tworzenie niezbędnych i aktualizacja istniejących dokumentów strategicznych gminy z uwzględnieniem walorów dziedzictwa (np. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego)
	1. Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Polanów (Uchwała NR XXIX/142/16 RM z dnia 20.09.2016)	Prace w trakcie - przewidziane na lata 2016-2025; w tym: obszar rewitalizacji zabytkowych parków i obiektów zabytkowych

	Utrzymanie (doskonalenie) poziomu wiedzy o zasadach, formach, metodach opieki nad zabytkami i ochrony zabytków	Udział w szkoleniach związanych z ochroną zabytków i opieką nad nimi (teoria i praktyka); zarówno zewnętrznych, jak i organizowanych przez samorząd Gminy Polanów we współpracy z np. (Narodowym Instytutem Dziedzictwa, Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków, Biurem Dokumentacji Zabytków w Szczecinie etc.)
2. Budowa zintegrowanego systemu ochrony wartości kulturowych i przyrodniczych	Sporządzenie programu opieki nad historycznymi zespołami zieleni komponowanej (cmentarze – ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, parki podworskie, aleje przydrożne i śródpolne)	1. Kontynuacja prac pielęgnacyjno-utrzymawczych na terenie zabytkowych parków i cmentarzy Gminy Polanów 2. Sporządzenie programu opieki nad historycznymi parkami i cmentarzami oraz alejami przydrożnymi (z uwzględnieniem Planu zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego), we współpracy np. z Biurem Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, NID – w miarę posiadanych środków finansowych
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Monitoring stanu zachowania zabytków w zasobach komunalnych (w GEZ) z zastosowaniem komputerowej bazy danych kontynuacja	1. Monitoring stanu zachowania zabytków ujętych w GEZ poprzez zamieszczenie informacji o nich w systemie informacji geoprzestrzennej (z bieżącymi uwagami o zmianach, remontach). 2. Popularyzacja dobrych praktyk w opiece nad zabytkami – np. poprzez konkursy kontynuacja (I edycja 2024)
	Wsparcie remontów i konserwacji historycznych obiektów na obszarze gminy Polanów wpisanych do rejestru zabytków , nie będących własnością gminy	1. Realizacja uchwały Uchwała Rady Miejskiej w Polanowie NR VI/54/11 z dnia 28.04. 2011 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. 2. Aktualizacja w/w uchwały zgodnie z nowelizacją uoioionz 2003 i objęcie dofinansowaniami właścicieli obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków

		(art. 81) W miarę możliwości finansowych Gminy
	Promocja dobrych realizacji prac przy zabytkach	Opracowanie regulaminu dorocznej nagrody/dyplomu Burmistrza Gm. Polanów za opiekę nad zabytkami/ najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego /wykonawcy prac przy zabytku/
	Oznakowanie obiektów zabytkowych objętych ochroną prawną	Wnioskowanie do Starosty Koszalińskiego o oznakowanie zabytków na terenie gminy Polanów zgodnie z odpowiednimi przepisami.
	Działania na rzecz utrzymania tradycyjnych wzorców architektonicznych w nowych realizacjach – promocja tradycyjnego budownictwa	Zorganizowanie wystawy lub konkursu architektonicznego promującego dobre przykłady – we współpracy z Biurem Dokumentacji Zabytków Instytucją Kultury Samorządu Województwa – przewidywana realizacja w latach późniejszych.

CEL PERSPEKTYWICZNY 2.
FUNKCJONOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
W PROCESACH AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ I EKONOMICZNEJ

Cele operacyjne	Zadania	Propozycja zadań do realizacji w lata 2025 - 2028 na mocy uchwały Rady Miejskiej w Polanowie
1. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości	Rozbudowa kulturowych tras turystycznych (kontynuacja)	Np. przy współpracy z organizacjami turystycznym (PTTK), właścicielami zabytków, zabytkoznawcami, w sprawie budowy nowych szlaków tematycznych – kulturowych np.: - szlakiem warownych zamków - „Z biegiem Grabowej” (wspólnie z jst leżącymi w OKK „Dolina Grabowej - „Święte Góry – Góra Polanowska”) - szlak parków i alei Kontynuacja

	Wzmocnienie potencjału Polanowskiego Ośrodka Kultury i Sportu, Biblioteki Publicznej	1. Zwiększenie budżetu instytucji na działania statutowe w tym dotyczące dziedzictwa niematerialnego ziemi polanowskiej. 2. Stałe wzbogacanie księgozbioru BP oraz unowocześnianie form dostępu do czytelnictwa. 3. Organizowanie spotkań np. na temat cyfryzacji dziedzictwa kulturowego gminy (współpraca np. z BDZ w Szczecinie)
	Budowa produktu turystycznego w oparciu o dziedzictwo archeologiczne – kontynuacja działań	Zorganizowanie konferencji naukowej poświęconej dziedzictwu archeologicznemu, konserwacji gminy (współpraca Muzeum w Koszalinie, NID OT w Szczecinie)
	Rozbudowa systemu informacji turystycznej Kontynuacja działań	1. Uzupełnienie istniejącego systemu informacji wizualnej - tablice informacyjne dotyczące historii i walorów zabytków (nie tylko rejestrowych). 2. Opracowanie przewodników po zabytkach gm. Polanów (nie tylko rejestrowych), w tym w formie bezpłatnej. (kontynuacja) 3. Weryfikacja danych historycznych o dziedzictwie kulturowym miast (w oparciu o własne instytucje kultury lub jako zadanie zlecone) ze szczególnym uwzględnieniem własnych stron www. Polanów.
	Współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie aktywizacji turystycznej i gospodarczej w oparciu o zabytki gminy Polanów	W miarę realizacji projektów, w których wykonawca (ngo/ stowarzyszenie) zawarł elementy związane z dziedzictwem kulturowym gminy Polanów. Zadaniemi takimi mogą być np.: - festiwale lub konferencje, - warsztaty - jarmarki związane z promowaniem kultury mniejszości narodowych, etnicznych, religijnych, - publikacje Kontynuacja

2. Stworzenie warunków finansowych i organizacyjnych do opieki nad dziedzictwem kulturowym	Podniesienie poziomu wiedzy o możliwościach pozyskania i efektywnego wykorzystania środków krajowych i unijnych	Udostępnienie wyszukiwarki możliwości dofinansowań prac przy zabytkach na własnej stronie internetowej gminy Polanów
	Dofinansowywanie prac przy zabytkach z budżetu Gminy Polanów	Realizacja Uchwały i nowelizacja dla obiektów rejestrowych i w gminnej ewidencji zabytków w miarę posiadanych środków
	Popularyzacja metod konserwatorskich, zasad prac przy zabytkach	Przygotowanie cyklu spotkań, warsztatów ze specjalistami konserwatorami, architektami, rzemieślnikami. Współpraca z Narodowym Instytutem Dziedzictwa, Biurem Dokumentacji Zabytków w Szczecinie (są to zadania statutowe tych instytucji, bezkosztowe dla organizatora)
CEL PERSPEKTYWICZNY 3. POWSTANIE ŚWIADOMYCH WIĘZI LOKALNYCH SPOŁECZNOŚCI Z DZIEDZICTWEM KULTUROWYM I POTRZEBA JEGO ZACHOWANIA		
Cele operacyjne	Zadania	Propozycja zadań do realizacji w lata 2025 - 2028 na mocy uchwały Rady Miejskiej w Polanowie
1. Budowa świadomych więzi lokalnych społeczności z dziedzictwem kulturowym i potrzeba jego zachowania	Systematyczna edukacja dzieci i młodzieży (zadania stałe, kontynuacja)	1. Opracowanie gier edukacyjnych i terenowych, których uczestnicy mają do wykonania konkretne zadania, co ułatwi zapoznanie się z historią i zasobami dziedzictwa dzięki zabawie, czyli w sposób najbardziej dla dzieci przystępny. Przygotowanie cyklu spotkań (np. w POKiS, świetlicach wiejskich, szkołach, BP), ze specjalistami konserwatorami, architektami, archeologami (współpraca z BDZ, SKZ, NID, Muzeum w Koszalinie, Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu). 2. Organizacja lekcji muzealnych, bibliotecznych i konkursów historycznych (kontynuacja konkursów szkolnych o tematyce regionalnej, współpraca z grupami rekonstruktorów). kontynuacja

	Popularyzatorskie działania wizualne: n.t. historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków Kontynuacja zadań	1. Wystawy i pokazy na temat historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków (POKIS, Biblioteka Publiczna (filie))
	Promocja znaczenia ziemi polanowskiej dla nauki o Pomorzu (historii, architektury, archeologii, sztuki i innych dziedzin) i istniejącego już dorobku naukowego	Przygotowanie cyklu spotkań (w Polanowie) z osobistościami świata nauki i kultury we współpracy ze środowiskami naukowymi i twórczymi
	Wspieranie społecznego monitorowania stanu zabytków	Współpraca ze społecznym opiekunem zabytków (dla powiatu koszalińskiego)
	Bieżące uzupełnianie księgozbioru biblioteki miejskiej o publikacje n.t. historii i zabytków Pomorza Zachodniego/Środkowego kontynuacja	Zwiększenie środków finansowych z budżetu Gminy Polanów z przeznaczeniem na uzupełnianie księgozbioru biblioteki - wykorzystanie możliwości pozyskiwania wydawnictw przygotowanych <i>non profit</i>
2. promocja dziedzictwa kulturowego gminy	Promocja dziedzictwa kulturowego poprzez wydawnictwa (w tym kontynuacja)	1. Publikacja wydawnictw poświęconych zabytkom: - albumy, opracowania popularno-naukowe, monografie miejscowości. 2. Wystawy fotograficzne na mobilnych nośnikach w miejscach i przestrzeniach publicznych 3. Wykorzystanie nowoczesnych technologii cyfrowych w promowaniu dziedzictwa Gm. Polanów. 4. Zwiększenie promocji wydarzeń kulturalnych w mediach ponadlokalnych (w tym strony www. partnerów np. BDZ, SKZ, itp.)
	Ochrona i promocja niematerialnego dziedzictwa kulturowego – kontynuacja	Podjęcie lub kontynuacja imprez tematycznych – konkursy zespołów ludowych (tanecznych i śpiewaczych), rękodzieła ludowego; tradycyjnych kulinariów itp.

	Współpraca ze środowiskami naukowymi – inicjowanie i wspieranie budowy i realizacji programów badawczych nad dziedzictwem kulturowym (archeologicznych, architektonicznych, historycznych)	Sesja naukowa przybliżająca np. problematykę konserwatorską dziedzictwa materialnego – z zakresu konserwatorstwa detalu architektonicznego, konserwacji artefaktów archeologicznych i innych.
	Organizacja dorocznych obchodów Europejskich i Zachodniopomorskich Dni Dziedzictwa na obszarze Gminy Polanów	Udział w obchodach Europejskich i Zachodniopomorskich Dni Dziedzictwa na obszarze miasta - nawiązanie współpracy z organizatorami EDD i ZDD na terenie województwa: Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie.

- **Programowe cele i zadania podlegają uchwaleniu przez Radę Miejską w Polanowie.**
- **Cele perspektywiczne i operacyjne powinny pozostać jako zasady programowe. Zadania mogą być modyfikowane, zależnie od bieżących uwarunkowań (i możliwości finansowych Gminy Polanów).**
- **Po dwóch latach od uchwalenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Burmistrz składa Radzie Miejskiej sprawozdanie z jego realizacji.**
- Zastosowane skróty:
 - AZP - Archeologiczne Zdjęcie Polski
 - BDZ - Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie
 - GEZ - Gminna ewidencja zabytków
 - JST - Jednostki samorządu terytorialnego
 - MKiDN - Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
 - MPZP - Miejskowe plany zagospodarowania przestrzennego
 - NID - Narodowy Instytut Dziedzictwa
 - OKK - Obszary Kulturowo-Krajobrazowe
 - GPONZ - Gminny Program Opieki nad Zabytkami
 - PPOnZ - Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami
 - PZPWZ 2020 - Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego
 - SKZ - Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków
 - SRWZ - Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego
 - SUiKZP - Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
 - t.j. - tekst jednolity
 - UMWZ - Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego
 - „ustawa o zionz 2003” - Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003
 - WEZ - Wojewódzka ewidencja zabytków
 - WPOnZ - Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami
 - WUOZ - Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
 - ZWKZ - Zachodniopomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja programu odbywać się będzie poprzez wskazane zadania na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Dostępne instrumentarium służące realizacji programu wynika z obowiązujących przepisów prawnych oraz opartych na nich działań umocowanych w realiach instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Instrumenty prawne - wynikające z przepisów dotyczących ochrony zabytków,

w tym:

- wnioskowanie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wpis do rejestru zabytków obiektów/obszarów z gminnej ewidencji zabytków;
- sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ustanawiających ochronę i rewaloryzację historycznych obszarów; sporządzenie Planu ogólnego Gminy Polanów
- uwzględnianie gminnej ewidencji zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i planie ogólnym.

Instrumenty finansowe - dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe, zbiórki społeczne, programy uwzględniające finansowanie z funduszy europejskich, państwowych, samorządu województwa, powiatu, gminy.

Instrumenty koordynacji - uwzględnianie dziedzictwa kulturowego w strategii rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, miasta planie rozwoju lokalnego, programach rozwoju infrastruktury, programie ochrony środowiska przyrodniczego. Współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami lub innych wymaganych.

Instrumenty kontrolne - monitoring (we współpracy z wojewódzkim konserwatorem zabytków i powiatowym inspektorem nadzoru budowlanego) stanu zachowania zabytków wpisanych do rejestru i ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Instrumenty społeczne - edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego, profesjonalna (aktualizowana) informacja, współdziałanie z organizacjami społecznymi, związkami wyznaniowymi etc. Budowa produktu turystycznego w oparciu o zabytki, tradycyjne techniki budowlane, dziedzictwo niematerialne. Finansowanie działań (np. remontowych, promocyjnych) przy zabytkach zarówno wpisanych do rejestru jak i ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

10. KRYTERIA OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków **burmistrz/prezydent zobowiązany jest do sporządzania co dwa lata** sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawienia go Radzie Miejskiej. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena stopnia realizacji gminnego programu uwzględniająca:

1. wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami,
2. efektywność ich wykonania.

Kryteriami oceny realizacji GPOnZ są m.in.:

- wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom;
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych;
- liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego, stolarek itp.);
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy;
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych etc.;
- liczba opracowanych/wydanych wydawnictw/aplikacji mobilnych/stron www. (w tym folderów promocyjnych, przewodników, albumów, materiałów pokonferencyjnych etc.);
- liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej;
- ilość szkoleń i liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego;
- liczba przyjętych / zmienionych m.p.z.p.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ochrona zabytków i opieka nad nimi jest ustawowym obowiązkiem państwa, samorządów i właścicieli zabytków. Tak więc do finansowania działań na rzecz utrzymania dziedzictwa kulturowego są zobowiązani wszyscy wymienieni.

Niżej przedstawiono przykładowe źródła pozyskania środków zewnętrznych i możliwości finansowania ochrony i opieki nad zabytkami na terenie gminy z uwzględnieniem środków publicznych.

Finanse publiczne:

budżet państwa i budżety samorządów terytorialnych⁴⁰

Dotacje na ochronę dziedzictwa kulturowego, w tym na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane, oraz popularyzację zabytków przeznaczane z budżetu państwa i budżetów samorządów lokalnych, mogą być udzielane przez:

- ❖ Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz innych ministrów
- ❖ Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa w dyspozycji wojewody)
- ❖ Sejmik Województwa
- ❖ Radę Powiatu
- ❖ Radę Gminy
- ❖ Narodowy Instytut Dziedzictwa
- ❖ Rządowy Program Odbudowy Zabytków⁴¹
- ❖ Fundusze Europejskie na infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEniKS) 2021-2027
- ❖ Oraz inne wdrażane⁴²

Budżet Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Programy Ministra są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane m.in. przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze i osoby fizyczne.

Rokrocznie MKiDN ogłasza programy, z których do zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami na terenie Gminy Polanów można zaliczyć działania w ramach:

- Rozwój infrastruktury kultury
- Partnerstwo dla książki
- Infrastruktura domów kultury
- Dziedzictwo kulturowe - priorytety:

⁴⁰ Patrz „Dofinansowanie prac przy zabytkach. Informator dla samorządów”, oprac. MKiDN, NIKZ, Warszawa 2023.

⁴¹ Dotacje można uzyskać na zabytki wpisane do rejestru zabytków, gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków.

⁴² Konieczne jest stałe monitorowanie.

- Priorytet "Ochrona zabytków"
- Priorytet " Wspieranie działań muzealnych"
- Priorytet „Kultura ludowa i tradycyjna”
- „Ochrona zabytków archeologicznych”
- „Kultura Dostępna”
- Promesa dla kultury.

Dotacje na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są na podstawie ustaw (o ochronie zabytków..., o finansach publicznych..) i aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane...).

Zapisy aktów prawnych określają precyzyjnie katalog prac, które mogą być dofinansowane poprzez udzielenie dotacji celowej - są to prace zmierzające do zabezpieczania, zachowania i utrwalania historycznej substancji zabytku.

Ze środków budżetowych nie jest możliwe dofinansowanie prac nie dotyczących substancji zabytkowej i zabezpieczenia funkcjonowania obiektu
Dofinansowanie można uzyskać jedynie na zabytki wpisane do rejestru.

Zasadą ustawową udzielanych dotacji budżetowych jest współfinansowanie prac - dotacja z jednego źródła może być udzielana do wysokości 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac.

Ze środków budżetowych nie jest możliwe dofinansowanie prac nie dotyczących substancji zabytkowej i zabezpieczenia funkcjonowania obiektu
(np. termomodernizacje, wymiana stolarek, wymiana posadzek, instalacja wodno-kanalizacyjne i in.)

Mecenat Państwa w dziedzinie kultury

Dotacje na zadania objęte mecenatem państwa w dziedzinie kultury stanowią jedną z kategorii dotacji celowych. Dotacje te mogą być udzielane jednostkom samorządu terytorialnego. Rozwinięcie przepisów ustawowych w odniesieniu do dotacji na zadania objęte mecenatem państwa w dziedzinie kultury, które mogą otrzymywać jednostki samorządu terytorialnego zawiera rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 czerwca 2012 r. w sprawie zakresu zadań objętych mecenatem państwa w dziedzinie kultury, na które jednostki samorządu terytorialnego mogą otrzymywać dotacje, oraz sposobu i trybu przyznawania tych dotacji (Dz. U. poz. 737).

Zgodnie z przepisami tego rozporządzenia jednostki samorządu terytorialnego ubiegające się o dotację z budżetu państwa na zadania objęte mecenatem państwa w dziedzinie kultury mogą otrzymywać te dotacje w zakresie zachowania, waloryzacji i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz budowy i modernizacji infrastruktury kulturalnej, w tym obiektów publicznych, w których prowadzona jest działalność kulturalna. Ponadto zgodnie z przepisami o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej dotacje celowe z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, na zadania objęte mecenatem państwa, w tym dotacje celowe na finansowanie lub

dofinansowanie kosztów realizacji inwestycji mogą otrzymywać organizacje pozarządowe prowadzące działalność kulturalną oraz instytucje kultury, dla których organizatorami są jednostki samorządu terytorialnego, a także inne podmioty prowadzące działalność w obszarze kultury.

<http://www.mkidn.gov.pl/>

Źródło: (<http://www.sejm.gov.pl/>)

Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2010 r., Nr 80, poz. 526, z późn. zm.), art. 43, ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2012 r., poz. 406), art. 5 i art. 9.

Fundusz Kościelny⁴³

Na prace konserwatorskie i budowlane przy budowach sakralnych dodatkowym wsparciem finansowym mogą być środki pochodzące z budżetu państwa zgromadzone w Funduszu Kościelnym, usytuowanym w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Katalog prac objętych dofinansowaniem ograniczony jest do podstawowych prac budowlanych zabezpieczających, nie uwzględnia otoczenia, wystroju wnętrz, zabytków ruchomych będących wyposażeniem świątyni, jednak nie zawiera ograniczenia przedmiotowego: dotyczy wszystkich obiektów sakralnych, także tych, znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej. www.mswia.gov.pl

Budżet Województwa Zachodniopomorskiego

Samorząd Województwa Zachodniopomorskiego wspiera (od 2007 r.) właścicieli obiektów wpisanych do rejestru zabytków, ustalając zasady realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pn. „Dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub ujętym w gminnej ewidencji zabytków (od 2018 r.) położonym na obszarze województwa zachodniopomorskiego”. W 2024 roku zaplanowano budżet wyniósł 3,5 mln złotych.

Uchwała określiła, iż z budżetu Województwa Zachodniopomorskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace przy zabytku posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe oraz znajdującym się w złym stanie technicznym, znaczenie posiada także kontynuacja prac. Dotacje udzielane są m.in.: na prace remontowo-konserwatorsko-budowlane, zakup materiałów, dokumentacje projektowe i konserwatorskie. Zasady udzielania dotacji, zawarte w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, terminy składania wniosków oraz warunki ubiegania się o środki, określone są w ogłoszeniach o konkursach i przyjętym regulaminie (ogłaszane na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego: www.bip.wzp.pl)

⁴³ W strukturach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Budżet Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa w dyspozycji wojewody)

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są – podobnie jak dotacje Ministra Kultury - na podstawie ustaw (*o ochronie zabytków...*, *o finansach publicznych...*) i aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. *dotacje na prace konserwatorskie... i roboty budowlane...*).

Katalog prac, na jakie można otrzymać dotację, obejmuje nakłady konieczne m.in. na sporządzanie ekspertyz, badań, programu konserwatorskiego, projektów budowlanych, zabezpieczanie obiektu, odnowienie i odtworzenie okładzin, tynków, okien, drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej, zakup materiałów budowlanych, wyeksponowanie oryginalnych elementów parku, wykonanie instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.

Zadania publiczne

Popularyzacja i edukacja w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami i upowszechnienie wiedzy o zabytkach województwa zachodniopomorskiego realizowane jest przez WKZ, zgodnie z ustawą *o działalności pożytku publicznego i wolontariacie* oraz na podst. *ustawy o ochronie zabytków*. Corocznie ogłaszany jest otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych przez organizacje pozarządowe i inne podmioty wymienione w ustawie. Zadania publiczne mogą być realizowane w różnych formach, w szczególności poprzez:

- ❑ organizowanie festiwali, przeglądów, konkursów, konferencji, seminariów, szkoleń, spotkań, plenerów, warsztatów, kursów, wystaw i innych imprez;
- ❑ wydanie niskonakładowych, niekomercyjnych publikacji, periodyków, książek - także z wykorzystaniem innych technik zapisu niż druk, katalogów, druków ulotnych;
- ❑ prowadzenie badań naukowych, prac studialnych, opracowanie ekspertyz technicznych;
- ❑ innych działań związanych z popularyzacją dziedzictwa kulturowego, jak np. oznakowanie szlaków turystycznych.

Dotacje z budżetu WKZ realizowane są w cyklu danego roku budżetowego, adekwatnie do wielkości przyznanych środków finansowych. WKZ corocznie ogłasza nabór wniosków w dwóch terminach: do końca lutego dla wniosków na prace planowane do wykonania w danym roku oraz do 30 czerwca na realizację refundacji poniesionych wcześniej (do 3 lat przed złożeniem wniosku) nakładów. www.wkz.szczecin.pl

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

W szczególnych projektach, możliwie jest pozyskanie środków z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, na prace związane z ochroną krajobrazu, utrzymaniem i rewaloryzacją zabytkowych założeń zieleni (np. parków, cmentarzy), a także zabytkowych obiektów budowlanych powiązanych z zielenią. Dotyczy to inwestycji powiązanych np. z edukacją ekologiczną (ścieżki edukacyjno-przyrodnicze) czy ośrodkami dydaktyczno-naukowymi. Wśród kryteriów przyznawania środków nie ma ograniczenia dotyczącego wpisu obiektu czy zespołu do rejestru zabytków.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego⁴⁴

RPO na lata 2021–2027 jest wdrażany, w trakcie oczekiwania na nabory. <http://funduszeu.wzp.pl/>)

Punkty informacyjne Funduszy Europejskich

Główny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich w Szczecinie

UMWZ ul. Kuśnierska 12 B, 70-536 Szczecin; gpi@wzp.pl

Lokalny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich w Koszalinie
lpi@koszalin.wzp.pl

Budżety samorządów lokalnych – Gmina Polanów

Brak dotacji z własnego budżetu Gminy Polanów w ostatnich latach

Samorząd Gminy Polanów po przeanalizowaniu celów i zadań oraz ustaleniu katalogu zadań do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Polanów na lata 2025-2028 i podjęciu uchwały o przyjęciu Programu, zobowiązuje się jednocześnie do przeznaczenia środków – w miarę możliwości budżetowej - na działania inwestycyjne, organizacyjne, promocyjne wskazywane w Programie.

⁴⁴ Należy monitorować wdrożenie na lata 2021-2027 FEPZ – Funduszy Europejskich dla Pomorza Zachodniego.